

ERLING TIEDEMANN

ETISK SET

**100 klummer i
Kristeligt Dagblad**

Erling Tiedemann

ETISK SET

100 klummer i Kristeligt Dagblad

2006 – 2015

Erling Tiedemann

ETISK SET

100 klummer i Kristeligt Dagblad

2006–2015

www.etikken.tiedemann.dk

ISBN 978-87-92742-03-2

© Erling Tiedemann

Forord til 2. udgave

Gennem snart 10 år har Kristeligt Dagblad givet mig muligheden for – sammen med andre – at udfylde rammen for avisens ugentlige klumme med titlen *Etisk Set*.

Det har været en glæde, men også en svær opgave, thi de etiske dilemmaer i samfundet er ofte så store, at en fast overgrænse på 450 ord pr. klumme er en stram spændetrøje.

Ofte har jeg – uden sammenligning i øvrigt! – måttet mindes Winston Churchill, som blev spurgt, hvor lang tid han brugte på at skrive teksten til de fem minutters taler i BBC, hvormed han holdt modet og kampviljen oppe hos briterne under Anden Verdenskrig. "To dage," var svaret, og da den forbløffede interviewer da spurgte, hvor lang tid han så behøvede for at forberede en tale på en hel time, svarede premierministeren, at i så fald kunne han begynde med det samme ...

Om det er lykkedes at skrive noget relevant om etik inden for den snævre ramme, må jeg overlade til læserne at vurdere, men i denne e-bogs 2. udgave har jeg samlet de første 100 klummer.

Det er mit håb, at klummerne vil kunne bruges i gymnasiet og i folkeskolens ældste klasser eller i andre sammenhænge, hvor mennesker mødes for at tale om livets større eller mindre etiske dilemmaer.

Teksterne kan frit kopieres og bruges, så længe de ikke ændres. Jeg vil være glad for at høre fra nogen, som bruger dem – og jeg modtager gerne kritik og gode råd.¹

Erling Tiedemann

¹ Send eventuelt en mail til erling@tiedemann.dk

Indhold

1	Hvor sidder etikken?	26	Etikkens finanskrise
2	Den uetiske tingsliggørelse	27	Det er alt for ...
3	Mirakelcellerne?	28	Dødeligt omsorgssvigt?
4	Skal Saddam hænges?	29	Enkeltsagsetik
5	Ups!	30	Først eller kun?
6	En gylden tankeregul	31	Tab og vind ...
7	Etikkens ubønhørlige logik	32	Rigtigt – eller bare forkert?
8	Hjernen eller hjertet?	33	Kirken – et helle?
9	Gallup-etik?	34	Selvtægtskultur
10	Presseetik – en presset etik	35	Ansaret for panikken
11	Samvittighedens røst	36	Kristent selvmål
12	Lige for lige?	37	Snerpefobien er over os
13	Politik og etik?	38	Censur af selvcensuren
14	En stille tvivl om døden	39	Den banale etik
15	Mand og mus	40	Hold fast i paragrafferne
16	Kønsneutral og rollefri	41	Opslog jeg min ridderhjelms!
17	Danske værdier – en misforståelse	42	Lov og samvittighed
18	Etik eller vildskab?	43	Newspeak – eller gammelt nummer?
19	Om gavn og skade	44	En læk i etikken?
20	Etik, jura – og ytringsfrihed	45	Religionsfrihed og ikke-religionslighed
21	Identitet og forskel	46	De gule prikker på perronen
22	Ingen burka-dommer!	47	Substans eller person?
23	Mere herselovgivning	48	Vil selv. Kan selv?
24	Fortrængningens etik	49	Samfundsdebatten er forsimplet
25	Revselsesetik	50	Relativistisk paradoksfundamentalisme

Klik på en linje for at åbne klummen. Klik på overskriften i en klumme for at komme til indholdsfortegnelsen

51	Tyranmordet	76	Der vil altid være krig
52	Velfærdsteknologi med dimser og robotter	77	Findes etikkens gyldne snit?
53	Retssamfund eller bodega-domstol?	78	Intet ansvarsfrit ansvar
54	Det går for hurtigt	79	DR's problemfyldte programetik
55	Køn: Biologi eller social konstruktion?	80	Disciplinkrisen i Folkeskolen, etisk set
56	Gå aldrig på kompromis?	81	Den snigende dødshjælp
57	Der er ingen tvivl om	82	Tro, troværdig – tro værst?
58	Det var så lidt	83	Etik for whistleblowers og muldvarpe
59	Kildebeskyttelsen bør respekteres	84	Undskyldningernes etik
60	CPR-nummerets etik	85	Generaliseringens etik
61	Fakta i striden om ACTA?	86	R2P - hvad er det? Kan det spises?
62	Kan du tælle til 90?	87	Krigsetik og legitimitet
63	Forældrenes, statens eller barnets ret?	88	Dialog – en etisk forpligtelse?
64	Forpligter voldsmonopolet?	89	Mellem ytringsfrihed og taleforbud
65	Etik på sociale medier	90	Skal politiske partier afskaffes?
66	Debatten om medierne og forskerne	91	Demokratiets etiske forudsætninger
67	Sådan er dét jo	92	Begrebsordbogen – et etisk værktøj
68	Det skal han jo sige	93	Etikken og de gamle grækere
69	Krakelerer det i Danmark?	94	Mobningens etik
70	Byrdestop og hjertestop	95	En etik for Change
71	Når alting bliver til sportsjournalistik	96	Detektor-etik
72	Almen lægepraksis bygger på gensidighed	97	Er der en blufærdighedskrænkelens etik?
73	Hold igen på lovgivningslysten	98	Fra kontrol til tillid – og retur
74	Den vanskelige diskrimination	99	Flygtning – eller bare flytning?
75	Den svære integrassimilation	100	I skrivende stund

Klik på en linje for at åbne klummen. Klik på overskriften i en klumme for at komme til indholdsfortegnelsen

1. Hvor sidder etikken?

Etik handler om, hvad man bør. Men hvor kommer så dette bør fra? Hvor sidder etikken kort sagt – i hjernen, i hjertet eller blot på ryggraden?

Sidder etikken i hjernen som noget rationelt, man kan søge frem til med sin fornuft?

Sidder den i hjertet som en følelse – den være sig religiøs eller a-religiøs?

Eller sidder etikken måske bare på ryggraden som noget mere eller mindre kulturbestemt, vi har fået indlært uden måske at tænke så meget over det eller føle specielt for det?

Svaret er ja – til alle tre spørgsmål. Der kan skelnes, men ikke skilles – sådan som det for eksempel også gælder med hensyn til tro og fornuft. De to er "ligesom to vinger, hvormed menneskeånden hæver sig for at udforske sandheden" – som Johannes Paul den Anden poetisk udtrykte det. Kristentroen hører til i en anden kategori end fornuften, men det gør det ikke fornuftsstridigt at tro.

En etisk værdinorm, der skal kunne gøres gældende i samfundet, må kunne begrundes rationelt. At den troende i en konkret sammenhæng også finder en begrundelse i sin kristentro, fritager ikke ham eller hende for det ofte brydsomme arbejde med at gennemanalysere problemstillingerne og identificere etiske begrundelser, der kan debatteres i en rationel og uhildet dialog med ethvert menneske af god vilje.

Når etisk stillingtagen på samfundsniveau således er en rationel øvelse, der både kan og skal være fælles for mennesker med forskelligt religiøst eller for den sags skyld ikke-religiøst udgangspunkt, betyder det så, at kristentroen ikke har nogen rolle at spille i den forbindelse?

Ingenlunde.

For det første er det nemlig ligesom med en naturvidenskabelig forskning, der principielt består i en række forsøg, der skal bekræfte eller afkræfte en hypotese, som i mange tilfælde bygger på en idé, en intuition hos en forsker. En sådan intuition giver et blik for en mulighed, som måske ellers ikke var blevet udforsket. Således kan også kristentroen betinge en intuitiv indsigt, der giver input til den rationelle undersøgelse og konklusion, som samfundets fælles etik må bygge på.

For det andet forudsætter både forskningen og udredningen af de etiske normer, at verden grundlæggende er rationel – og netop dette fastholder kristentroen, der ikke ser verden som en irrationel tilfældighed, men som skabt ved Logos. Derfor giver det også god mening, at de 10 bud ved nærmere eftersyn viser sig at være 10 tilbud om et godt liv.

At etiske grundholdninger er blevet en del af kulturen og indlært på rygraden, er både velkendt og praktisk, da ingen orker at igangsætte en dybdeborende studiekreds, hver gang man som menneske står over for et etisk dilemma i dagligdagen. Og har man personligt ikke rygrad, vil de etiske erkendelser næppe heller blive omsat i en dertil svarende moralsk adfærd. Alligevel må ureflekterede holdninger, som sidder på rygraden, også holdes under observation og udfordres af både hjernen og hjertet. Ellers er der risiko for, at etikken mister sin livskraft og blot ender som bestemt af, hvad kulturen for tiden finder plausibelt eller det modsatte.

2. Den uetiske tingsliggørelse

"Husk," sagde universitetslektoren ved den juridiske forelæsning, "at dyr er ting!"

Taget ud af sammenhængen vil en sådan udtalelse utvivlsomt støde mange. Det gav da også et gip i de studerende, som hjemme har en hund, de bestemt ikke oplever som en ting, men som et levende væsen, de kan kommunikere med.

Men i sammenhængen var udtalelsen korrekt. Den handlede om, hvordan erstatningslovgivningen skelner mellem tingsskade og personskade. Det var den skelnen, de jura-studerende skulle lære – og ja, sådan forstået er dyr altså ting.

Bortset fra dét er dyr naturligvis ikke ting, og det er ganske berettiget, at vi har en etisk bestemt dyreværnslovgivning, og at det fx ikke er tilladt at bruge dyr til forsøg, som om de blot var ting.

Der er imidlertid en anden sandhed, som indirekte følger af lektorens udsagn, nemlig at mennesker ikke er ting – overhovedet ikke.

Behandles mennesker alligevel som ting, taler man om tingsliggørelse – et ord, der er så relativt nyt i det danske sprog, at anvendelsen af det første gang registreredes så sent som i 1966.

At en sygeplejerske ved aftenvagtskiftet siger, at "der ligger en blindtarm på stue 7", er en ikke specielt alvorlig tingsliggørelse; den sker i skyndingen og må undskyldes med denne.

Men de 40 år, der er gået, siden behovet for ordet "tingsliggørelse" åbenbart blev oplevet, rummer andre, nyere såvel som gammelkendte, eksempler på tingsliggørelse.

Kvinder tingsliggøres, når de reduceres til upersonlige reklameobjekter eller endnu værre til en vare eller en seksuel ydelse. Hvad der skulle være personlig relation, erstattes af den enes udnyttelse af den anden, som var vedkommende blot en ting.

I fertilitetsbranchen tenderer udviklingen mere og mere i retning af at skille forplantning og kærlighedsliv fra hinanden og at opnå et kommende barn som produkt af en bioteknologisk proces, der kan styres efter fastsatte specifikationer. Frembringelse af reservedelsbørn og designerbabyer er eksempler på det.

Tekniske forsøg med menneskelige fosteranlæg som led i industriel udvikling og afprøvning lurer lige om hjørnet, og handel med menneskelige organer, der er "høstet" med lyssky metoder, er for længst en kendsgerning.

At tingsliggende adfærd er etisk uacceptabel, forhindrer naturligvis ikke, at tingsliggørelse finder sted. Der har altid været mennesker, som ensidigt lader sig bestemme af egeninteressen og er villige til at overskride etiske grænser, hvis de derved kan opnå en fordel.

Men det går for alvor galt, hvis tingsliggørelsen ikke længere opleves som sådan, fordi der er indtrådt en etisk forråelse, hvor man ikke længere har sans for, hvad der står på spil.

Syndere for Vorherre er vi som bekendt alle, men vi betegner jo netop os selv sådan, fordi vi erkender, at der findes adfærd, som er uetisk, og vedkender os, at vi regelmæssigt falder i. Vi sætter ord på og fastholder dermed erkendelsen. Etik handler om at sætte sande ord på virkeligheden, ikke om at bedrage sig selv og andre og eksempelvis tingsliggøre et levende menneskefoster ved at betegne det som et "graviditetsprodukt."

3. Mirakelcellerne

"Mirakelcellerne" stod der på forsiden af Kristeligt Dagblads radio & tv-tillæg i forrige uge.

Overskriften refererede til menneskets stamceller – et begreb, som de færreste uden for snævre faglige kredse kendte til for blot få år siden, men som vi gennem det seneste par år har hørt omtalt netop som grundlag for kommende mirakler.

Det har ikke skortet på forventninger om, hvad disse menneskets "urceller" ville kunne udrette: Ødelagte nerveceller hos en Parkinsons-patient, leverceller i en skadet lever og mange andre degenerative tilstande ville kunne repareres, når blot stamceller blev sprøjtet ind i kroppen og kunne reparere, erstatte eller dræbe syge celler og væv.

Stamceller er imidlertid ikke bare stamceller. Der er embryonale stamceller, som i menneskelivets tidligste faser deler sig, differentierer sig og udvikler sig til det menneskebarn, som til sidst bliver født. Og der er såkaldte voksen-stamceller (også kaldet somatiske stamceller) af forskellig slags, som alle mennesker har i deres krop, og som er baggrunden for, at kroppens celler til stadighed fornyes.

Der er en indlysende forskel på den etiske status, der knytter sig til de to typer af stamceller.

Voksen-stamceller kan uden særlige etiske betænkeligheder hentes i kroppen, gøres til genstand for forsøg og – om muligt – reprogrammeres til netop sådanne stamceller, som man har brug for.

Embryonale stamceller må derimod hentes i et tidligt menneskeligt liv, som derved mister netop livet. Også om disse stamceller gælder det, at de – muligvis – kan programmeres til netop sådanne stamceller, som man har brug for til en behandling.

Som det fremgår, er der i begge tilfælde tale om muligheder, som man forestiller sig, at man måske vil kunne finde frem til. Om noget gennembrud i behandlingsmuligheder har der trods fanfarer om mi-

rakelceller ikke været tale. Det eneste store gennembrud, som har været omtalt, viste sig ganske enkelt at være svindel – eller som det hedder: udtryk for videnskabelig uredelighed.

Selv om videnskabelig uredelighed og måske især dårlig videnskabelig praksis desværre nok er mere udbredt, end de fleste forestiller sig, så er det heldigvis kun en lille brøkdelen af forskerne, der – i stil med den sydkoreanske stamcelleforsker Hwang Woosuk – kaster sig ud i det rene humbug.

Der er imidlertid et alvorligt etisk problem knyttet til formidlingen af videnskabelige hypoteser og resultater, nemlig tendensen til at "oversælge" forventede behandlingsmuligheder for at opnå tilsidesættelse af grundlæggende etiske værdinormer – såsom netop respekt for menneskeliv fra undfangelse til naturlig død.

Her har læger og forskere et stort etisk ansvar, når de går på banen, men de er ikke alene om det. Også medierne har et ansvar for, hvad de mere eller mindre ukritisk viderebringer – og især har de et ansvar for at lade efterkritik følge op på, hvad der på et tidspunkt blev udbasuneret som umiddelbart forestående mirakler.

4. Skal Saddam hænges?

Tirsdag i den forgangne uge kunne medierne fortælle, at chefanklageren i retssagen mod Saddam Hussein havde forlangt dødsstraf over den tidligere diktator. Dommen afsiges til september, og hvis retten følger anklagerens krav, skal Saddam hænges.

Rationalet synes at være, at da Saddam har manges liv på samvittigheden, så må han nu lade sit eget.

Men er det acceptabelt som etisk rationale? Naturligvis måtte han ikke slå ihjel, men er hans forbrydelser i så henseende begrundelse nok for at slå ham selv ihjel? Hvordan forholder det sig egentlig – etisk set – med dødsstraf?

"Du må ikke slå ihjel". Det står ikke blot i De ti Bud. Det er en etisk grundregel, som også indses af den, der ikke bekender sig til nogen religion. Det er jo netop derfor, Saddam skal straffes: Han slog ihjel, og dét at tage andre menneskers liv er altid forbudt.

Jamen – må et land så ikke forsvare sig militært, hvis det bliver angrebet? Og må man så ikke forsvare livet for sin kone, sine børn og sig selv ved om nødvendigt at slå en angriber ihjel? Er det ikke udtryk for den skinbarlige fundamentalisme at hævde, at forbuddet mod at slå ihjel er et absolut?

Nej, ikke hvis man forstår det sådan, at forbuddet mod at slå ihjel altid står urokkeligt fast som det absolutte udgangspunkt for enhver etisk overvejelse. At hævde det kræver ingen begrundelse. Derimod hviler kravet om begrundelse tungt på den, som i en konkret sammenhæng finder det acceptabelt at overtræde forbuddet. Hvis en begrundelse for at tilsidesætte et absolut forbud skal være etisk holdbar, så må tilsidesættelsen være absolut nødvendig. Jeg må kun forsvare mig selv ved at slå en angriber ihjel, hvis det er absolut nødvendigt at slå ham ihjel. Og i krig må man ikke dræbe en fjendt-

lig soldat, hvis det er muligt at tage ham til fange og afvæbne ham. Tilsidesættelse af et etisk absolut kan kun begrundes med en absolut nødvendighed.

Desværre synes det på vej til at glide ud af den almindelige bevidsthed, at en fordel ikke er det samme som en nødvendighed. Derfor ser vi i en række sammenhænge, at aflivning af menneskeliv hævdes at være etiske acceptabelt, fordi man derved mener at kunne opnå en betydelig fordel. Det gælder eksempelvis om abort, eutanasi og embryonal stamcelleforskning. Den udvikling truer med at føre til en almindelig afsvækkelse af sansen for det absolutte i forbuddet mod at tage menneskeliv.

Skal Saddam så hænges? Som udgangspunkt nej, for også hans liv har krav på absolut respekt og beskyttelse, hvor stor en bandit han end er. Naturligvis kunne det måske vise sig at være en fordel at komme af med ham, men fordel er ikke det samme som nødvendighed. Hvis han skal hænges, skal det være absolut nødvendigt at hænge ham. Kan du se og begrunde den nødvendighed?

5. Ups!

Ups, siger vi mennesker tit, når et uventet resultat pludselig viser sig og sætter spørgsmålstegn ved noget, vi var ved at vænne os til eller falde til ro med. Og Ups – det var der utvivlsomt også en del, der udbrød, da medierne for et par uger siden bragte til torvs, at amerikanske forskere var på vej til at identificere "bøsse-genet", for hvad nu?

For det første ripper en sådan nyhed naturligvis op i en følsom diskussion om, hvad der betinger homoseksualitet – en diskussion, der ikke alene er menneskeligt og måske familiemæssigt følsom, men som også er vanskelig at føre i det offentlige rum, fordi politisk korrekthed og endog straffeloven sætter en grænse for, hvad man kan tillade sig at sige om fænomenet.

Men dertil kommer, at sagen tydeliggør, at vi mennesker allerede længe har været ude på slisken, når det handler om stillingtagen til, om vi vil have de børn eller ej, som vi – på den ene eller den anden måde – har bragt til eksistens.

Nogle arbejder som bekendt for at få adgangen til abort ophøjet til at være en menneskerettighed, og i deres naivitet tror de, at de så samtidig kan fastlægge og fastholde begrænsninger i overensstemmelse med deres personlige opfattelse af, hvad der er acceptabelt eller det modsatte. Al erfaring med udviklingen i den etiske stillingtagen på samfundsplan dokumenterer imidlertid, at når adgangen til abort først er cementeret, så nedtones begrænsningerne gradvis, indtil det – i øvrigt logiske – slutmål er nået, nemlig at kvinden bare selv må bestemme, hvad der for hende er ønskeligt eller uønskeligt. Indtil 12. svangerskabsuge er dette stadiet jo for længst nået her i landet, og efter 12. uge har de færreste vanskeligheder ved at opnå en abort.

Ups, siger derfor talsmænd for de homoseksuelle miljøer, for de øjner uden vanskelighed sandsynligheden af, at et betydeligt antal kvinder vil vælge abort, hvis de får at vide, at deres kommende barn

er genetisk disponeret for at blive homoseksuelt. Der skal sagtens være kvinder, der i frigjorthedens og modernitetens navn vil afvise en sådan tankegang, men udbredte holdninger i samfundet til fænomenet taler jo deres eget sprog.

Jamen, vil man sige, abort af børn med genetisk disposition for homoseksualitet vil jo virke diskriminerende og stærkt sårende over for de mennesker, som rent faktisk er homoseksuelle; en sådan praksis vil jo uundgåeligt fortælle dem, at de helst ikke skulle være her. Naturligvis, – men hvordan tror man så, at abort af børn med disposition for et handicap virker på de mennesker, som rent faktisk er født med et handicap?

Ups – ikke ...?

6. En gylden tankeregel

Intuition og følelser kan fungere som en øjenåbner, når det handler om en etisk problemstilling, men de er ikke nok til at begrunde en etisk holdbar stillingtagen. Og etik handler som bekendt (blandt andet) om at begrunde vores moralske valg og stillingtagen.

Det er ikke altid så let at nå til en klar og velbegrundet stillingtagen, og det må erkendes, at følelser i så henseende også kan udgøre en barriere, fordi de kan blokere for evnen til at se tingene, som de er.

Etikken stiller derfor ikke bare krav til os om at leve ret, men også om at tænke ret – og det er tit lettere sagt end gjort.

Derfor har vi mennesker også udviklet tankeværktøjer, en slags regler for, hvordan man kan gennemtænke en etisk problemstilling og (forhåbentlig!) nå til et holdbart resultat. Som et eksempel kan man nævne den grundregel for etisk argumentation, at hvis man anlægger en bestemt moralsk vurdering af en bestemt situation, så må man også anlægge nøjagtig den samme vurdering over for enhver anden situation, som har præcis de samme relevante egenskaber. Eller sagt med andre ord: Hvis du argumenterer for, at nedkastning af bomber og affyring af raketter er etisk acceptabelt, ja, måske endda en etisk forpligtelse i en nærmere bestemt situation, så forpligter du dig til at indtage den samme holdning i enhver anden situation, der er lig med den første – også selv om den anden situation indebærer, at det er andre, der kaster bomberne, og at det er dig, som bliver ramt af dem.

I al sin enkelhed minder denne grundregel for etisk argumentation naturligvis om Jesu lige så enkle ord til sine disciple: Som I vil, at mennesker skal gøre mod jer, sådan skal I gøre mod dem. Denne såkaldte gyldne regel er ikke svær at forstå med sit hoved – men den kan som bekendt være forbandet svær at praktisere, fordi vores følelser og ikke mindst vores egne interesser holder os fast.

Derfor går vores hoved også straks i gang med at se, om der ikke skulle findes smuthuller. Dem er der faktisk mange af – og de er heller ikke altid illegitime. Sker det for eksempel nogensinde, at to situationer er identiske, spørger vi. Og selv om man begrænser det til, at situationerne skal være identiske "i relevant henseende", hvad er så de relevante hensyn?

Vi kender udmærket problemstillingen fra en anden maksime, nemlig at der skal være lighed for loven: En administrativ afgørelse på kommunekontoret eller en dom, der afsiges i retten, må ikke gøre forskel på ens tilfælde. Men hvad er ens?

Etik handler ikke kun om stamceller, kloning og kunstig befrugtning af lesbiske. Der ligger en etisk fordring gemt i det meste af det, vi mennesker beskæftiger os med. Og den gyldne regel gælder i alle sammenhænge, nationalt og internationalt. Det er derfor, den er gylden.

7 Etikens ubønhørlige logik

At så godt som alle blev opskræmt, da de hørte om aborter i ottende måned, er et etisk sundhedstegn. Uanset hvilken stillingtagen til abort, den enkelte måtte have, så ville enhver anden reaktion have været udtryk for forråelse.

Det hedder sig ofte, at tiden ikke blot læger alle sår, men også dulmer enhver samvittighed, således at vi som mennesker med tiden vænner os til og ender med at acceptere, hvad vi engang vendte os mod med stærke holdninger. Det udsagn skal sikkert kunne belægges med gode eksempler, men generelt er det ikke gået sådan med aborterne. Her ligger bevidstheden om, at der er noget galt, lige under overfladen hos rigtig mange mennesker, og enhver ny information får den flere generationer lange debat til at blusse op.

Det strider mod al sund sans, at et barn, der ikke er andet i vejen med, end at dét er i vejen, får taget sit liv en god måned før fødslen. Folk, der hører det, tager sig til hovedet og spørger, hvordan man dog skulle kunne legitimere noget sådant.

Det kan man efter min opfattelse heller ikke, men det frygtelige er, at et af de argumenter, som oftest fremføres, har som sin logiske konsekvens, at også en meget sen abort må accepteres. "En kvinde må råde over sin egen krop," hedder det. I lang tid blev det underforstået, at barnet var en del af moderens krop, men efterhånden har biologiundervisning og folkeoplysning gjort det af med den misforståelse. I dag ved alle, at barnet er et selvstændigt individ og ikke nogen del af moderens krop.

At "en kvinde må råde over sin egen krop" forstås derfor nu sådan, at hun selv må bestemme, om hun vil lægge krop til at bære, nære og føde det barn, hun har i sig.

Krops-synspunktet er imidlertid kun en talemåde. Det egentlige standpunkt er, at "en kvinde må selv bestemme, om hun vil have det barn, hun venter sig".

Helt i overensstemmelse med det standpunkt varsles nu forslag om at øge antallet af uger, hvor kvinden selv kan bestemme, så perioden kommer til at svare bedre til nye muligheder for fosterundersøgelser, der kan give kvinden et grundlag for at beslutte, om hun vil have barnet.

Den tekniske udvikling står imidlertid ikke stille. Ikke alene vil en undersøgelse senere i et svangerskab ofte give et mere sikkert resultat end en undersøgelse i svangerskabets første uger, men nyere undersøgelsesmetoder – herunder dem, vi endnu ikke har hørt om, men som måtte være under udvikling – vil uundgåeligt komme til at presse antallet af uger opad.

Det er bestemt ikke min holdning, at en kvinde bare selv må bestemme, om hun vil have det barn, hun venter sig. Jeg har med denne klumme alene ønsket at gøre opmærksom på, hvor vi befinder os, og hvor vi kommer hen, hvis vi ikke besinder os – kulturelt.

8. Hjernen eller hjertet?

– Du skal ikke føle, du skal tænke, sagde han til hende. Sådan en typisk maskulin bemærkning, som vi mænd gerne afleverer, når vi synes, at vores yndlingshustru føler for meget og tænker for lidt. Vi mænd lider nemlig – helt uafvidende – af den illusion, at vi er logiske væsener, som har lært at se væk fra uvedkommende føleri, mens kvinder som bekendt hverken har tilegnet sig denne færdighed eller i det hele taget synes i besiddelse af en logisk sans, der kan måle sig med vores ...

Om kvinder bærer rundt på tilsvarende illusioner med modsat fortegn, har jeg naturligvis ikke forudsætninger for at gøre mig klog på, men når alt kommer til alt, tør jeg til gengæld godt hævde, at den stadige sætten følelser og logisk tænkning op imod hinanden, som om det ene altid burde fortrænge det andet, er en falsk problemstilling

Også når det handler om etik. Her er følelser og rationalitet ikke et enten-eller, men et både-og. Hjertet og hjernen har begge etisk relevans.

For en del år siden var der stor opstandelse i medierne omkring de hofteproteser, som ligger tilbage i krematorieovnen efter ligbrændingen af afdøde, der har fået en ny hofte. "Det er jo bare metalstykker og ikke nogen del af den afdøde," sagde hjernen. "Jo, men alligevel," svarede hjertet og reagerede på oplysningen om, at sådanne hofteproteser et sted var blevet afleveret til en skrothandler, der havde videresolgt dem til en lokal "Robert Jacobsen", som havde svejset dem sammen og udstillet sit kunstværk under en byfest ...

For nogen tid siden kunne man atter læse om reaktioner på tanken om at bruge overskudsvarmen fra krematorierne til opvarmningen af nærliggende boligblokke. "Det er jo bare kalorier, som ellers går til spilde," påpeger hjernen, mens hjertet ikke bryder sig om tanken, der forekommer respektløs over for de afdøde og deres pårørende.

Og nu er spørgsmålet om obduktioner så sat på dagsordenen – altså spørgsmål om indgreb i lig med henblik på at opnå enten viden om en konkret dødsårsag eller mere generelt viden om udvikling af sygdomme etc. Etisk Råd og Den centrale Videnskabsetiske Komité har i fællesskab udarbejdet en redegørelse, der lægger op til offentlig debat og stillingtagen – og i debatten synes det igen, som om hjerne og hjerte er tilbøjelige til at komme med hver sit svar.

"Det er væsentligt," står der imidlertid i redegørelsen, "at lovgivningen udformes således, at der udvises respekt for, at ikke alle tillægger det afdøde legeme samme betydning. Ligesom synet på de levende påvirker synet på de døde, så påvirker omgangen med de døde synet på de levende." Det er kloge ord i december, som lægger op til respekt for både hjerne og hjerte.

Måske kan man konkludere, at da følelser er et stærkt element i alle menneskers liv, så er det ikke rationelt på forhånd at ville se væk fra dem. Enøjet rationalitet holder hurtigt op med at være rationel.

9. Gallup-etik?

Med regelmæssige mellemrum dukker et bestemt emne op i et af medierne, nemlig manglen på organer til transplantation. Der er ikke megen variation i reportagerne, som ikke sjældent munder ud i krav om ny lovgivning, der – in casu – kan tvinge de måske villige til at være donorer og i hvert fald helt fratage de pårørende enhver adgang til selvstændig eller stedfortrædende stillingtagen.

– Folk vil jo i virkeligheden gerne være donorer. Opinionsundersøgelser viser, at 80 procent er villige til at afstå deres organer, hvis eksempelvis en ulykke gør dem hjernedøde. Derfor er der ingen tvang forbundet med, at alle fødes som donorer og forbliver det, indtil de selv melder fra, lyder argumentationen tit. "Når det fungerer med folkekirken, kan det også fungere med organdonation," siger Rigshospitalets transplantationskoordinator Dorthe Christoffersen til gratisavisen 24timer – og dokumenterer dermed, at der også omkring folkekirken er noget, hun ikke helt har fået fat på ...

Men hvorfor har kun 10 procent meldt sig, når 80 procent har svaret Gallup – eller hvem der nu spurgte – at de gerne vil være donorer? Sundhedsstyrelsen har opfordret folk til at tale spørgsmålet igennem i familierne, så de pårørende kender den hjernedødes holdninger i levende live – hvorfor siger så omkring halvdelen af de pårørende nej, når de bliver spurgt?

En af forklaringerne på, at 70 af de 80 procent ikke har meldt sig til donorregistret, er, at folk har glemt at få det ordnet. En anden er, at de er for dovne og ikke får taget sig sammen. For en dels vedkommende kan det såmænd alt sammen godt passe, men generelt er det næppe en bærende forklaring. Måske hidrører den store forskel mellem de gallup-villige og de register-tilmeldte fra noget helt andet, som til gengæld kaster lys over, at opinionsundersøgelser er et tvivlsomt grundlag for stillingtagen til etiske spørgsmål.

Jeg betvivler ikke, at opinionsundersøgelserne er lavet fagligt korrekt, og at 80 % rent faktisk har svaret som oplyst. Men det fortæller jo kun, at de har givet det kulturkorrekte svar, og det rummer ingen garanti for, at dette svar virkelig afspejler en tilsvarende afklaret holdning hos dem. Ja, at kun 10 procent faktisk har meldt sig, afslører måske snarere, at resultatet af meningsmålingen kun dokumenterer, hvad folk har svaret, men ikke, hvad der er deres reelle holdning, når det kommer til stykket.

Ringer man rundt og spørger, om folk har givet en skilling til julehjælpen, kommer man formentlig også op på en ja-procent, der ikke rigtigt kan forklares af et mere begrænset antal giroindbetalinger ...

Derfor bør stillingtagen til etiske dilemmaer afgøres på basis af en nuanceret etisk argumentation og ikke på grundlag af meningsmålinger – og da slet ikke, når disse dementeres af flertallets faktiske adfærd.

10. Presseetik – en presset etik

Som det mange gange er fremgået af denne etikklumme i Kristeligt Dagblad, handler etik ikke kun om kunstig befrugtning, stamcelleforskning og provokeret abort – med videre. Hvad vi mennesker end rører ved og har gang i, er det altid relevant at spørge, om dét, vi gør, også er noget, vi bør, eller om vi hellere burde gøre det på en anden måde – eller måske helt lade være. Det gælder ikke kun, hvad vi gør, men også, hvad vi lader ligge: Er det måske snarere noget, vi burde tage op?

Etik handler således om, hvad vi bør, hvis vi vil leve ret og opføre os ordentligt – eller hvordan man nu vil formulere sin erkendelse af, at standardsvaret på livets spørgsmål ikke bare kan være, at det må du selv om: Har du lyst, har du lov; er det i din umiddelbare interesse, er det legitimt – intet hensyn bør konkurrere med hensynet til din egeninteresse.

Samtidig med, at grundlæggende etiske normer er fælles for alle livets områder, har disse også udkrystalliseret sig i særlige sammenhænge. Vi taler om medicinsk etik, om forretningsmoral og om politisk etik – og med i rækken af specialiseret etik hører også presseetikken, der handler om, hvordan trykte og elektroniske medier bør opføre sig for at opføre sig ordentligt.

Nogle presseetiske regler er lige så indlysende, som det er indlysende, at de ikke altid overholdes: Informationer skal være korrekte, og inden de bringes, skal det så langt som muligt kontrolleres, at de er det. Oplysninger, som kan være skadelige, krænkende eller virke agtelsesforringende for nogen, skal efterprøves i særlig grad, inden de bringes, først og fremmest ved forelæggelse for den pågældende. Angreb og svar bør, hvor det er rimeligt, bringes i sammenhæng og på samme måde. Andres tillid må ikke misbruges, og der bør vises særligt hensyn over for personer, som ikke kan ventes at være klar over virkningerne af deres udtalelser. Andres følelser, uvidenhed eller svigtende herredømme bør ikke misbruges – for nu bare at nævne nogle af de presseetiske regler, hvis overholdelse i virkelighedens verden enhver avislæser, lytter og seer har gode forudsætninger for at vurdere ...

I denne virkelighedens verden er presseetik imidlertid en presset etik. Den sættes under pres af en situation, hvor medierne konkurrerer på livet løs om offentlighedens opmærksomhed, ja, hvor det er liv eller død for det enkelte medie, om de klarer sig i denne konkurrence.

Det er på ingen måde min tanke, at denne virkelighed skal fritage medierne for ansvaret for at respektere de presseetiske normer, men det er også vigtigt at indse, at vi som læsere, lyttere og seere er med til at udøve presset på presseetikken. Vores beredvilligt opladte sind over for gys, forargelse og misundelse, der som bekendt hører til blandt de vigtigste nyhedskriterier, er jo en grundlæggende konkurrenceparameter for medierne og dermed en del af presset på etikken.

Så måske handler presseetik allermest om enhver af os?

11. Samvittighedens røst

Etik handler i den sidste ende om beslutninger, og hvis etik til at begynde med ser ud til at dreje sig om udredninger og erkendelser, så er det, fordi en korrekt erkendelse er forudsætningen for en holdbar beslutning.

Men vi mennesker er som bekendt ikke så gode, som vi skulle være. Det gode, vi vil, gør vi ikke. Det onde, vi ikke vil, gør vi alligevel. Og tendensen til, at vi lader os lede af egeninteressen, når vi skal kæmpe os vej gennem valgmulighedernes vildnis, er velkendt.

Er der slet ingen etisk instans, vi kan støtte os til?

Jo, det er der – og kristentroende og ateister benævner den pudsigt nok med samme ord, nemlig "samvittigheden". De giver formentlig forskellige forklaringer på dens oprindelse, men i overvejende grad stemmer deres oplevelse af dens realitet overens.

Min samvittighed hvisker mig i øret, kunne jeg sige med et billedsprog, der på én gang udtrykker, at samvittigheden er mig og alligevel også en anden, som jeg refererer til, og som uopfordret henvender sig til mig. Samvittigheden er dét, jeg véd med mig selv. Men samvittigheden er også et vidne, som lægger sig i vejen for mine tilløb til fortrængning og minder mig om, hvis noget var forkert.

For den, der skal træffe en etisk afgørelse (og det skal vi alle, dagen igennem og på løbende bånd), er samvittigheden derfor en værdifuld følgesvend, som man skal passe på ikke at sætte overstyr. En kinesisk talemåde siger, at samvittigheden er en lille sten med skarpe kanter og spidse hjørner. Den sidder i hjertet og drejer rundt, så det gør ondt, hvis man gør noget uetisk. Men bliver man alligevel ved at træffe de forkerte valg, så slides stenens kanter og hjørner til sidst af. Den drejer stadig, men hjertet mærker det ikke mere.

Som mennesket selv skal vokse til og modnes, må samvittigheden på en måde også oplyses og trænes op til de mere og mere krævende valg. Samvittigheden er ikke et objektivt sandhedskriterium, og den må tåle, at vi informerer den og diskuterer med den. Når diskussionen er slut, er samvittigheden til gengæld et så bindende etisk beslutningskriterium, at man har pligt til at følge sin samvittighed – og dermed også ret til at følge den. "Samvittigheden har sine rettigheder, fordi den har sine pligter," sagde John Henry Newman.

Samfundsmæssigt er samvittighedsfriheden imidlertid under pres, og det er vigtigt at forsvare den og fastholde dens legitime rolle som etisk instans i den enkeltes liv. Handlinger bliver ikke etisk acceptable, blot fordi de er gjort lovlige eller måske endda lovpligtige. Enhver må rådføre sig med sin samvittighed, lytte til dens røst – og selv tage ansvaret for at handle derefter.

12. Lige for lige

Lighedsgrundsætningen er vigtig for enhver etisk overvejelse. Det, som er ens, bør ikke behandles forskelligt, og det, som er legitimt i én situation, må anses som legitimt også i en anden, der i relevant henseende er ganske tilsvarende.

Det sker imidlertid, at lighed og gensidighed bliver forvekslet, og at lighedsgrundsætningen bruges som argument for at legitimere en tvivlsom adfærd i et gensidigt forhold.

1700-tals forfatteren Laurence Sterne sætter denne etiske problemstilling på spidsen med en komisk scene i romanen "Tristram Shandy's Liv og Meninger". Her berettes om en ung mand, som havde fået den fikse idé, at han absolut ville gå i seng med sin farmor. Da hans far bebrejdede ham det, brugte sønnen netop en lighedsgrundsætning som argument og svarede: "Lige for lige! Når du kan gå i seng med min mor, så kan jeg vel også gå i seng med din ...!"

Problemet om gensidighed er også oppe at vende i Jean-Jacques Rousseau's roman "Émile", hvor der tales om gensidige forpligtelser mellem mor og barn: "Hvis de bliver dårligt opfyldt af den ene, bliver de også negligeret af den anden".

Det sidste er naturligvis noget, man kan observere som et til tider særdeles trist faktum, men er det også et etisk argument, der legitimerer, at man svigter sin mor, hvis man er blevet svigtet af hende?

Ofte ender den form for etisk argumentation med helt forgrovede slutningsregler: Slår I mig, har jeg lov at slå jer. Det, I ikke giver os lov til hos jer, skal I heller ikke have lov til hos os. Lige for lige!

Sådan argumentation er velkendt i samfundet – for eksempel som reaktion på den undertrykkelse, som kristne mindretal notorisk er udsat for i lande med overvejende muslimsk befolkning. Man siger vel ikke direkte, at når nogle muslimer skærer halsen over på tre ansatte på et bibelforlag i Tyrkiet, så

er det i orden, at vi også skærer halsen over på tre muslimer her i Danmark, men den holdning, at muslimer her til lands ikke har krav på en rimelig behandling, så længe ikke-muslimer udsættes for en urimelig ditto i deres hjemland, er udbredt. Og det synspunkt kendes jo også, at hvis der ikke må bygges kristne kirker og jødiske synagoger i muslimske lande, så skal det heller ikke være tilladt at bygge moskeer her i Danmark.

Over for hele den form for argumentation bør det med styrke slås fast, at andres overtrædelser ikke legitimerer egne forsyndelser. Svaret på en gensidighed, der er blevet svigtet, er ikke gengældelse, men genoprettelse. Onde cirkler skal brydes, ikke cementeres. Det kan koste, men det gør etisk adfærd normalt. Etik handler om det gode liv – og det gode liv er sjældent gratis.

13. Politik og etik

Enhver, der ikke ønsker at komme til at fremstå som politisk ukorrekt, har for længst lært at gentage, at religion og politik skal holdes adskilt. Udsagnet er ganske vist ikke entydigt. Handler det om det enkelte menneskes holdninger? Handler det om den offentlige debat? Eller handler det om lovgivningsprocessen – og betyder det i så fald, at et folketingsmedlem ikke må stemme efter sin samvittighed, hvis han er kristen, men gerne, hvis han er ateist?

De, der ikke sover i timen, har naturligvis for længst opdaget, at den konkrete udmøntning af kravet om adskillelse af religion og politik er meget selektiv. Hvis et religiøst synspunkt passer ind i et politisk kram, vil man sjældent høre fra den politiker, der markedsfører krammet.

Når den kristne kirke forkynder ligestilling for mænd og kvinder, vil ingen ligestillingspolitiker hæve et øjenbryn, selv om kirkens synspunkt naturligvis er bestemt af dens tro.

Forkyndes det modsat i en anden religion, at mænd står over kvinder, og at mænd kan gifte sig med de kvinder, de finder for godt: to, tre eller fire, ja, så vil så godt som alle politikere, som naturligt er, tage afstand fra denne forkyndelse. Ikke så sjældent vil de tillige tage afstand fra al religion og fastslå, at religiøse synspunkter overhovedet ingen rolle har at spille i den politiske proces – men dette sidste er jo ingen logisk konsekvens af det første.

I det hele taget – lad os indrømme dét – så har vi i vores vestlige kultur nogle problemer med at tænke os om. Mange antager, at der ikke findes almengyldige sandheder, men hævder samtidig med stor styrke politisk korrekte standpunkter, som om disse var solidt funderet i sandheden om virkeligheden. Det kan disse standpunkter naturligvis også sagtens være i det enkelte tilfælde; man kan blot dårligt hævde det, når man samtidig fastholder, at der ingen almengyldige sandheder findes ...

Vores enøjede relativisme trækker således os selv rundt ved næsen, som vi dermed hverken ved, hvor vi skal vende hen, eller hvad vi skal stikke den i. Hvis en dress code er religiøst bestemt, vil nogle politikere have den forbudt ved lov, og det sker paradoksalt nok under afsyngelse af slagsange om at holde politik og religion adskilt.

Og hvad gør vi nu med etikken? Skal også den adskilles fra det politiske? Foreløbig er den jo i hvert fald blevet skilt fra det partipolitiske i den forstand, at partierne ingen holdning har til en række etiske spørgsmål, men "stiller deres gruppemedlemmer frit".

Frit til hvad? Frit til selv at vælge etik? Ja, men er etik da noget, man vælger? Handler etik ikke om noget, man erkender som sandt og relevant for det gode liv, som al etik drejer sig om?

Vi er på den ...

14. En stille tvivl om døden

Dét, der var, er det samme som dét, der kommer, dét, der skete, er det samme som dét, der vil ske; der er intet nyt under solen, sagde Prædikeren, og ham kom jeg til at tænke på, da diskussionen om organdonation atter dukkede op.

På dagbladenes hjemmesider sættes komplicerede spørgsmål til afstemning: ja, nej eller ved ikke, mens opinionsundersøgelser konkluderer, at 70 % ønsker indførelse af formodet samtykke, selv om det evident har formodningen imod sig henset til, hvordan det store flertal forholder sig.

Der gives sikkert mange forklaringer på denne forskel mellem meningsmålinger og faktisk adfærd, men måske er en stille tvivl hos mange over for hjernedøds kriteriet en overset begrundelse.

Udsagn som, at "efter hjernedødens indtræden kan man bruge en respirator til at holde den døde i live", kan selvsagt let begrunde en tvivl, og sætter man sig for alvor ind i, hvad der ligger i hjernedød og kriterium, kan tvivlen godt finde næring.

Kriterium betyder skelnemærke, men vel at mærke for noget, der ikke er en gradsforskel, men et enten-eller. I oldtiden brugtes ordet fx om udskillelsesløb for heste, der løb to og to for at afklare, hvem der kunne vinde over den anden.

Hjernedød er et biologisk fænomen; en specifik tilstand, der kan erkendes og beskrives fagligt præcist.

Hjernedøds kriteriet er således at forstå som den sum af kendemærker, hvorved det kan konstateres, om tilstanden hjernedød er indtrådt eller ej. Det var derfor forvirrende, når man i 1980'erne diskuterede, om hjernedøds kriteriet skulle indføres, da det jo ikke i biologisk forstand står i menneskers magt at indføre et sådant kriterium, men kun at bruge de biologiske data som grundlag for en konstatering af, om noget er tilfældet eller ikke er det. Om døden er indtrådt, kan ikke bestemmes ved lov, men

det kan ved lov bestemmes, hvornår døden skal regnes for indtrådt i samfundsmæssig og juridisk forstand.

Døden er imidlertid mere en proces end en enkelt hændelse, og sproget har altid kunnet skelne mellem død og døende, ja, endog mellem død og stendød.

En respirator kan bruges til at forlænge livet ved at forlænge dødsprocessen, og så længe processen er i gang, er livet ikke afsluttet, og døden ikke endeligt indtrådt. Et døds-kriterium må ud fra forståelsen både af ordet død og af ordet kriterium have noget entydigt og afsluttet ved sig. Hjernedøds-kriteriet er derfor egentlig ikke et døds-kriterium, men et specifikt kriterium for, om et bestemt stade af processen er indtrådt.

Ved nærmere eftersyn er hjernedøds-kriteriet således ikke et døds-kriterium i gængs forstand, men et transplantations-kriterium i legal forstand.

Og når det forholder sig sådan, er det ikke svært at forstå, hvis nogen kan geråde i en stille tvivl.

15. Mand og mus

Hun-mus, som får fjernet et enkelt gen, begynder at opføre sig som han-mus, både hvad angår parringsadfærd og yngelpleje. Det fortæller Etisk Råd i et nyhedsbrev, og oplysningen bygger på artikler i det amerikanske tidsskrift Nature, hvor det også kan læses, at forskere fra Harvard University har modificeret hun-mus, så de kommer til at mangle et bestemt gen. Det ændrer deres adfærd, så disse hun-mus begynder at have en maskulin parringsadfærd overfor andre mus – i øvrigt såvel over for hunner som hanner.

I Etisk Råds nyhedsbrev, hvor der i nærmere detaljer fortælles mere om sagen, hedder det videre, at tidligere resultater med forsøg på bananfluer også har vist, at disses seksuelle adfærd er styret af simple genetiske sammenhænge – og så slutter nyhedsbrevets omtale med følgende tilføjelse: "Hvorvidt fundene kan overføres til mennesker, er det for tidligt at sige noget om."

Det skal nok være rigtigt, at det endnu er for tidligt at sige noget om dét, men det er åbenbart ikke for tidligt at forudse, at det på et tidspunkt bliver muligt at gøre det. Om fundene kan overføres til mennesker, kan jo i den sidste ende kun fastslås ved at gennemføre tilsvarende forsøg for at se, om man finder det samme. Derfor må den stiltiende forudsætning for udsagnet i Etisk Råds nyhedsbrev da også være en forventning om, at sådanne forsøg med mennesker på et tidspunkt vil blive iværksat.

Ser man fordomsfrit på, hvordan tingene plejer at udvikle sig, er det til gengæld en meget realistisk forventning i en forskningsverden, hvor respekt for menneskeligt liv og værdighed synes at træde mere og mere i baggrunden til fordel for umiddelbare gevinster, der i det store og langsigtede etiske regnskab vil ende som tab og røde tal på bundlinjen.

I min øresnegl hører jeg allerede indvendingen, at man ikke kan standse udviklingen, og at man heller ikke skal prøve på det, tværtimod, man skal fremme den. Men det mantra bør ingen købe. Tænk, hvis

man overførte det til landminerne, til den menneskeskabte andel af klimaforandringerne og til den fortsatte udbredelse af HIV og AIDS – alt sammen elementer i udviklingen.

Til at være menneske hører netop evnen til at kunne bremse op og gå imod fejludviklinger, forhindre eller begrænse dem, afbøde deres virkninger og genoprette de skader, de har forvoldt. At lægge hænderne i skødet i opgivenhed over for en udvikling, som ikke stilles til regnskab, er ikke mennesket værdigt, men sætter tværtimod respekten for dets værdighed over styr.

Og hvorfor er det så for resten så vigtigt at få svar på, om man gennem modifikation af deres gener kan ændre kvinder, så de ligesom hun-mus begynder at have en mandlig parringsadfærd overfor andre – kvinder såvel som mænd ...?

16. Kønsneutral og rollefri

Der er i samfundsdebatten en tendens til at ville gøre det politisk korrekt at hævde, at et ægteskab lige så godt kan indgås mellem to af samme køn som mellem en kvinde og en mand.

Der er tillige en tendens til at benægte, at den maskuline rolle som far og den feminine rolle som mor begge har afgørende betydning for et barns psykiske og sociale udvikling under opvæksten.

Tilsammen peger disse to tendenser frem mod et nok så fremmedartet fænomen, nemlig et kønsneutralt ægteskab – som kerne i en rollefri familie. Det har som en af sine konsekvenser, at også begrebet familie tømmes for indhold og bruges om snart sagt enhver tænkelig bo- og samlivsform.

Alt skal ifølge tankegangen anses som lige så godt som alt muligt andet, og den naturlige modstand mod forskelsbehandling spændes for vognen, så "lige" bliver et plusord, mens "ulige" bliver det modsatte. Lighed betragtes ukritisk som noget, der altid er godt, mens ulighed tilsvarende blot ses som noget skidt – selv om dét, der kan være skidt, naturligvis er, hvis det lige behandles, som var det ulige, eller det ulige behandles, som var det lige.

Samfundsdebatten er imidlertid ikke et mål i sig selv. Den føres altid med sigte på at opnå forandringer i strukturer, adfærd og lovgivning – og hvad det sidste angår, er et aktuelt lovudkast fra det norske børne- og ligestillingsministerium et godt eksempel på de nævnte tendenser. En ny ægteskabslov ønskes indført i Norge, og den skal – som det hedder: være "felles for likekjønnede og ulikekjønnede par".

Bemærk, hvordan ordvalget her spiller på "lige" og "ulige", så ingen skal komme i tvivl om det ligestillede pars fortrin i forhold til det uligestillede. "Uf, og nej fy da!" ville H. C. Andersen sikkert have ladet en af sine eventyrfigurer udbryde, hvis vedkommende havde hørt om noget så stygt som det uligestillede ...

Som bekendt er mænd og kvinder ikke ens. De er netop ulige-kønnede med alt, hvad det fra naturens hånd indebærer omkring deres specielle fortrin, når det handler om at træde i relation til andre. Derfor kan hver af dem være noget for deres børn, som den anden ikke evner at være, mens det kønsneutrale og rollefri parforhold ikke i stand til noget tilsvarende.

Etik handler som ofte fremhævet i disse klummer om det gode liv, men vel at mærke i en langt videre forstand end det indsnævrende begreb "selvrealisering". Går de voksne alene efter kønsneutral selvrealisering, så svigter de ungerne. Men de svigter i den sidste ende også sig selv, da det gode liv næppe findes uden i samklang med deres ulige-kønnede natur og de deraf følgende naturlige roller.

Menneskenaturen er slet ikke neutral. Den er specielt ikke kønsneutral.

17. Danske værdier – en misforståelse

– Vi går ind for danske værdier, og til danske værdier hører, at kvinder ikke går med tørklæde, hørte jeg for nylig sagt af en politiker, som bedes modtage min undskyldning for, at jeg ikke kan huske, hvem hun var.

Umiddelbart kunne man naturligvis svare, at det i hvert fald ikke hører til danske værdier at ville bestemme, om andre skal gå med tørklæde eller ej – og at det da slet ikke er en opgave for Folketinget at foreskrive en dress-code for bestemte befolkningsgrupper.

Men etisk set er det meget mere interessant at overveje, hvad "danske værdier" overhovedet er for en størrelse, og det første, man vil lægge mærke til, er, at hvis tørklæder er omfattet af begrebet, så er danske værdier særdeles variable. I min barndom gik en dame med respekt for sig selv bestemt ikke ud, uden at hun havde taget en hat eller et tørklæde på, og i hvert fald gik hun ikke til kirke uden hovedbeklædning, det være sig en hat, et tørklæde eller en fint kniplot sort mantilla.

Noget tilsvarende gælder såmænd også i andre lande: Da jeg som ung første gang besøgte Paris, var det svært at se nogen mand i gadebilledet, som ikke havde en baskerhue på – og da jeg kom derned i sommers, var jeg vist stort set den eneste, som havde bevaret kutymen ...

Det, som nogen åbenbart tror hører til nationale værdier, viser sig altså blot at være tidsbestemte kutymen, som – i ordets egentligste forstand – ikke med nogen etisk ret kan trækkes ned over hovedet på andre.

Etiske værdier er nemlig noget andet end kutymen. Etiske værdier er ikke nationale, men universelle – og er de ikke universelle, så er der slet ikke tale om etiske værdier, men om smag og behag, der ikke kan forpligte mennesker og samfund.

Etiske værdier er ikke udtryk for konvention, altså for noget, vi er enedes om, men hvor vi lige så godt kunne være blevet enige om noget andet – måske endda om det stik modsatte.

Etiske værdier er udtryk for rationel og forpligtende erkendelse, ikke for valg. At vi betragter kvinder og mænd som indiskutabelt ligeværdige og lige berettigede til at få deres menneskeværd fuldt ud respekteret, hviler jo ikke på, at vi er blevet enige om det og i morgen for så vidt kunne vælge at vende tilbage til en tid, hvor det blev mindre respekteret. Kønnenes lige menneskeværd som en universel etisk værdi er tværtimod resultatet af en lang erkendelsesproces, som gradvis er modnet.

Det er netop, fordi en etisk værdi er universel, at vi kan tillade os at fastholde den og søge erkendelsen af den udbredt til andre lande og kulturer. Det er kernen i en enhver rigtig forståelse af begrebet menneskerettigheder.

18. Etik eller vildskab?

Knivoverfald med døden til følge. Alvorlige tilfælde af omsorgssvigt i forhold til ældre og hjælpeløse. Ganske unge piger, som i flok sparker, brænder og ydmyger en forsvarsløs jævnaldrende – hver dag har sin skræmmende historie med nye eksempler på grusom eller hjerteløs adfærd.

Godt og ondt er sært vævet sammen i os mennesker, og det er naturligvis ikke kun nutiden, som kan opvise eksempler på brutalitet og ondskab – for ikke at sige vildskab. Da jeg gik i skole, lærte vi om "de vilde". De boede i andre verdensdele, langt væk fra dét, man betegnede som civilisationen. Vi sendte missionærer ud til dem, dels for at forkynde evangeliet for dem, dels for at lære dem, hvordan man burde leve i et civiliseret samfund, hvor ingen var vilde bortset fra nogle ganske få, som var det, fordi de var syge.

Men med de daglige beretninger om voldelig adfærd må vi jo snart begynde at overveje, om de vilde nødvendigvis kun befinder sig fjernt fra vore strande, eller vildskab er ved at indtræde som et mere alment fænomen i samfundet.

I den politiske debat er mange hurtige på aftrækkeren: forbud, straf og yderligere kontrol er dét, der skal til. Rigtigt er det da også, at visse handlinger nødvendigvis må være forbudte i et civiliseret samfund; man skal straffes, hvis man alligevel gør dem, og rettidig omhu indebærer også et vågent øje med dem, der er ved at skride ud – og til tider tilsyneladende også med dem, der skulle holde øjet åbent.

Alligevel forekommer mange af de politiske krav i bedste fald kun at handle om symptombehandling. Blandt de fortvivlede fagfolk i socialsektoren synes den erkendelse imidlertid at brede sig, at en effektiv indsats ikke kan nøjes med at sætte ind over for de unge, men også må prøve at få deres forældre i tale – dog ikke inden for rammerne af det sædvanlige standardskænderi om, hvorvidt det er forældrenes, skolens eller samfundet skyld.

Det hele stikker meget dybere og har sammenhæng med den ekstremt individualistiske kultur, som gradvis har udviklet sig gennem nogle generationer, og som har henvist nogle etiske grundholdninger til glemmebogen. En vidtdreven individualisme ligger ikke fjernt fra en enøjet jeg-dyrkelse, og betyder man selv alt, er der ikke langt til, at andre ikke betyder ret meget.

En sund etik vil altid forudsætte en balance mellem en legitim autonomi og en personlig ansvarlighed over for noget – eller Nogen – der er større end én selv.

Engang sendte vi missionærer ud til de vilde for at forkynde evangeliet og lære dem om dets moralske og civiliserende konsekvenser. I dag har vi vist brug for selv at få genlært noget, inden mange flere ender i vildskab og ødelægger andres liv.

19. Om gavn og skade

Internationalt hører det til den medicinske etiks barnemad, at en behandling skal være "beneficent" og samtidig "non-maleficent" – den skal gavne, og den må ikke skade.

Det gælder imidlertid ikke kun i medicinsk sammenhæng, og enhver kan uden vanskelighed tænke den etiske regel ind i sit eget fag og sige til sig selv: Dét, du gør, skal gavne – og dét, du gør, må ikke skade.

Men hvad nu, hvis det gavner den ene, men skader den anden? Eller hvis en eller anden skade er prisen for en større gavn?

Så står vi med et dilemma, og det er såmænd det mest almindelige ståsted, når det drejer sig om etik. Vi slipper ikke for at måtte veje det ene mod det andet og finde en vej ud – men det er vigtigt at holde fast i, at nogle hensyn har så godt som absolut karakter.

For eksempel véd normale mennesker godt med sig selv og uden at behøve at få det forklaret, at respekt for menneskeliv er noget grundlæggende i etik. Det er også udgangspunktet for al relevant straffelovgivning, idet enhver afvigelse fra beskyttelsen af menneskeliv fra befrugtning til naturlig død står som en udtagelse, der kræver en acceptabel begrundelse. Normalt vil man ikke blive straffet for at have slået en angriber ihjel, hvis det var nødvendigt for at undgå, at man selv eller ens nærmeste blev dræbt af ham. Men hvis det kun handlede om at undgå at miste sin mobiltelefon, stiller det sig naturligvis anderledes.

For at et etisk grundprincip såsom respekt for menneskeliv skal kunne tilsidesættes, må der altså dels være tale om *nødvendighed*, dels om en etisk acceptabel *proportionalitet*.

Hvis man i det nævnte tilfælde kunne have reddet sit og sine nærmestes liv, uden at det var *nødvendigt* at slå angriberen ihjel, så var det ikke etisk acceptabelt at gøre det.

Og med hensyn til mobiltelefonen er det indlysende, at bevarelsen af den ikke kan retfærdiggøre drab på et andet menneske. Der er ikke tale om nogen etisk acceptabel *proportionalitet*.

Mere eller mindre bevidste overvejelser af den natur ligger formentlig bag, at den generelle accept i tidligere århundreder af dødsstraf er blevet afløst af udbredte krav om afskaffelse af denne straf. Samfundsøkonomien har i de fleste lande udviklet sig sådan, at livsvarigt fængsel ikke længere er en så uoverkommelig byrde, at dødsstraf er *nødvendig* for at holde en forbryder væk fra gentagelse.

Den manglende nødvendighed og proportionalitet spiller utvivlsomt også ind, når mange mennesker bliver ved at føle sig stærkt anfægtede af den fri abort og bliver ved med at protestere mod den. At aborten er fri, betyder jo netop, at samfundet har opgivet at sikre sig *nødvendighed* og *proportionalitet*, når grundprincippet om respekt for menneskeliv tillades tilsidesat.

20. Etik, jura – og ytringsfrihed

En vis militant ytringsfriheds-fundamentalisme gør det efterhånden vanskeligt at ytre sig frit, fordi enhver ikke-fundamentalist omgående bliver dømt ude af det gode selskab og beskyldt for at være modstander af ytringsfriheden eller tilhænger af illegitim selvzensur.

Som "den mest grundlæggende af alle menneskerettigheder" har man set ytringsfriheden omtalt – af mennesker, der åbenbart overser, at den mest grundlæggende menneskeret er retten til livet. Naturligvis kan man vælge at ofre livet for ytringsfriheden, men retten til dét valg tilkommer det kun den enkelte at træffe – for sit vedkommende.

At retten til livet er en mere grundlæggende menneskeret end ytringsfriheden reducerer på ingen måde sidstnævntes betydning for det demokratiske samfund og for enhver af os, men konstateringen kan måske medvirke til, at ytringsfriheden bliver set i et større perspektiv. Og dét er vigtigt, fordi et indsnævret perspektiv normalt altid truer en rimelig etisk afvejning. Skyklapper og etik går dårligt i spand.

Det er karakteristisk for ytringsfriheden, at der også er ytringsfrihed om ytringsfrihedens brug og om ytringsfrihedens grænser. Ingen antaster ytringsfriheden ved at erklære sig uenig i andres ytringer. Det er legitimt at mene, at noget lovligt alligevel kan være moralsk forkert. Men det er ikke legitimt at hævde, at ytringsfriheden er absolut og uden grænser, for det er ganske enkelt forkert – juridisk såvel som etisk.

Lovgivningen fastslår på mange måder, at ytringsfriheden medfører pligter og ansvar. Derfor kan den også "underkastes sådanne formaliteter, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlig tryghed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for at for-

hindre udspredelse af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed" – for nu at citere fra Den europæiske Menneskerettighedskonvention, som er indarbejdet i dansk lovgivning.

Vi mennesker har imidlertid ikke kun et juridisk, vi har også et moralsk ansvar for vore ytringer, og i den etiske overvejelse omkring dette ansvar overses begrebet bivirkninger tit. Da den første Muhammed-krise var på sit højeste, erkendte JP's ansvarshavende redaktør, at havde han vidst, at tegningerne ville få de konsekvenser, de fik, så havde han ikke offentliggjort dem. Han ville ikke have udsat danske virksomheder og arbejdspladser – for slet ikke at tale om danske borgeres liv i udlandet – for en sådan risiko, hvis han på forhånd havde kendt bivirkningerne. Han ved tydeligvis godt, at det er retten til livet, som er den grundlæggende menneskerettighed.

I dag kan den slags bivirkninger ikke kun konstateres i bakspejlet. Med erfaringens klarsyn kan de ses gennem forruden og kan ikke længere komme bag på os. Det må da vist have betydning for det moralske ansvar – ikk'?

21. Identitet og forskel

Der er et udsagnsord i Det gamle Testamente, som jeg tit har gået og grundet over. BaDaL hedder det på hebraisk; det findes over 40 gange i Bibelen, heraf ikke mindre end fem gange i løbet af de første 18 vers: Gud satte skel mellem lyset og mørket; han skilte vandene; han skilte nat fra dag, og til sidst skabte han mennesket som mand og kvinde – og dermed som forskellige. Det er jo ikke blot en religiøs sandhed, men også noget, som enhver kan konstatere om kønnenes egenart, forskellighed og betydning for hinanden og for deres børn.

Når jeg har gået og tænkt over BaDaL, er det selvfølgelig, fordi "Gud så, at det var godt". For ham er forskel altså et gode. Men vi skal jo ikke så forfærdelig længere frem i historien, før vi oplever, at forskel bliver grundlag for undertrykkelse, især af kvinden – en undertrykkelse, som i nogle kulturer findes den dag i dag. Og det var vel ikke dét, Vorherre mente med at sætte skel og gøre forskel?

Racisme er en variant af det samme; her bliver forskellighed gjort til legitimering af en afstandtagen, der ikke synes at bero på forskellenes konkrete karakter, men blot på, at de findes.

Jeg blev altså ved at gå og tænke over BaDaL, for det forekom mig samtidig ret evident, at vi mennesker også oplever vores identitet som beroende på netop forskellighed. Der må altså være noget galt med vores i øvrigt berettigede optagethed af lighed, hvis den i overvejende grad bliver forstået som enshed.

Og der er vel også noget galt, hvis vi tror, at identitet er noget, man bare kan vælge til og fra? Jeg ved godt, at der findes mennesker, som er født med en krop, der skaber tvivl om deres køn – men for det massive flertal af os er der jo ingen tvivl: Vi er født med et køn, som adskiller os fra det andet – og som vi vel at mærke ikke selv har valgt.

Den aktuelle anledning til, at BaDaL igen dukkede op, var efterretningen i KD for få dage siden om, at et amerikansk par venter barn – men at det er manden, der er gravid og skal føde barnet. "Vores situation vil i sidste ende anspore alle til at tage imod hele registret af menneskelige muligheder og definere for sig selv, hvad som kan lade sig gøre," giver han udtryk for.

Men mon ikke forskellighed fra starten er lagt så dybt i menneskenaturen, at fritvalgs-identitet i den sidste ende fører til opløsning af identitet? Hvis man ikke dybest set har en given identitet, men til enhver tid kan omdefinere sig, så har man jo egentlig slet ingen identitet – "thi hvis du ikke er dig selv, så er du ikke nogen" ...

22. Ingen burkadorammer!

Overskriften er ikke et manifest, men en simpel konstatering af fakta. Der findes ingen dommer i Danmark, som optræder i burka; der er ingen burkaklædt dommerfuldmægtig på vej til udnævnelse – og der vil heller ikke i fremtiden blive udnævnt nogen.

Det sidste tør jeg skrive uden at blinke, fordi jeg gennem fire år har været medlem af Dommerudnævnelsesrådet. Det bestemmer, hvem der skal udnævnes til dommere her i landet – fra højesteret i København til byretten i Hjørring. Rådet, der består af tre dommere, en advokat og to repræsentanter for offentligheden, er det sidste nåleøje, en dommeraspirant skal igennem for at blive udnævnt, men forud herfor skal vedkommende gennem ni måneder have været konstitueret som landsdommer i en af landsretterne. Der er tale om en såkaldt uddannelseskonstitution, som skal sikre, at vedkommendes kvalifikationer i videste forstand til at være dommer bliver afprøvet og vurderet af landsrettens dommere og præsident. Gennem landsrettens nåleøje slipper således ingen, som ikke er både juridisk kvalificeret og fast forankret i dansk retstradition. Hovedparten af nye dommere i landet har i øvrigt fungeret gennem en årrække som dommerfuldmægtige og retsassessorer og er for længst socialiseret ind i den danske dommerverden.

Min tid i Dommerudnævnelsesrådet gav mig et godt indblik i domstolene bag kulisserne, og det er på den baggrund jeg helt tør afvise, at der er nogen som helst realisme i at fremmane billedet af en burkaklædt dommer. Ikke alene er der ingen burka på vej, men på vej er heller ingen dommer – med eller uden burka – som ikke hører hjemme i en dansk retssal. Det sørger nåleøjene for, hvis det skulle vise sig nødvendigt.

Og dermed er vi så ved etikken i denne sag, thi på den baggrund må en annonce, der advarer mod burkaklædte dommere, jo handle om noget andet end om dommere i burka.

Som allerede den franske forfatter Simone Weil (1909-43) påpegede det i et provokerende essay med den lige så provokerende titel "Generelt forbud mod politiske partier", så udgør partivæsenet en trussel mod demokratiet. "Et politisk parti er en maskine til frembringelse af kollektive lidenskaber," skriver hun. "Et politisk parti er en organisation, der er således indrettet, at den øver et kollektivt pres på tankelivet hos hver enkelt af de mennesker, der står tilsluttet den som medlemmer. Det første mål for ethvert politisk parti er at fremme sin egen vækst ... En gennemført analyse viser, at dette også er dets eneste mål" – og så videre i samme skure; provokerende, med sikkerhed også overdrevet, men bestemt ikke uden realisme og relevans.

Jeg kom til at tænke på Simone Weils advarsel mod en partiadfærd, der truer demokratiet, da jeg for nylig så en annonce med billedet af en burkklædt dommer.

23. Mere herselovgivning

Der er en tendens til, at lovgivningsmagten er ved at løbe grassat. Folketingsmedlemmerne føler sig kaldede til at lade lovgivningen brede sig fra det samfundsmæssige til det private og fra det private videre til det helt personlige. Befolkningen skal forpligtes på holdninger, som et eller andet – måske endda ganske lille – flertal i Folketinget selv har, eller som medlemmerne af dette flertal i hvert fald ser en politisk interesse i at komme til at fremstå som fortalere for.

Et af de seneste skud på stammen er Folketingets vedtagelse af et beslutningsforslag om, at de praktiserende læger skal udlevere deres 18-årige patienter et skema om organdonation, som de så kan indsende til Donorregistret. Det skal give dem "et skub", som det hedder, til at tage stilling – og helst til at melde sig som organdonorer.

Ifølge beslutningsforslaget kan man dog også melde sig med et nej; derimod synes den gældende mulighed for at sige ja til at være donor under den forudsætning, at ens pårørende også siger ja, at være gledet ud. Er det bare en smutter som resultat af lovsjusk op til sommerferien, eller er det meningen, at en væsentlig ændring af lovgivningen skal listes igennem uden debat?

Der skal altså herses med borgerne. De skal have "et skub" – men skal de også sammen med skemaet have udleveret en fyldestgørende information til at tage med hjem og læse, inden de udfylder og indsender skemaet? Nej, hvad oplysning om organdonation angår, så bør den ifølge folketingsbeslutningen ske på uddannelsesinstitutionerne i forbindelse med andre forebyggelsesoplysninger, som eksempelvis førstehjælp, seksualundervisning etc.

Der er intet om, at en seriøs oplysning om organdonation skal rumme en redegørelse for de etiske overvejelser, der naturligvis må forudsættes at gå forud for en stillingtagen til et så kompliceret og personligt spørgsmål.

En ærlig redegørelse for de faktiske forhold måtte jo indeholde oplysning om, at hjernedødskriteriet ikke er et egentligt døds-kriterium, men kun et legalt transplantationskriterium. Man er ikke død, når tilstanden hjernedød konstateres. En læge kan ikke underskrive ens dødsattest, for man viser ingen dødstejn. Man dør først på operationsbordet, når organerne tages ud. Dermed gribes der afgørende ind i det element i dødsprocessen, som består i de nærmestes afsked med den døende og deres tilstedeværelse i dødsøjeblikket.

Det er naturligt, at man i forvejen tager stilling til det spørgsmål sammen med sin familie, således at ens tilmelding til donorregistret kommer til at svare til, hvad man har besluttet sig til efter samtale med sine nærmeste. Men ens stillingtagen bør ikke bygge på politikernes hersen – og slet ikke på, at man ikke er blevet ordentligt oplyst om etikens pro et contra. At fremstille tingene, som om der kun er pro i denne sag, er at stikke folk blår i øjnene.

24. Fortrængningens etik

Man er jo kun et menneske, kan enhver af os sige om sig selv – og derved føle en vis lettelse, fordi ordet "kun" jo indebærer, at hverken én selv eller andre dermed kan forvente, endsige forlange så meget. De etiske fordringer får på den måde en mere teoretisk karakter, som kan debatteres, men sandheden ligger ikke længere i handlingen, som Søren Kierkegaard ellers hævdede.

Problemet er, at det gør den bare alligevel – sandheden. Den er der stadig, selv om den ikke opleves på bevidsthedens overflade, og hvis et eller andet i vort liv har været etisk problematisk, så ligger sandheden om det et eller andet sted i sindet og murrer. Det trætter og tapper kræfter, for også underbevidsthedens processer kræver deres energiforsyning. Etisk fortrængning er kort sagt ikke gratis.

Helt uventet kan noget så pludseligt komme op til overfladen. Ved et møde i en højskoleforening fortalte en deltager mig om sin forlegenhed, da hendes teenagerdatter en dag pludselig spurgte, om hun havde været udsat for fosterdiagnostik, mens hendes far og mor ventede hende. Tusind tanker for gennem hovedet på moderen i et sekund eller to, inden hun svarede, som sandt var, nemlig ja.

Spørgsmålet var kommet helt bag på hende – eller måske rettere: Det kom helt bag på hende, at hun oplevede det som problematisk at måtte svare ja, og at det ville have været en befrielse, hvis hun havde kunnet sige nej.

Men værre blev det, da datteren så stillede sit næste spørgsmål. Hvorfor gjorde I det?

Sandheden om hensigten med, at samfundet stiller fosterdiagnostik til rådighed, og at forældrene tager imod tilbuddet, kom pludselig ud af fortrængningens mørke og stod lysende klart for både moderen og teenagerdatteren. Jeg mindes ikke, hvad moderen konkret svarede, men jeg kan udmærket huske hendes beretning om, hvor tungt det havde været at komme igennem den samtale. Datteren havde jo med det samme forstået, at hvis der havde været noget i vejen med hende, så ville de ikke

have haft hende. Fosterdiagnostik handler som bekendt om at give et beslutningsgrundlag for, om man vil have barnet eller ej.

Moderen var et ærligt menneske; hun søgte ikke at sno sig udenom, men vedgik, at ja, de havde fået foretaget fosterdiagnostik. Men jeg tror også, at hun meget gerne ville have kunnet svare, at nej, det havde de da ikke, for datteren var jo deres barn, og de ville da have taget imod hende med åbne arme uanset hvad. Deres kærlighed stillede hverken dengang eller nu betingelser for at acceptere hende – og hvad skulle de så have brugt en fosterundersøgelse til?

Tilbage ligger nu en bevidsthed hos datteren, som hun må bære rundt på: "Hvis der havde været noget i vejen med mig, ville de ikke have haft mig".

25. Revselsesetik

Revselsesret er et belastet ord. Det har imidlertid at gøre med en etisk problemstilling, som ikke er lige så forældet som ordet. Slet ikke endda.

Iflg. Ordbog over det Danske Sprog er revselsesret en juridisk term, der omhandler ret til legemlig afstraffelse specielt af børn, tyende og lærlinge, og går man tilbage i historien, kan man også få indtryk af, hvilke former for revselse det i fortiden kunne handle om. Således hedder det i Christian den Femtes Danske Lov fra 1683, at "Husbond maa refse sine Børn og Tyende med Kæp, eller Vond, og ej med Vaaben; Men gjør hand dem Saar med Aad, eller Eg, eller slaar dem Lemmer sønder, eller skader dem paa deris Helbred, da straffis hand saa som hand een fremmet hafde gjort Skade" (DL. 6-5-5). Den omtalte "vond" (eller vånd) er en tynd og bøjelig gren – som fx dét, der i min barndom blev kaldt et spanskrør, mens "aad" i dag staves "od" og altså handler om den spidse ende af et stikvåben.

I takt med, at samfundet blev mere humant, og med, at den etiske erkendelse af menneskeværd og personlig integritet langsomt bredte sig, udgik prygl som noget, en voldsforbryder kunne blive dømt til, mens revselsesretten gradvis indskrænkedes: En mand måtte ikke længere slå sin kone, en mester ikke sin lærling, en lærer ikke sin elev – og til sidst: en mor måtte ikke længere give sin uvorne unge et klask i enden.

Der er næppe nogen, der er ved sine fulde fem, og som ønsker, at vi i familie og samfund skal tilbage til 1600-tallets revselsespraksis, men det er værd at bemærke sig, hvordan allerede Danske Lov afspejler en forståelse af, at der er forskel på revselse og mishandling. Revselse var tilladt, men der blev sat en grænse, og påførelse af legemsskade blev straffet som en forbrydelse. Lad være, at vi nok i dag vil se anderledes på brug af spanskrør i hjem og skole, end man gjorde i min barndom – det giver dog intet belæg for at hævde, at revselsesret som sådan er identisk med adgang til børnemishandling.

En god børneopdragelse kan sagtens undvære spanskrøret, men kan opdragelse også undvære revselse? Alle ved, at svaret er nej. Opdragelse indeholder nødvendigvis et element af tilrettevisning, irettesættelse og reaktion på uacceptabel adfærd. Og selv om tugten skal have en anden karakter end i 1600-tallet, så er det stadig sandt, at man tugter den, man elsker, og at man svigter det barn, man ikke tugter. Har man som barn aldrig har hørt advarslen om "smæk, seng, sove", vil man måske på et for sent tidspunkt i sit liv indse, at man faktisk blev svigtet.

Som i så mange andre sammenhænge handler etik også her om balance og gylden middelvej.

26. Etikens finanskrise

Det billede tegner sig stadig tydeligere og tydeligere, at nutidens finanskrise skyldes en etisk ubalance. Selv mere og mere forfinede overvågnings- og styringsmekanismer har ikke kunnet holde trit med virkningerne af en moralsk deroute. Eksempel på eksempel kommer frem i offentligheden og viser, hvordan grådigheden kan vokse til sådanne højder, at den selv hos ellers kompetente aktører medfører først forblændelse og til sidst total blindhed over for realiteterne. Lysten til gevinst får korthuset til at ligne et grundmuret domicil, indtil det pludselig viser sig, at dét, mange havde beundret og måske misundt, blot var – ja, et korthus. Når det så vælter, falder skællene fra øjnene og mange kan pludselig se, hvad der var kernen i illusionen, nemlig at basal og banal etik var blevet tilsidesat. Finanskrisen fremstår som en etisk krise.

Men måske er der også tale om, at etikken er midt i sin egen finanskrise. Måske er det ikke bare basal og banal etik med hensyn til moralsk acceptabel optræden på finansmarkedet, som er blevet tilsidesat. Måske er det noget mere generelt omkring etik, som er gået i opløsning for os i det moderne samfund. Ligger der mon en etikens finanskrise forud for bankernes og virksomhedernes?

Et væsentligt træk ved enhver finanskrise er, at værdierne mister deres værdi. Værdipapirer er pludselig intet værd, men kun papir, der er lige til at smide ud. Værdipapirerne havde altså ingen værdi, da det kom til stykket – og til dét stykke, kommer det jo altid til sidst. Man havde bygget på nogle falske værdier, men forblændelsen havde hindret én i at se det.

Falskhed og forblændelse – en farlig cocktail. Men er det ikke også den, som generelt har ramt vores etiske sans og bevidsthed?

Den etiske værdinorm, som vores kultur i almindelighed har gjort til den grundlæggende, er, at hensigten helliger midlet: Kan der opnås en fordel, har du ikke bare lov, men du er på rette vej. Vi fristes til mere og mere at lægge denne norm til grund både omkring livets begyndelse, livet afslutning og

hele det liv, vi lever mellem disse to yderpunkter. Før fødslen undersøger vi vore børn for at se, om vi vil have dem; i den anden ende af livet lytter vi til dødshjælpens sirenesang, og undervejs gennem livet satser vi ofte på falske værdier og forblændes derved.

Skæres for den sorte stær skal da øjne mange, noterer vi os her op til den jul, der – efterfulgt af påske og pinse – tilbyder os et andet værdisæt. Der findes bedre lys at følge end de etiske lygtemænds, som vi er så tilbøjelige til at rende efter – ægte lys, der ikke forblænder, men til gengæld kaster lys over, at sand tjeneste er bedre end falsk fortjeneste.

27. Det er alt for ...

Alle har vi i medierne hørt udsagn som for eksempel dette: "Der afsættes nu ekstra 23 millioner kroner til en indsats på området, men eksperter siger, at det er alt for lidt" – eller som et andet eksempel: "Buskørslen forlænges nu til klokken 03, men de unge siger, at det er alt for tidligt for busserne at køre i garage".

Udsagnene følger et mønster, og i virkeligheden står et større arsenal af standardkommentarer, der følger dette mønster, til rådighed for politikere, organisationsfolk, borgere og sågar teologer: Men det er alt for sent. Men det er alt for tidligt. Det er alt for småt. Det er alt for stort. Det er alt for langt. Det er alt for kort. Det er alt for bredt. Det er alt for smalt. Det er alt for tungt. Det er alt for let. Det er alt for stærkt. Det er alt for svagt. Det er alt for meget. Det er alt for lidt. Det er alt for passivt. Det går alt for vidt. Det varer alt for længe ... osv. osv.

Følger man med i både aviser og elektroniske medier, vil man hver eneste dag møde flere eksempler på brugen af "det er alt for"-argumenter. De følger et mønster i tre led, hvoraf det sidste normalt mangler – ganske som i eksemplerne:

1) Det hverken bestrides eller frarådes, at der nu sættes flere penge af på området, 2) men det er alt for lidt – 3) og hvad der ville være passende, nævnes ikke.

2) Der protesteres ikke mod, at busserne nu vil køre længere om natten, 2) men det er ikke længe nok – 3) og det ønskelige tidspunkt for sidste busafgang omtales ikke.

Der er således ikke tale om en principiel indsigelse, men om en påstand om manglende proportionalitet. Samtidig vover den argumenterende ikke pelsen ved at begrunde, hvorfor noget i givet fald er for lidt, eller ved at pege på, hvad der ville være passende. Denne type argumenter er derfor sjældent fri for et vist tilløb til lurepasseri.

"Israel har ret til at forsvare sig, men den militære fremfærd er alt for brutal," er et udbredt argument, som med forskellige ord går igen i læserbreve og politikerudtalelser. Her handler det – og etisk set helt korrekt – om den proportionalitet, som oftest er et centralt element i etisk afvejning, men man sidder jo unægteligt tilbage uden svar på, hvor brutalt det da må være for at være proportionalt, og hvilke etisk acceptable mål for krigsførelsen denne proportionalitet skal ses i forhold til.

Hvor er det dog en ulykkelig konflikt, som det er umådelig svært at forholde sig til – men det klares ikke med et "det er alt for"-argument. Så må man hellere indrømme sin nød og sin tvivl.

28. Dødeligt omsorgssvigt?

For knap fire år siden døde Terri Schiavo på et hospice i byen Pinellas Park i Florida, USA, efter en lang strid mellem hendes forældre og hendes ægtefælle. Sidstnævnte fik til sidst rettens dom for, at den tilførsel af vand og næringsstoffer, som i en årrække havde været nødvendig for Terri Schiavo, kunne afbrydes med døden til følge. Det var ægtemandens opfattelse, at Terri Schiavo var helt uden bevidsthed, mens forældrene følte sig sikre på, at deres datter var ved bevidsthed, men ude af stand til at kommunikere.

I begyndelsen af februar i år døde Eluana Englaro på La Quiete klinikken i den italienske by Udine. Efter at hun som 21-årig var ude for et alvorligt færdselsuheld, havde hun i 17 år været uden bevidsthed og afhængig af den tilførsel af næringsstoffer, som nu blev afbrudt med døden til følge.

To sager er sjældent helt ens, men der er tilstrækkelig mange lighedspunkter til, at Eluana Englaro er blevet omtalt som Italiens Terri Schiavo. Begge døde som følge af mangel på vand og næringsstoffer, og i begge tilfælde var der retssager, strid og debat – og i det italienske tilfælde endda tilløb til politisk indgreb og uenighed mellem premierminister Silvio Berlusconi og den italienske præsident Giorgio Napolitano.

I den offentlige debat møder man let det synspunkt, at man ikke kunstigt skal holde mennesker langvarigt i live, og at det derfor er i orden at slukke en respirator, hvis der er tale om udsigtsløs behandling.

I de to nævnte sager var der imidlertid ingen respirator, der holdt de to kvinder kunstigt i live. De trak selv vejret; de havde fordøjelse og stofskifte, men spise og drikke kunne de ikke selv. De havde altså ikke brug for ekstraordinære terapeutiske foranstaltninger, men kun for ordinær pleje og omsorg. Det giver en afgørende forskel, thi slukker man for en respirator, så dør patienten af sin sygdom, men afbryder man for næring og væske, så dør patienten af sult og tørst.

Naturligvis er et langstrakt forløb med en patient, der ikke selv kan indtage føde, en byrde for de pårørende, men det gælder ikke kun i tilfælde som Terri Schiavo og Eluana Englaro. En alvorlig mentalt syg patient, en fuldstændigt lammet patient, en patient med Alzheimers i slutfasen – ja, og såmænd et spædbarn – har også brug for ordinær pleje og omsorg, hvis vedkommende ikke skal dø af sult og tørst.

Selv om der ikke er enighed om alt mellem alle, så er der efterhånden en rimelig konsensus om, hvad der ligger i begreber som "drab på begæring" og "smertebehandling med døden som utilsigtet bivirkning." Der trænges tilsvarende til en etisk afklaring, så "omsorgssvigt med døden til følge" ikke lige så stille glider ind i den medicinske praksis.

29. Enkeltsagsetik

Blandt folkevalgte politikere er det ingen ærestitel at blive kaldt enkeltsagspolitiker. Det må nærmest betegnes som et skældsord. Enkeltsagspolitiker er den, som prøver at høste billige politiske points til sig selv eller sit parti ved at indtage et populært standpunkt, som er uforeneligt med det hensyn til helheden, som det er enhver politikers opgave at varetage.

Indrømmes må det naturligvis, at når det er muligt at spinde stemmer på at være enkeltsagspolitiker, så skyldes det, at der også findes enkeltsagsvælgere, som bider på, fordi de enten ikke tænker den pågældende sag ind i en større sammenhæng; ikke ser konsekvenserne under en samlet synsvinkel – eller bare ikke kan se ud over deres egen næse.

En nimby er – med en engelsk forkortelse – en sådan enkeltsagsvælger. Han går fx absolut ind for motorveje, fordi han erkender det trafikale behov og har indset, at motorveje er otte gange så trafik-sikre som landeveje – men samtidig vil han absolut ikke have motorveje bygget, hvor han selv bor. Nimby står for Not in my backyard – eller på dansk: Ikke i min baggård! Motorvejen skal bygges, men ikke her; den skal gå et andet sted nemlig dér, hvor der bor nogle andre!

Enhver, der tør se sig selv i spejlet, ved naturligvis godt, at der bor en nimby i os alle. Derfor er det heller ikke så underligt, at enkeltsagspolitikeren prøver at slå mønt hos os på en forsikring om, at motorvejen naturligvis ikke skal gå hos os, men placeres hos nogle andre – der ikke nævnes, og som selvfølgelig også er unævnelige, hvis tricket skal lykkes.

Imidlertid findes der ikke kun enkeltsagspolitik – man kan også udmærket tale om enkeltsagsetik. Typisk for en sådan tilgang til de etiske dilemmaer var den mand, som på et møde om etisk bestemt prioritering i sundhedsvæsenet stillede spørgsmålet: "Hvordan vil du have, at jeg skal prioritere, når jeg ikke ved, hvad jeg kommer til at fejle?"

Det interessante er, at mens enkeltsagspolitik ikke regnes højt, og enkeltsagspolitikeren tit foragtes, så passerer enkeltsagsetik upåttalt den ene gang efter den anden – og ikke nok med dét: Enkeltsagsetik har det alvorlige ved sig, at den oftest har nogle konsekvenser, som det er svært at gøre op med. Det – indrømmet! – fortærskede udtryk om glidebanen rummer en dyb sandhed, nemlig at man kommer ud på en glidebane, hvis man siger ja til noget begrænset med en begrundelse, som lige så godt kan dække noget mere vidtgående. Problemet er, at selvom enkeltsagen udgjorde det etiske perspektiv, så binder begrundelsen i realiteten til det næste skridt.

I dag opskræmmes folk med rette over, at et reservedelsbarn er på vej til at blive født, efter at 200 levende fosteranlæg er gået til undervejs. Jamen, det var jo, hvad der blev sagt ja til som resultat af enkeltsagsetik, ikk' ...?

30. Først eller kun?

Man kan være social uden at være socialist. Man kan være national uden at være nationalist. Man kan efter sigende sågar være kommunal uden at være kommunist ...

Hvad er det egentlig, det der "-ist" tilføjer til et begreb? Betyder det "i særlig grad", eller betyder det i realiteten "ud over al måde"? Er det ligesom med "fundamentalt" og "fundamentalistisk"?

I næste måned er der valg til EU-parlamentet, og uanset hvad man foretrækker af partier og kandidater, vil enhver vælger nødvendigvis måtte gøre sig nogle tanker om det nationale og – ja, det nationalistiske.

Måske kunne en sådan overvejelse inddrage en betragtning af begreberne "først" og "kun"?

Det er helt naturligt, at en familiefar tænker først på sin families vé og vel – men er det også etisk acceptabelt, hvis han kun tænker på dem og aldrig når til andre hensyn?

På samme måde er det ikke alene naturligt, men faktisk en pligt, at en borgmester tænker først på sin kommune og på dens borgeres vé og vel – men hvor havner vi, hvis borgmesteren ikke har blik for andet end denne første forpligtelse?

Dilemmaet bliver endnu tydeligere, når det handler om nationer – og dermed om det nationale eller det nationalistiske. Selvfølgelig skal regering og folketing tænke først på danskernes vé og vel, men tænker de kun på dét, er det ikke alene udtryk for etisk enøjethed, men paradoksalt nok også for, at de risikerer at ende med at tilsidesætte danskernes vé og vel. Dette vé og dette vel kan i virkelighedens verden slet ikke fremmes inden for en lukket kridtcirkel omkring os selv.

Som vælger står man altså ikke alene i stemmeboksen med sine partipolitiske og kandidatmæssige præferencer. Der er også et etisk spørgsmål at tage stilling til. Man står nemlig med valget mellem

Danmark-først og Danmark-kun. Og man vil utvivlsomt blive bombarderet med slogans og budskaber, som vil appellere til den kun-mentalitet, som er en fristelse for ethvert naturligt menneske.

I virkeligheden er der tale om noget helt fundamentalt omkring menneskelivet og den etik, der drejer sig om det gode liv i fuld bredde og på det lange sigt. Man kunne udmærket hævde, at "først" og "kun" trækker i samme retning, nemlig mod dét, som er det gode. Forskellen er, at "kun" hverken når den fulde bredde eller holder i det lange løb.

Ja, er det dog ikke underligt at måtte konstatere, at den uhæmmede egoisme slet ikke varetager egeninteressen, men ender med at sætte den mere eller mindre over styr? I den sidste ende findes det gode slet ikke, hvis det ikke er, hvad de gamle filosoffer kaldte bonum commune – det fælles gode.

Det er derfor, man godt kan være kommunal uden at være kommunist ...

31. Tab og vind ...

Vi lærte det under barneskolens rundboldspil, og vi fik det repeteret i skakklubben: Tab og vind med samme sind – et råd med en etisk tilgang til en verden, hvor der konkurreres og kæmpes, uden at det bør føre til, at fællesskab og gensidig respekt sættes over styr.

Forrige uges opgørelse af valget til EU-Parlamentet gav imidlertid den gamle maksime en ny drejning, idet det samme sind åbenbart nu tolkes derhen, at alle har sejret, hvad enten de har vundet eller tabt.

Der er naturligvis noget fristende ved denne tolkning af det samme sind, for hvis alle har sejret, så er der jo ingen tabere – heller ikke de, der stod til at vinde, men måtte nøjes med at blive stående, hvor de stod – og slet ikke de, der mistede en substantiel del af deres stemmetal fra sidst, men betragtede netop dét som et sikkert signal om kommende, endnu større sejre.

Som bekendt inddrager den etiske overvejelse bl.a. spørgsmål om sandt og falsk, godt og ondt, ret og uret og – ikke mindst – bedre og værre. Det er formentlig i den sammenhæng, man skal forstå Winston Churchill's berømte ord om, at "demokrati er den værste form for statsstyre – bortset lige fra alle de andre former, som har været forsøgt." Eller sagt med andre ord: demokrati er ufuldkomment, fordi vi mennesker er ufuldkomne, men andre styreformer nøjes ikke med at være ufuldkomne; de er tværtimod fuldkomment umulige.

I den etiske afvejning, der ligger til grund for vores bekendelse til demokratiet, indgår der en bestemt forudsætning, nemlig at mennesket i al sin ufuldkommenhed dog er et fornuftsbevæget væsen. Folk kan faktisk godt tænke selv. Ikke alle, bevares, men massivt nok til, at demokrati er en forsvarlig og hensigtsmæssig styreform – ja, den bedste af de mulige.

Noget tyder imidlertid på, at en god del politikere er ved at miste sansen for dette forhold. Når alle på en valgaften manifesterer det samme sind, fordi ingen har tabt, men alle har vundet, så fristes man til at tro, at de snarere antager, at flertallet af landets borgere netop ikke kan tænke selv.

Men dermed angriber de pågældende politikere jo et af de etiske fundament, som demokratiet hviler på, nemlig forudsætningen om, at det massive flertal af borgerne udmærket kan bruge deres fornuft, lægge to og to sammen og drage deres konklusioner med udgangspunkt i relevante observationer og præferencer.

Havde Grundtvig levet i dag, ville han nok dertil have peget på, at mennesket ganske vist er fornuftsbegavet, men at det dog også har brug for både ånd og oplysning, hvis det skal kunne udfylde sin rolle i et folkestyre. Det er måske en truende mangel på ånd og oplysning, de pågældende politikere abonnerer på?

32. Rigtigt – eller bare forkert?

Hvor er det dog meget lettere at påpege, hvad der er forkert, end at sige, hvad der ville være rigtigt. Og da det som bekendt er lettere at springe over, hvor gærdet er lavest, fyldes debatten af påstande og anklager om dét, som er forkert, mens der er længere mellem snapsene, når det handler om gennemtænkte og konsekvensbelyste alternativer, som kunne være rigtige.

Den ulykkelige sag om afviste asylansøgere, der sendes hjem, fordi afvisningen af dem er i overensstemmelse med den udlændingelov, som folketinget har vedtaget, og som dronningen har underskrevet, er i så henseende et godt eksempel. Det krymper sig med rette i de fleste, når TV viser billeder, og aviserne skriver beretninger om både voksne og børn, der skal tvinges bort til et kaotisk land, de er flygtet fra, og det ligger snublende nær at reagere med at sige: Det er forkert, det er uetisk, lad dem dog blive ...!

Ak, var det bare så let.

Jo, let ville det være, hvis man kunne påpege, at den tvangsmæssige hjemsendelse var i strid med lovgivningen, men det ses ikke at være tilfældet. Da folketinget behandlede udlændingeloven, stod det klart, at der ikke ville kunne gives opholdstilladelse efter den relevante paragraf, blot fordi der i et bestemt land hersker kaotiske forhold eller fx borgerkrigs-lignende tilstande. Det var også klart, at loven kun gør humanitær opholdstilladelse mulig i undtagelsestilfælde, hvor bestemte forudsætninger er opfyldt.

Hvis udlændingeloven er overholdt, er det derfor ikke den tvangsmæssige hjemsendelse, men lovens indhold og muligheder, som i givet fald er forkert – og så kan man jo ikke længere nøjes med at hævde, at loven er uetisk; så er man også forpligtet til at formulere og konsekvensanalysere forslag til en lovgivning, der er rigtig.

Nu bliver det pludselig meget sværere, for de lovbestemmelser, man vil foreslå, og som skal forhindre afviste asylansøgere i at blive sendt hjem, må jo retfærdigvis også gælde for de mange andre, der i fremtiden enten kommer hertil eller allerede er her under tilsvarende omstændigheder. Det er jo et af de helt fundamentale krav til en etisk stillingtagen, at den skal holde vand i alle tilsvarende situationer.

Som det er fremgået af debatten i de seneste måneder, har der ikke manglet røster, som har løftet sig mod hjemsendelsen af de afviste asylansøgere, men man må nok erkende, at det har knebet med tænksomme mennesker, der har været i stand til at formulere alternative lovbestemmelser, hvis konsekvenser på både kortere og længere sigt var acceptable.

I al ydmyghed må jeg vedgå min egen manglende formåen i så henseende: Trods mit ubehag – ja, mere end dét – ved den tvangsmæssige hjemsendelse af afviste asylansøgere er heller ikke jeg i stand til at foreslå en anden lovgivning, som ikke bare vil indebære, at vi kommer fra asken i ilden. Trist, men sandt.

33. Kirken – et helle?

Den ulykkelige sag om afviste asylsøgere i Brorsons Kirke har affødt mange kommentarer. I forbindelse med politiets afhentning af nogle af de afviste asylsøgere, som formentlig ville være foregået fredeligt nok, hvis ikke hidkaldte aktivister havde søgt at lægge politiet hindringer i vejen, har det synspunkt været fremført, at ordensmagten har tilsidesat en uskreven, men dog gældende regel om kirkerummet som et helle.

Andre har ment, at der slet ikke findes sådanne heller i et moderne retssamfund. Deri tager de nu fejl. Grundloven fastslår således, at vort private hjem er et helle – eller som det udtrykkes: "Boligen er ukrænkelig". Det indebærer, at husundersøgelse, beslaglæggelse og undersøgelse af breve og andre papirer samt brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden alene må ske efter en retskendelse, medmindre en lov hjemler en særegen undtagelse. Boligen er altså et helle – ikke i absolut forstand, men dog som hovedregel.

Selve ideen om et helle er således ikke uforenelig med en demokratisk samfundsforståelse, tværtimod. Men findes der også en etisk, omend ikke lovfæstet regel om, at et kirkerum er et helle i forhold til ordensmagten?

Svaret er, at det afhænger af forholdet mellem stat og kirke.

Nogle har i den forbindelse udtalt, at forestillingen om kirken som et helle hører hjemme i den katolske middelalder og ikke passer med en evangelisk-luthersk forståelse. Denne udtalelse er kun delvis korrekt, idet et kirkehelle også findes i nutiden i katolsk prægede lande. Her kan det i såkaldte konkordater (dvs. grundlæggende aftaler mellem stat og kirke) eksempelvis være fastsat, at staten garanterer kirkebygningers ukrænkelighed og kun fraviger dette princip, hvor der er tale om overhængende fare for liv, sundhed og ejendom.

Ud fra en dansk evangelisk-luthersk forståelse af forholdet mellem statsmagt og kirke synes ovennævnte udtalelse imidlertid at have noget på sig. Derfor kan afhentningen i Brorsons Kirke af de afviste asylsøgere måske også være anledning til en fornyet gennemtænkning af forholdet mellem statsmagt og kirke – under respekt af, at det som bekendt er vanskeligt og næppe særlig etisk at søge at blæse med mel i munden.

Et helle er ikke identisk med et lovløst område. Noget sådant ville være i strid med demokratiets etiske krav om alles lige ret til lovens beskyttelse og alles lige pligt til dens overholdelse. Hvis man derfor finder at kunne indpasse et kirkehelle i den evangelisk-lutherske forståelse (hvad ikke så få synes at ønske sig), kunne en fremgangsmåde være at lovfæste, at ordensmagtens indtrængen i en kirke kræver en dommerkendelse eller en specifik lovbestemmelse – altså svarende til, hvad der er foreskrevet om boligens ukrænkelighed.

Dermed ville kirkehellet ophøre med kun at være en traditionel forestilling uden belæg i lovgivningen og ville i stedet blive en juridisk realitet, der på én gang værner om kirkerummets særlige karakter og samtidig respekterer retssamfundets ufravigelige krav.

34. Selvtægtskultur

"Næringsvejene var snart ... selvtægt under tomme påskud, og snart var de åbenlyst ran," hedder det i Grundtvigs danske oversættelse af Snorre Sturlesøns norske kongekrønike. Selvtægt under tomme påskud er således ikke kun et moderne fænomen. Meget tyder imidlertid på, at en selvtægtskultur er ved at brede sig, og at almindelig fordømmelse er under afsvækkelse og ved at blive erstattet af forsvaret for selvtægt.

Rent sprogligt ligger det i ordet selvtægt, at man selv tager sig til rette, og som udgangspunkt hører selvtægt derfor ikke hjemme i et retssamfund. Den, som ulovligt tager sig selv til rette, straffes da også med bøde, idet det påhviler domstolene at afgøre spørgsmålet, om en foretagen selvtægt er lovlig eller det modsatte.

Modsat denne forståelse af retssamfundet markerer den fremvoksende selvtægtskultur sig med den holdning, at et sådant spørgsmål er det helt legitime, at man selv tager stilling til. Selvtægten ligger således ikke kun i handlingen, men tillige i bedømmelsen. Ikke alene tager man sig selv til rette; man tager også selv stilling til, hvad der er ret.

Ingen, der følger med i medierne og læser eller hører de mange tomme påskud for selvtægt, som Snorre Sturlesøn skrev om, kan undgå at bemærke denne udvikling, hvor højtråbende aktivister eller hurtigsnakkende chefredaktører søger at give deres selvtægt en etisk legitimering.

Alt dét kan imidlertid ikke reduceres til at bero på en varetagelse af egeninteresser, de være sig politiske, kommercielle eller udtryk for et helt personligt ønske om at markere sig og være på.

Udviklingen er også udtryk for, at næste skridt er ved at blive taget i en kultur, der bliver mere og mere relativistisk og dermed ikke anser ret meget – om overhovedet noget – for at være sandt og forpligtende for alle.

Etik er jo ikke et tagselvbord, hvor man i bedste fald forhandler sig til rette med nogle andre, men etik drejer sig om at erkende, hvad der er sandt om det gode liv og dermed forpligtende.

Dybest set afviser selvtægtskulturen ikke kun retssamfundets normer, men selve den forpligtethed, som er kernen i al sand etik.

Men på det stade bliver det ikke stående, for selvtægt avler selvtægt, og da vi mennesker som bekendt har svært ved at holde hovedet koldt, hvis vi kan vinde et point til os selv, så glider vi mere eller mindre upåagtet ned ad slisken i takt med, at den etiske grundforståelse svækkes.

Dermed bliver der – igen med Snorre Sturlesøns ord – ikke kun tale om selvtægt under tomme påskud, men snart også åbenlyst om ran – som når det eksempelvis er andres rettigheder, man uden hjemmel, uden blusel og i fuld offentlighed tager fra dem.

Bliver det ikke mere og mere klart, at der er brug for en etisk oprustning for at undgå en stigende udbredelse af selvtægtskulturen?

35. Ansvar for panikken

Det er en kendt sag, at hvis der går panik i én, så taber man let hovedet og har svært ved at træffe velovervejede beslutninger. I stedet er det, som om panikken træffer beslutningerne for én. Det kendes fra krig og katastrofer, hvor ellers både be- og retsindige mennesker går i panik og optræder på måder, ingen ville have tiltroet dem – og som de heller ikke ville have tiltroet sig selv.

Panik er altså noget, man skal undgå og i hvert fald ikke bevidst udløse. Derfor er det naturligvis også kriminelt, hvis man uden grund rejser sig op i en mørk biograf og råber: "Brand!" Det vil udløse en forudseelig panik, og har salen været fuld, vil mange blive trampet ned.

Ikke kun strafferetligt, men også etisk må man derfor tale om et ansvar for panik, som indebærer medansvar for de handlinger, der begås af de panikramte. Det går ikke an at undskylde sig med, at det var deres egen beslutning at handle sådan, for ved at udløse panikken har man på en måde suspenderet deres autonomi – og til en vis grad overtaget den.

Jeg kom til at tænke på dette forhold, da medierne for en uges tid siden kunne fortælle, at Etisk Råd har foretaget en fornyet gennemtænkning af alle de evidente – men tit fortrængte – problemer, der knytter sig til fosterdiagnostik.

Bortset fra nogle ganske få tilfælde, hvor en undersøgelse af et foster i mors liv kan give grundlag for en behandling af barnet straks efter fødslen eller før, så ved alle jo godt, at fosterdiagnostik handler om, hvorvidt moderen vil have barnet eller ej.

Selv om det er dokumenteret, at fosterdiagnostik tilbydes for at undgå fødsel af handicappede og dermed udgiftskrævende medborgere – og altså af økonomiske grunde, så er den officielle begrundelse, at fosterdiagnostik tilbydes for at give moderen et grundlag at træffe beslutning på – underforstå-

et, at det er hendes personlige valg og dermed hendes eget ansvar, hvad hun vælger. Samfundet har kun givet hende et beslutningsgrundlag, som hun står frit overfor, siges det.

Hermed ser man imidlertid væk fra den panik, der helt generelt er knyttet til fosterdiagnostik, og som naturligvis i afgørende grad er det i den situation, hvor svaret på en undersøgelse er, at det kommende barn vil blive født med et nævneværdigt handicap. Et sådant svar kan udløse panik hos enhver kvinde.

Som nævnt medfører panik forudseelige reaktioner. Så godt som alle kvinder, der får besked om, at deres barn bliver et mongolbarn, får udført abort. Det peger i retning af, at det fosterdiagnostiske tilbud i realiteten mindre drejer sig om et beslutningsgrundlag og mere handler om udløsning af en panik, der – i overensstemmelse med det nævnte samfundsøkonomiske hensyn – vil føre til det forudseelige resultat.

36. Kristent selvmål

"Der kommer næppe nogen folkeafstemning om minareter, men hvis der kom én, så ville jeg stemme for et forbud mod at bygge dem," udtalte en præst en aften i TV – og motiverede det blandt andet med, at Danmark er et kristent land, og at grundlovens paragraf om statens støtte til Folkekirken giver dækning for at diskriminere anderledes troende borgere i forbindelse med byggeri af gudshuse.

Udtalelsen faldt i en udsendelse, der var foranlediget af folkeafstemningen i Schweiz. Her stemte godt 57 % af de godt 53 %, som deltog i afstemningen, for et forbud mod minareter.

Udfaldet af denne folkeafstemning er selvsagt problematisk, for uanset at næsten halvdelen af befolkningen slet ikke deltog i afstemningen, men måske vågnede op til en etisk forskrækkelse, så er det på den ene side indiskutabelt, at et forbud mod minareter blev vedtaget.

På den anden side er der imidlertid heller ikke tvivl om, at afstemningsresultatet er et brud med religionsfrihed som en menneskerettighed, som Schweiz lige som andre civiliserede nationer har tilsluttet sig gennem underskrift på FN-pagten og internationale konventioner.

Religionsfrihed er bl.a. en frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke. Til det sidste hører også friheden til at bygge kirker, moskeer, synagoger eller templer, der ser ud, som den slags nu ser ud.

Den frihed er hidtil blevet anerkendt i de europæiske lande, som for længst har lagt fortidens religiøse diskrimination bag sig – nå ja, "for længst" er måske så meget sagt, men alligevel.

Sådan er det som bekendt ikke alle steder, og blandt andet i nogle muslimske lande er det ikke tilladt landets kristne at bygge kirker, ja, et enkelt sted må man som turist ikke engang have sin bibel med.

Det er med rette, at de kristne i disse lande protesterer (hvis de tør), og at kristne i andre lande støtter op omkring deres protester og forlanger religionsfriheden respekteret i alle muslimske lande – i øvrigt som udtryk for gensidighed i relation til den frihed, muslimer nyder i kristne lande.

Men nu optræder der så en præst i TV og laver et enormt kristent selvmål ved at gå ind for tanken om et forbud mod at bygge minareter på de moskeer, som er på vej til opførelse i Danmark. Dermed legitimerer præsten den diskrimination, der alt for mange steder finder sted over for kristne i muslimske lande. Herefter kan styret i sådanne lande blot påberåbe sig, at når en kristen præst finder det i orden at ville gøre islam usynlig i Danmark, så kan det jo heller ikke være så forkert, hvis man i et overvejende muslimsk land vil gøre kristendommen usynlig dér.

Sikke et selvmål.

37. Snerpefobien er over os

Der er åbenbart meget, man ikke skal være, hvis man vil begå sig i samfundet. Man skal for eksempel ikke være smagsdommer, ja, man skal i det hele taget ikke være dommer, hvis man ikke er ansat til det i retsvæsenet eller på fodboldbanen. Enkelte professioner kan endnu tillade sig at tilkendegive en bedømmelse: litteratur- og filmanmeldere, sportsjournalister – og ja, sikkert et par mere.

Men den kulturbestemte hovedregel er, at man skal være særdeles tilbageholdende. Karaktergivning er ikke på mode, og vil man endelig give en dårlig karakter til noget, må man bestræbe sig på at pakke den godt ind og huske at tilføje, at man personligt bestemt ikke er afstandtagende, men blot ønsker at pege på noget, som måske kunne vise sig at være et problem etc. etc. og bla, bla, bla.

Et typisk eksempel på denne skræk for at stå for en klar opfattelse er snerpefobien, som ofte giver den etiske debat om det gode liv ringe vilkår. "Det er bestemt ikke, fordi jeg er snerpet," tilføjer man hurtigt og håber gennem denne forsikring at undgå at blive slået af marken i debatten, thi snerpet må man i hvert fald ikke være. Så er man yt.

Snerpefobien er især problematisk, hvis den lægger gift for en saglig og rationel drøftelse af forskellige livsformer. Hvis man straks beskyldes for snerpethed i relation til eksempelvis ægteskabelige sidespring, så medfører det hurtigt, at det bliver svært at tale realistisk om utroskabens ødelæggende virkning for ægtefælle, børn, familie – og én selv. Snerpefobien gør det i den forbindelse til tabu at kalde en spade en spade.

Det er naturligvis så sandt, som det er skrevet, at dommen hører Vorherre til, og at det ikke tilkommer os mennesker at fordømme hinanden. Heller i retten bliver man som bekendt fordømt, men får kun dom for, at ens handlinger var samfundsødelæggende.

Men noget kan godt være fatalt for det gode liv, selv om det aldrig vil føre til dom i retten. Derfor har vi bl.a. den etiske debat i samfundet til at søge at finde svar på, hvad der tjener os bedst, og hvad der tværtimod skader.

Denne frie debat bør snerpefobien ikke få lov at begrænse. Det bør på alle livets områder være muligt at tale åbent om de personlige valgs faktiske konsekvenser, uden at det straks skal opfattes som angreb på den hellige almindelige selvbestemmelse eller afvises som udtryk for snerpethed, nypuritanisme – og hvad man nu ellers kan finde på af negativt ladede debatord for at forhindre afdækningen af, hvad enhver vil kunne se, hvis man bare åbner øjnene.

Det er jo sæson for nytårsforsætter i disse dage. Måske skulle man beslutte sig for at være snerpet?

38. Censur af selvcensuren

Selvcensur er fy! Hvis man udøver selvcensur, er man et ufrit, udansk og underlødigt individ, der ligger under for truslen fra ekstremistiske mørkemænd og svigter kampen for ytringsfriheden! Er det ikke nogenlunde det værdipolitiske budskab, man kan udlede af en stor del af debatten her i år 5 efter Muhammed-tegningerne?

Og dét til trods for, at selvcensur er noget helt almindeligt, som ethvert voksent menneske, der ikke har psykotiske eller psykopatiske træk, hver eneste dag foretager på løbende bånd.

Man siger simpelthen ikke hvad som helst til sine kolleger, til sin chef, til sine kunder, til sin kone, sine børn eller sin borddame, hvis man ikke ønsker at brænde alle skibe og broer bag sig.

Og møder man på vej hjem en sen aften et par berusede rocker-typer, så siger man dem jo heller ikke de par sandheder, de sikkert ellers kunne have godt af at høre – i hvert fald ikke, hvis man gerne vil hjem med alle fortænderne i behold.

Men af og til kan man jo være forpligtet til at sige noget, fordi det er sandt og nødvendigt – det skal ganske enkelt siges. Men det betyder jo ikke, at udtalelsen så ikke først passerer over selvcensurens skrivebord og må dokumentere både sin sandhed, sin nødvendighed, sin hensigtsmæssighed og sin proportionalitet. Kan den påtænkte udtalelse ikke leve op til disse krav, så sørger selvcensuren for, at den bliver "bag tændernes gærde", som Homer udtrykte det i Illiaden.

Selvcensur er således en funktion, der er knyttet til ytringsfrihedens brug. Den varetager blandt andet den funktion at konstatere, om en påtænkt udtalelse er lovlig – vel vidende, at en lang række potentielle udtalelser er ulovlige og direkte strafbare.

Selvcensur er imidlertid ikke kun en juridisk, men også – og ikke mindst – en etisk kontrollant. Den vurderer ikke kun, hvad der er lovligt, men også, hvad der eventuelt er tovligt, fordi det forringer det gode liv mere, end det gavner det.

En nylig interviewundersøgelse har vist, at cirka 12 procent af godt 650 danske kunstnere og kulturpersonligheder har udøvet en selvcensur, der fik dem til at skrotte et påtænkt projekt.

– Det var sandelig ikke mange, tænkte jeg ved mig selv – er de virkelig ikke mere kreative? Er det virkelig kun hver ottende, som har så meget kunstnerisk fantasi og vovemod, at han eller hun har følt sig nødsaget til at lade selvcensuren sætte hælene i over for et projekt?

Det egentlige problem er selvsagt slet ikke selvcensuren, men den censur, som udøves af ekstremisternes trusler. Det er ikke vores selvcensur, men deres trusler, som skal stemples og bekæmpes. Vi skal derimod hverken censurere selvcensuren bort eller censurere de borgere, der er ærlige og modige nok til at bekende, at selvcensur er en naturlig funktion i deres frie brug af ytringsfriheden.

39. Den banale etik

I folkeskolens læsebøger i forrige århundrede var det ikke ualmindeligt at finde en af de såkaldte molbohistorier.

Den handler om storken, der går rundt på kornmarken for at fange mus og dermed udløser frygt for, at kornet skal blive trådt ned. Landsbyhyrden kunne selvfølgelig gå ind og jage den væk, men da han har nogle store fødder, kunne han nemt trampe endnu mere korn ned end storken. Altså vælger molboerne at løfte markleddet af og sætte hyrden op på dét. Så kan otte mand på den måde bære ham ind på marken, hvor han kan jage den – formentlig hovedrystende – stork væk.

Historien var næppe trykt i læsebøgerne for at genere de gode borgere på Mols, men dels skulle ungerne jo læse noget for at lære at læse, og dels skulle de jo også gerne annamme nogle værktøjer til etisk tænkning.

Etisk tænkning? Ja, såmænd. Det handler jo bl.a. om at kunne analysere dilemmaer og afveje legitime, men modsat rettede interesser over for hinanden – og hvad enten det drejer sig om at afhjælpe helbredsmæssige eller sociale problemer, så er det godt at have lært nogle grundregler for etisk tænkning.

Nogle af dem er rædsomt banale – for eksempel denne: Hvis en løsning ender med at øge problemet, er der ikke tale om en løsning.

Når man trods banaliteten kan tillade sig at nævne en sådan regel, skyldes det, at så meget af samfundsdebatten (og af og til også lovgivningen) finder sted, som om dét, der er indlysende, ikke var tilfældet.

Et andet – og lige så banalt – eksempel kunne handle om begrebet bivirkning. En behandling kan have bivirkninger, og accept af dem kan være en forudsætning for at opnå det tilsigtede resultat. Så langt,

så godt. Men hvis bivirkningen på den lange bane sandsynligvis overstiger virkningen, så skal der jo i hvert fald tænkes lidt mere over sagen, før man kaster sig ud i behandlingen.

Den hidsige debat i samfundet om de mange sociale og kulturelle problemer, hvis eksistens ikke skal benægtes, fører tit til forslag til afhjælpning, som ikke synes at være gennemtænkt under anvendelsen af de nævnte banalregler for etisk tænkning. Og fører debatten til politiske initiativer, er der i så fald en overhængende risiko for at ende med hovsa-lovgivning.

Hvordan kan det være, spørger vi så, at jo større indsats vi gør, jo værre bliver det? Og svaret er, at det hverken er indsatsens størrelse eller målrettethed, der afgør sagen, men at den er tilrettelagt i overensstemmelse med de regler for etisk tænkning, som barndommens læsebog med sine molbohistorier ønskede at lære os.

Måske er kernen i historien i al sin banalitet, at det bedste, man af og til kan gøre for det gode liv, er at lade storken være – og vise sin politiske handlekraft over for større problemer?

40. Hold fast i paragrafferne

I mange år har mennesker med en forenklet forståelse af ytringsfriheden talt for, at blasfemiparagraffen skulle ophæves. De har blandt andet henvist til, at dét, den skulle beskytte, allerede er beskyttet af racismeparagraffen.

Men nu er der så folk, som taler for, at racismeparagraffen skal samme vej som blasfemiparagraffen – nemlig ud.

De to paragraffer er på kant med grundlovens bestemmelse om ytringsfrihed, siges det – til trods for, at grundloven udtrykkeligt fastslår, at retten til at offentliggøre vore tanker har vi under ansvar for domstolene, som derfor må formodes at have brug for netop nogle paragraffer til at afgøre tvivlsspørgsmål efter.

Det gør det naturligvis ikke lettere at forstå, hvad paragrafferne handler om, når blasfemiparagraf 140 ikke skal beskytte mod blasfemi, og racismeparagraf 266b også drejer sig om meget andet end racisme. Men én ting er sikker: De to paragraffer handler ikke om det samme, og derfor står de også i forskellige kapitler i straffeloven og langt fra hinanden.

Efter straffelovens § 140 straffes den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse.

Og efter § 266b straffes den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering.

§ 140 står i straffelovens kapitel 15, der handler om "forbrydelser mod den offentlige orden og fred", mens § 266b står i kapitel 27 under overskriften "Freds- og ærekrænkelser."

Det er naturligt, at racismeparagraffen står i kapitlet om freds- og ærekrænkelser, for det er jo, hvad den handler om. Den drejer sig om at true, forhåne eller nedværdige en gruppe af personer og dermed krænke dem.

Men hvorfor står § 140 i et kapitel om forbrydelser mod den offentlige orden og fred, hvis den handler om blasfemi? Fordi den netop ikke drejer sig om blasfemi, men om samfundsfreden. Den handler ikke om at fornærme hverken Gud, de kristne, jøderne eller muslimerne. Den handler om forbud mod noget, der i alvorlig grad kan anfægte samfundsfreden.

Religion er for mange dybt troende mennesker forbundet med så stærke følelser, at hån og spot af deres tro erfaringsmæssigt indebærer en alvorlig risiko for at udløse brud på samfundsfreden. Paragraffen skal ikke beskytte de stærkt troende, men beskytte os andre mod deres eventuelle reaktioner.

Men hån og spot af religion kan også virke opildnende på svagere sjæle uden tro eller med en anden tro og friste dem til vold og andre former for forbrydelse såsom mordbrand og lynchning – som vi i århundreder har set det i forbindelse med jødeforfølgelser.

Så lad bare de to paragraffer overleve. Det vil gavne det gode liv.

41. Opslog jeg min ridderhjelme!

I mange sammenhænge vokser behovet for en gennemtænkning af anonymitetens etik. Der forekommer situationer, hvor en fastholdelse af anonymitet er åbenlys legitim. Modsvarende kan der også nævnes sammenhænge, hvor dette ikke er tilfældet. Men oftest gør modstridende hensyn sig gældende, og så vokser risikoen for, at egeninteressen – måske endda i illegitim grad – kommer til at afgøre tvivlen.

Uanset hvordan den etiske afvejning i konkrete tilfælde falder ud, må udgangspunktet være, at udsagn ikke bør fremsættes eller viderebringes anonymt. Det er et aspekt af menneskelig værdighed, at man står ved og lægger navn til, hvad man siger. Anonymitet bør være undtagelsen.

Portrætartikler, der citerer anonyme kilder for det ene eller det andet om den person, som portrætteres, er en uting – især hvis der siges noget skidt om personen. Det er ganske enkelt for billigt – og forringende for én selv – at lukke noget negativt ud i ly af anonymitet, og aviserne burde ikke tillade det og slet ikke opfordre til det.

Særligt stødende bliver det, hvis det hele er anonymt, og mediedækningen for eksempel alene består i meddelelser i stil med, at "anonym patient anklager anonym læge på Lolland". Eller hvis en tilsyneladende hensyntagende anonymisering kun er på skrømt, så enhver kan regne ud, hvem det er ...

Men er det etiske udgangspunkt end, at tingene ikke skal foregå anonymt, så er det lige så klart, at der kan foreligge stærke beskyttelseshensyn, som gør en fastholdelse af anonymitet legitim. Men et sådant hensyn er næppe stærkt nok, hvis man bare vil putte sig og slippe for sociale reaktioner eller for ubehaget ved at vedstå sine udsagn.

Er der derimod tale om, at en politianmeldelse af en begået forbrydelse med overvejende sandsynlighed vil føre til en brutal hævnakt fra den anmeldtes side, så er der ingen grund til at kritisere, at folk gerne vil være anonyme – specielt hvis de frygter, at myndighederne ikke formår at beskytte dem.

Netop i et sådant tilfælde står man over for et alvorligt etisk paradoks. Det er jo heller ikke acceptabelt, hvis nogen dømmes på grundlag af udsagn fra anonyme vidner, hvis sanddrøhed den anklagede i praksis er afskåret fra at anfægte, fordi han ikke ved, hvem de er. Her støder hensynet til vidnernes og deres familiers sikkerhed på afgørende måde sammen med hensynet til den anklagedes retssikkerhed, og i takt med, at voldeligheden igen er i vækst i samfundet, bliver denne problemstilling mere og mere påtrængende.

På det mere jordnære plan, hvor de fleste af os heldigvis befinder os, er dilemmaerne normalt knap så dramatiske, og selv om de selvsagt stadig findes, er det generelt alligevel udtryk for en god etisk hovedregel at holde fast i, hvad en af de kendte danske morgensange lærte os allerede i børneskolen:

Når mænd jeg kasted min handske, opslog jeg min ridderhjelme!

42. Lov og samvittighed

– Så kan man jo ikke gå til skrifte mere, sagde min trosfælle til mig. Hvorfor ikke? spurgte jeg. Jo, svarede han, for nu forlanger politikerne, at præsten skal indberette til kommunen, hvad jeg skrifter ...

Det forlanger de naturligvis ikke; det er noget vrøvl, kunne jeg betro ham – men han havde alligevel fat i noget, som ikke bare interesserer katolikker, der faktisk går til skrifte, men også mange andre, som taler fortroligt med deres præst, selv om de måske ikke kalder det at skrifte.

At en præst – uanset trossamfund – skal holde hermetisk tæt med, hvad han får fortalt under sjælesørgeriske omstændigheder, står for de fleste som noget selvfølgeligt, men faktisk begyndte udvandingen allerede med Christian den Femtes Danske Lov fra 1683. Præsten skulle stadig holde tæt – endda med risiko for at miste sit embede, hvis han ikke gjorde det. Men der kom et par undtagelser ind i loven, hvoraf den første – typisk for Enevælden – var, at præsten uanset sin tavshedspligt skulle anmelde forræderi. Statsmagtens interesser havde invaderet kirken ...

I dag kan det bl.a. handle om pligten til at indberette til kommunen, hvis et barn er udsat for vanrøgt eller bliver misbrugt, og jeg gad se den, der ikke anser denne pligt som helt og aldeles berettiget i et samfund, der ønsker at lægge fortidens svigt og synder bag sig.

Men nægtes kan det alligevel ikke, at han havde ret, min trosfælle, når han – i øvrigt helt på linje med medlemmer og præster i landets folkekirke – peger på, at der er gået hul på skriftehemmelighedens pose. Og er et lille hul først anerkendt, så varer det i reglen ikke længe, før der kommer flere huller og større huller, og hvem ved? en dag ender landets præster måske med at være strafskyldige, hvis de ikke anmelder så det ene og så det andet til myndighederne.

Det vil sætte deres samvittighed på en hård prøve – og så står vi igen med det ældgamle etiske dilemma om lov og samvittighed. Hvad skal man følge, når to indlysende forpligtelser kommer i klammeri med hinanden?

Som udgangspunkt skal man selvfølgelig leve op til både lovens og samvittighedens krav, og i mange sammenhænge er der i praksis heller ingen modstrid mellem dem. Men det kan der altså komme, og hvad er så vigtigst?

Med risiko for at få hovedet hugget af med et skarptslebet debatsværd vil jeg svare, at det altid er rådeligst at følge sin samvittighed – men vel at mærke på en ærlig måde, der ikke benægter loven, men netop bekræfter den, fordi man helt accepterer at tage den straf, der kan blive følgen af at overtræde den.

Sådan tror jeg faktisk også, at mange præster i både Folkekirken og de øvrige trossamfund ser på det spørgsmål.

43. Newspeak – eller gammelt nummer?

Newspeak er i George Orwell's fremtidsroman "1984" betegnelsen for et fiktivt sprog, der med forfatterens ord er "det eneste sprog i verden, hvis ordforråd bliver mindre hvert eneste år".

Den bevidste forarmelse af sproget er i romanen med til at realisere Partiets linje, hvis formål det er at komme "tankeforbrydelser" til livs (på Newspeak hedder de "crimethink"), og det sker blandt andet ved at slette de ord og sammensætninger i Oldspeak, som beskriver ideer om frihed, om revolte osv. (Oldspeak er selvfølgelig Newspeak's ord for engelsk).

At ville ændre ord og betegnelser for dermed at skabe nye forestillinger er ikke noget Partiet i Orwell's roman har fundet på. Det nummer er vist så gammelt som arvesynden. Alligevel er det interessant – og til tider urovækkende – at følge med i en udvikling, der som bekendt ikke sluttede i 1984.

Et af de seneste eksempler på Newspeak har kunnet opleves i forbindelse med taler, som den politiske ledelse i USA, repræsenteret af Barack Obama og Hillary Clinton, har holdt i år.

Talerne handlede om religionsfrihed – det vil sige: Det gjorde de netop ikke. Især i Hillary Clinton's taler på Georgetown University og på kulturinstitutionen Newseum handlede det ikke om "freedom of religion", men om "freedom of worship".

Der er naturligvis ingen fremtrædende politiker, der holder en stor tale, uden at den er forberedt og gennemtænkt, og når Hillary Clinton bliver ved at sige freedom of worship i stedet for freedom of religion, så mener hun selvfølgelig noget med det. Hun lægger små Newspeak-frø i jorden til noget, der en dag skal skyde op og udbrede den opfattelse, at det ikke er religionsfrihed, vi har, men freedom of worship.

Hvad er da forskellen? Er der ikke bare tale om retorisk variation, som jo altid frisker op på en tale?

Næppe.

Og under alle omstændigheder er det klart, at hvordan man end vil forklare ordet worship, så ender det som en delmængde af, hvad religion betyder.

Religion er mere end gudstjeneste. Religionsfrihed inkluderer fx også frihed til at prædike og evangelisere, til at fremføre religiøst inspireret argumentation i det offentlige rum og så videre. Hvis religionsfrihed blot var det samme som gudsdyrkelsesfrihed eller gudstjenestefrihed, så ville der være religionsfrihed i Saudi-Arabien, hvor bibler og kristen forkyndelse er forbudt, men hvor filippinske fremmedarbejdere har lov at gå til gudstjeneste bag lukkede døre i den amerikanske ambassade i Riyadh.

For alle, som prøver at følge debatten om religionsfrihed i den internationale og politiske arena, er Obama's og Clinton's Newspeak foruroligende – ikke mindst fordi vi her taler om den politiske ledelse i en stor nation, der ellers har været kendt for sit forsvar for netop religionsfriheden.

Naturligvis har Obama og Clinton ytringsfrihed. Men det har de kristne jo forresten også, sådan etisk set ...

44. En læk i etikken?

I gamle dage var læk noget, man sprang – hvis man altså var et skib. I dag er en læk noget, man er – eller i hvert fald i al stilhed og skjul beslutter sig for at blive.

Der kan være mange grunde, gode såvel som dårlige, til at lække fortrolige oplysninger, og fortrolige skal de jo være, for ellers er det ingen læk ...

De skal selvfølgelig også være korrekte, men man behøver ikke bekymre sig om, hvorvidt de vil blive troet, thi oplysninger, som ville blive mødt med mistro, hvis de bare blev offentliggjort, vil normalt uden videre blive troet, hvis de fremkommer som resultat af en læk. Det er jo en gammelkendt sandhed, at der knytter sig større tillid til en artikel, der afslører noget, end til én, der bare informerer om det samme.

For nylig kunne whistleblower-programmet WikiLeaks på internet afsløre 90.000 fortrolige dokumenter fra krigen i Afghanistan. Nå, det var da noget af en læk, sagde vi til hinanden – indtil den seriøse del af pressen havde haft tid til at bladere i materialet og kunne fortælle, at der egentlig ikke var noget på de mange sider, som i realiteten var fortroligt. Så mistede vi ret hurtigt interessen, for hvis det ikke var fortroligt, så havde der jo ikke været tale om en afsløring – og så var det måske slet ikke så interessant længere?

Denne konstatering af en af vore menneskelige løjerligheder er imidlertid ikke alt, hvad der etisk set er at sige om lækager, thi for de soldater, hvis liv og førlighed er afhængig af militær hemmelighedelse, kan en afsløring jo have samme katastrofale følger, som hvis ens båd springer læk langt fra land.

Det taler selvsagt imod at lække oplysninger, ja, det kan være både uetisk og forbryderisk at gøre det.

Men heller ikke dét er det eneste, der under en etisk synsvinkel er at sige om at lække oplysninger, thi der er jo ting, som bør komme frem i et demokratisk samfund, men som forbliver skjult, indtil en eller anden tager sig sammen, støder i fløjten og sender en fil til WikiLeaks, der afslører, hvad afsløres bør.

Det taler lige så selvfølgelig for at lække oplysninger, ja, det kan være både uetisk og udemokratisk at lade være.

Hvad der er etisk ansvarligt at gøre eller at undlade, kommer dermed an på de samlede omstændigheder, og der er ingen grund til altid og ukritisk at hylde whistlebloweren som en helt. Han kan sagtens ende med at vise sig at have været en skurk, hvis han sjuskede med afvejningen mellem de modstridende hensyn.

Eller hvis han måske bare selv have en læk i bunden af sin etik ...?

45. Religionsfrihed og ikke-religionslighed

Et grundlæggende etisk princip som religionsfrihed bygger ligesom flere andre etiske normer på et menneskesyn, på en antropologisk erkendelse, der har udmøntet sig i internationale menneskerettighedskonventioner.

Men hvad grunder ordet ikke-religionslighed sig på? Og hvordan forholder det sig til religionsfriheden? De to begreber nævnes ofte sammen og nærmest som et mantra: "Vi har religionsfrihed, men vi har ikke-religionslighed".

Anvendelsen i udsagnet af ordet "men" antyder en modsætning eller i hvert fald, at ikke-religionsligheden betyder en indskrænkning af religionsfriheden. En sådan indskrænkning ville imidlertid være i strid med den grundlæggende etiske norm, som indebærer, at alle har lige religionsfrihed – dvs. at de begrænsninger i religionsfriheden, som konventioner og national lovgivning anerkender nødvendigheden af, er ens for alle. Skulle begrænsninger kun gælde for nogle, men ikke for andre, ville der være tale om en etisk utilstedelig diskrimination.

Reglen i Grundlovens § 4, som giver Folkekirken krav på at blive støttet af staten, foreskriver netop ingen begrænsning af nogen borgers eller andet trossamfunds religionsfrihed. Paragraffen giver alene Folkekirken en historisk begrundet fordel, men fratager ikke andre nogen rettighed.

Grundlovsbestemmelsen forbyder i øvrigt ikke staten at øge sin støtte til andre trossamfund i takt med, at den historiske begrundelse for fordelene får mindre vægt, som tiden går, og verden udvikler sig.

Det for den etiske overvejelse afgørende er, at ikke-religionslighed i sig selv ikke er udtryk for diskrimination, så længe uligheden kun handler om historisk betingede fordele og ikke indebærer nutidig begrænsning af nogens religionsfrihed.

For fuldstændighedens skyld bør det dog tilføjes, at tiden kan løbe så meget fra historiske forudsætninger, at en forskelsbehandling gradvis antager en uholdbar karakter – det har blot ikke noget at gøre med religionsfrihed, men med mere almene etiske principper om forbud mod diskrimination. Når noget sådant kan konstateres, er løsningen ikke at fratage nogen en grundlovssikret fordel, men at dæmpe ikke-religionslighedens betydning gennem også at tilgodese andre. Sådan har man eksempelvis i Norge for længst indført økonomisk ligestilling mellem tros- og livssynssamfund, mens ikke kun medlemmerne af Svenska kyrkan, men også medlemmerne af andre trossamfund i Sverige kan få betalt deres kirkeskat som kildeskat. Danmark halter her stadig bagefter – tilsyneladende på grund af en misforståelse omkring ikke-religionslighedens betydning.

Når udtrykket, at "vi har religionsfrihed, men ikke-religionslighed" yderligere bruges som et argument mod regelret byplanmæssig tilladelse til moskébyggeri, er der tale om et uetisk – eller måske bare uvidende? – misbrug af ikke-religionsligheden.

Naturligvis skal alle trossamfund, der vil bygge huse til deres gudsyndyrkelse, underkaste sig de samme bestemmelser i bygnings- og miljølovgivningen etc. etc., som gælder for alle, men der findes i så henseende ikke nogen byplanmæssig særlovgivning for et enkelt trossamfund. Til en sådan begrænsning af religionsfriheden rækker ikke-religionsligheden ikke.

46. De gule prikker på perronen

For nogle år siden begyndte DSB at male gule prikker på perronerne. Det skete for at advare folk mod at opholde sig for tæt på perronkanten, hvor de kunne risikere at blive væltet af lufttrykket fra et gennemkørende tog. Det var også en hjælp til forældre og bedsteforældre, der havde mindre børn med, og som nu kunne bruge prikkerne til at sætte en grænse for børnenes leg, mens de ventede på toget.

– Men jeg bliver da ikke kørt over, bare fordi jeg står ganske lidt på den forkerte side af prikkerne, kan især de evigt grænseafprøvende drenge finde på at indvende.

Nej, selvfølgelig ikke, men DSB har sat prikkerne dér, fordi man på indersiden af dem er helt sikker på ikke at løbe nogen risiko, mens man på ydersiden klart befinder sig i en risikozone.

Og dermed handler de gule prikker på perronen om et godt etisk princip, som også har vundet indpas i både politiske beslutninger og administrativ praksis, nemlig forsigtighedsprincippet.

Princippet indebærer, at hvis der er seriøst belæg – og ikke kun almindelig fremtidsfrygt – for en risiko for alvorlige skader, så bør man ikke tøve med indgreb eller med at afstå fra at gå længere ind på et risikofyldt område – også selv om eksistensen af den risiko, der er belæg for, ikke kan siges at være videnskabeligt bevist i strengeste forstand.

Man har sagt om forsigtighedsprincippet, at det handler om forebyggelse for en sikkerheds skyld.

Nu kan det – og ikke med urette – hævdes, at man i respekt for princippet burde blive liggende i sin seng, fordi der er et aldeles seriøst belæg for, at man risikerer at komme ud for en færdselsulykke, hvis man står op og går ned på gaden – bortset fra, at der faktisk også er belæg for en risiko ved at blive liggende i sengen.

Eller sagt med andre ord: Livet er ét stort risikokompleks, hvor de forskellige risici konkurrerer om vores opmærksomhed og erkendelse. Etisk set slipper vi ikke for stadig at være konfronteret med nødvendigheden af afvejning. Det er godt, hvis en måske fatal udvikling hindres, men hvis vi af hensyn til forsigtighedsprincippet bremser al udvikling, er der også en alvorlig risiko for, at alting går i stå, og at vi ikke får udviklet værktøjer til at afhjælpe kendte og alvorlige problemer som fx udbredt fattigdom, sult og sygdom i verden.

Selvom forsigtighedsprincippet i debatten omtales mest i relation til miljøforhold og bioetik, er der også tale om et gammelkendt regnskabsprincip, nemlig om ikke at regnskabsføre påregnede indtægter, før pengene er gået ind; de skal som bekendt tjenes, før de kan gives ud igen.

Måske burde man forsigtigvis male nogle gule prikker på Christiansborg og i finanshusenes direktionslokaler, til værn for drengene dér – og os andre?

47. Substans eller person?

Valgkampen er for længst over os – tidligere end sædvanligt hen mod slutningen af en valgperiode, fornemmer mange vist (uden måske dog at have noget sikkert belæg for denne fornemmelse).

Men også en anden tendens synes at gøre sig gældende, nemlig en forrykning af balancen mellem substans og person, dvs. mellem det politiske indhold i valgkampens temaer og fortællingerne om politikerne som personer.

Det nye er forrykningen af balancen, for substans og person er altid indgået i det samlede billede, man som vælger tager stilling til, når man sætter sit kryds – det eneste ene kryds, man har at gøre godt med. Man kan stemme på et parti, eller man kan stemme personligt på en kandidat fra samme parti – men det sker også, at vælgere stemmer personligt på en kandidat fra et andet parti end dét, hvis substantielle politik de egentlig har størst sympati for.

Under en demokratisk synsvinkel er alle tre muligheder lige gode, og ingen skal som bekendt tillade sig at opstille etiske regler for, hvordan en vælger i så henseende bør stemme.

Derimod kan man sagtens diskutere den forrykning af balancen mellem substans og person, som er i gang i partiernes propaganda og – ikke mindre – i mediernes vinkling. Den politiske substans trænges i baggrunden til fordel for historier og ikke-historier, heltedyrkende eller fordømmende, om den enkelte politiker som person.

Åbenbart af skræk for, at vi skal glemme en af historierne, repeteres de gerne som et helt litani, dels af politiske modstandere, dels af medierne, hvor såkaldte politiske redaktører og eksperter fortæller os, at den eller den minister eller partileder nu er under pres; at baglandet er i tvivl om personens kvaliteter, selv om forlandet holder masken – og så videre.

Allerede de gamle grækere vidste, at god kommunikation skulle rumme både logos, pathos og ethos. Et politisk budskab, der kun appellerede til den kolde forstand, men ikke også til følelserne, og som heller ikke bar vidnesbyrd om den talende som en troværdig person, havde ikke udsigt til at engagere nogen. Og en taler, der med pathos søgte at tegne billedet af sig selv som den mest pålidelige person, uden at der samtidig var et substantielt indhold, man kunne tage stilling til med sin fornuft, ville også dumpe. Ligegyldigt, hvad der manglede af de tre kvaliteter, ville budskabet falde til jorden.

I virkeligheden er det vel bare en anden måde at sige det på: Ved politisk stillingtagen, det være sig som folkevalgt eller som vælger, har man brug for at lade både substans og person indgå i overvejelserne. Det er næppe muligt at sætte tal på den indbyrdes vægtning, men det kan med sikkerhed siges, at hvis det ene tager overhånd på det andets bekostning, så vil det efterhånden blive opfattet som trættende – og uetisk.

48. Vil selv. Kan selv?

Et typisk eksempel på sammenstød mellem etiske værdier manifesterer sig, når autonomien og paternalismen lægger arm med hinanden. Vi vil selv, men kan vi også selv? – derom strides vi mere eller mindre bevidst.

Autonomi betyder selvbestemmelse eller rettere – for ordet kommer af det græske autos, der betyder selv, og nomos, der betyder lov – autonomi betyder at have loven for sit liv og virke i sig selv. Det er jo også netop, hvad det ekstreme mindretal blandt ungdommen, der kalder sig de autonome, forestiller sig om tilværelsen.

Men også blandt os almindelig dødelige er autonomien højt i kurs, og vores umiddelbare reaktion, når noget vedrørende os ikke bestemmes af os, er negativ. "Det må man da selv om," siger vi – hvad der dog ikke forhindrer os i at finde det aldeles berettiget, når politikere på Christiansborg igen stiller paternalistiske forslag om begrænsning af selvbestemmelsen – andre menneskers selvbestemmelse, forstår sig naturligvis.

Samme gode presse som autonomien har paternalismen ikke. Allerede det forhold, at ordet kommer fra det latinske pater, der betyder far, gør det suspekt i nogle kredse.

Paternalisme er imidlertid ikke kun faderlighed, men lige så meget moderlighed eller kort sagt forældrelighed – dvs. den grundholdning, hvormed gode forældre møder deres børn med sund fornuft.

Men det betyder ikke, at paternalisme handler om, at man skal behandle voksne som børn – selv om nogle voksne måske indbyder til det. Det er samtidigt permanente pubertetsoprør, der fremstiller paternalisme som en ulidelig undertrykkelse af det voksne individ.

Men paternalisme er tværtimod realistisk omsorgsfuldhed; rettidig omhu; sund fornuft – og afvisning af at rende efter lygtemænd.

Naturligvis er der en sandhed i begge dele. Derfor kan autonomi og paternalisme heller ikke undvære hinanden.

Det ses tydeligt i begrebet informeret samtykke, som anvendes meget inden for sundhedsvæsenet. Patientens samtykke er autonomt, mens lægens information er paternalistisk, fordi den forudsætter en faglighed, som patienten ikke har.

Men skjuler der sig alligevel en vis illusion i denne sammenhæng? Patienten kan jo ikke bestemme, hvilke behandlinger der skal tilbydes; kan måske heller ikke altid gennemskue informationen – og må i den sidste ende erkende, at autonomien i realiteten indskrænker sig til retten til at sige nej til at sige ja.

Mange oplever derfor også, at den megen sigen ja eller endda skriven under, som man inden for sundhedsvæsenet bestandig stilles overfor, pålægger patienten en form for medansvar for beslutninger, som vedkommende overhovedet ikke kan hverken overskue eller gennemskue.

Dette indlæg er ikke tænkt som et frontalangreb på det informerede samtykke eller på patienters – eller andres – autonomi. Men anliggendet er alligevel at opfordre til eftertanke omkring en praksis, som måske er ved at ende i en illusorisk, men ressourcekrævende formalisme.

Vil selv, siger vi – som vi også sagde engang. Men kan vi?

49. Samfundsdebatten forsimplet

Det er nok overdrevet at hævde, at hver ny radioavis præsenterer sine lyttere for en ny videnskabelig undersøgelse, men sandt er det, at vi ofte stilles over for ekspertudsagn, der i hvert fald i gengivelsen påpeger, at det ene eller det andet forhold har en bestemt årsag – og kun denne ene årsag.

Det kan for eksempel dreje sig om den gennemsnitlige levealder for en bestemt gruppe. Hvis den kan påvises som længere eller kortere end for andre grupper, vil øvelsen tit gå ud på at fastslå – eller måske bare postulere – at den påviste forskel hidrører fra ét bestemt forhold, nemlig fra det, man har undersøgt – og kun fra dét.

I virkeligheden er tilværelsen jo meget mere kompleks, og mange forskellige faktorer med modsat rettet virkning spiller ofte sammen. Hvor gammel man opnår at blive, før man dør, afhænger både af medfødt disposition, af fysiske, psykiske og åndelige opvækstvilkår, af levemiljø livet igennem, herunder af økonomiske forhold og af eget valg af sundhedsrelevant livsstil (røg, sprit, fedt, sukker og motion) – samt mange flere faktorer.

Tilværelsen er multifaktoriel, men i samfundsdebatten flourerer de monofaktorielle forklaringer.

Denne forsimpning har betydning for den etiske stillingtagen. To tilgange til den normative etik er dels den deontologiske, dels den teleologiske – i almindelighed blot betegnet som henholdsvis pligtetik og konsekvensetik.

Mens pligtetikken ser tingene under synsvinklen, at der er noget, man altid er forpligtet til at gøre eller til at lade være med, er konsekvensetikken mere optaget af, hvad der i den konkrete sammenhæng kommer ud af det ene eller det andet valg. Naturligvis har begge tankesæt noget på sig, og ingen etisk konklusion bør normalt drages, uden at begge aspekter har været analyseret.

Hvis nyhedsformidlingen og samfundsdebatten imidlertid tenderer i retning af en monofaktoriel forståelse af virkeligheden, kommer konsekvensetikken let på afveje. Den risikerer at tage stilling til, hvad der under dens synsvinkel må anses som etisk acceptabelt eller uacceptabelt, ud fra en amputeret analyse af konsekvenserne.

Dertil kommer, at der sjældent bliver plads til tidsperspektivet, når kun én faktor tillægges hele forklaringen. Tid handler om historiske forudsætninger, om skelnen mellem den korte og den lange bane, om undersøgelsesperioder, der er tilstrækkeligt lange til at afsløre flere varianter – og så videre. Bliver sådanne sider af sagen ikke taget i betragtning i nødvendigt omfang, kan den etiske analyse af konsekvenserne blive alt andet end retvisende.

Derfor kan den monofaktorielle formidling og debat være fatal for samfundet, hvad enten det drejer sig om anonym sæddonation, om forskning i embryonale stamceller eller aktuelt om efterløn og levealder.

Må det være tilladt at henstille, at vi ikke fortsætter med en erkendelsesproces, der er på vej fra multi til mono, men at vi søger tilbage mod noget mere fuldstændigt?

50. Relativistisk paradoksfundamentalisme

Sikke da en overskrift! Jeg håber virkelig, at redaktøren lader den passere, for i al sin ulæselighed handler den om et fundamentalt problem, ikke kun for debatten om etik, men for mange andre forhold såvel i samfundslivet som i privatsfæren.

Relativistisk paradoksfundamentalisme har som grundlægende kernesandhed, at der ingen sandhed er – deraf brugen af ordet paradoks, thi det er naturligvis et paradoks at hævde som sandt, at intet er sandt, men at alt er relativt.

Relativisme er da også den almindeligt anvendte betegnelse for denne forståelse af virkeligheden – ikke at forveksle med begrebet pluralisme. Relativismen afviser, at sandhed findes; pluralismen er blot udtryk for den ydmyge erkendelse af, at sandheden kan være svær at finde, og at der derfor må være plads til flere ufuldkomne og foreløbige svar på spørgsmålene.

Det paradoksale i overskriften kommer imidlertid også frem, fordi begrebet fundamentalisme pr. definition jo netop forudsætter, at noget er sandt – og det gør relativismen netop ikke – bortset fra, at det jo præcis er dét, den gør, når den hævder som sandt, at intet er sandt ...

At intet er sandt, er altså et dogme eller en forhåndsantagelse, som imidlertid ikke kan opretholdes undtagen gennem en form for fundamentalistisk tro, der ikke tåler debat.

Faktisk kan relativismen slet ikke bygge på argumentation, for gjorde den det, måtte den henholde sig til, at fornuften er i stand til at argumentere om sandheden.

I så fald ville relativismen modsige sig selv, idet den ville komme til at indrømme muligheden af sandheder, der ikke er relative. Derfor kan relativisme kun antages fundamentalistisk.

Og så dukker relevansen af at bruge ordet paradoks op igen, thi så står vi jo med en fundamentalistisk afvisning af enhver fundamentalisme – det kører i ring, og det er egentlig forbløffende, at netop

denne logikfri sekulærfundamentalisme, som relativismen egentlig er, er blevet så udbredt i vores kultur.

Den relativistiske paradoksfundamentalisme er imidlertid ikke bare udbredt; den er også fatal for vores muligheder for at argumentere os frem til holdbare begrundelser for vores moralske valg og for vores stillingtagen såvel til tilværelsens store etiske udfordringer som til hverdagslivets mange små.

For en halv snes dage siden berettede Kristeligt Dagblad om den nyligt prisbelønnede etikprofessor Jesper Ryberg, der med rette fandt det frustrerende at opleve, hvor lidt kvalificeret den offentlige debat ofte er omkring især de etiske spørgsmål. Kan noget være sandt eller falsk, eller er det hele bare følelser? hed det i artiklen, som efterlyste en grundlæggende dannelse og træning af os danske i at argumentere omkring etik.

Men hvis vi her i landet ikke går rigtigt og målrettet op i at argumentere, er det så mon ikke, fordi den relativistiske paradoksfundamentalisme har gjort det af med begrebet sandhed?

51. Tyranomordet

– Skal det være mord, eller skal man foretrække et arrangeret selvmord? spurgte en bekendt mig, da vi talte om Muammar Gaddafi – og lad det være understreget med det samme, at ingen af os udgør nogen sikkerhedsrisiko for Libyens diktator ...

Vores samtale berørte imidlertid et af de ældste etiske dilemmaer, som mennesker har tænkt over uden at nå til nogen endelig afklaring, nemlig tyranomordet.

Platon og Aristoteles skrev om det, Augustin beskæftigede sig med det, Det fjerde Laterankoncil forholdt sig til det, Luther og Calvin gav også deres besyv, og i dag rummer KKK (Den katolske Kirkes katekismus) også en antydning af en forholden sig til spørgsmålet.

Den etiske legitimitet af dødsstraf og af krigsførelse er ofte blevet debatteret, mens tyranomordet kun mere sjældent bliver taget under behandling.

Er det etisk set tilladeligt at dræbe en tyran, ja, må det måske endda betragtes som en etisk pligt at gøre det? – spørgsmål, som omgående udløser en byge af nye: Tilladeligt eller eventuelt et pligt for hvem? Og hvornår? Og hvordan defineres forresten en tyran? Der kan jo næppe blot være tale om en hustryran ...

Og hvis – og hvis og hvis – man endelig får ham slået ihjel, hvad kommer så i stedet? Er anarki og kaos et alternativ, som man etisk set må foretrække? Man er jo heller ikke nødvendigvis kommet af med tyranniet, fordi man har dræbt tyrannen.

For mange kan sådanne spørgsmål synes blot at være rent spekulative, da de ingen som helst mulighed har for at komme tilstrækkelig tæt på en tyrannisk diktator til at gøre det af med ham, men for andre har det ikke blot været blodig alvor, men handlet om dybt eksistentielle samvittighedsspørgsmål. Oberst Claus von Stauffenberg og andre tyske officerer, der forsøgte sig med mislykkede attentat-

ter mod Adolf Hitler, havde ikke bare fået ideen og besluttet sig på en eftermiddag, men havde måttet gå længe gennem tvivlens mørke, før de endelig slog til.

Men – handler det virkelig om en brutal tyrann, en folkefjende, der – skønt iklædt forfatningsmæssig legitimitet – står i begreb med masse mord på sit eget folk, ja, er i gang med noget, vi vil henregne til forbrydelser mod menneskeheden, er det så ikke etisk tilladeligt og i realiteten en pligt at myrde ham for at stoppe ham?

Det er svært at svare nej til, men et ja forudsætter naturligvis, at der ikke er andre og bedre alternativer. Den slags tyranner er i realiteten forbrydere; de er ikke folkets tjenere, men udgør sammen med deres medsammensvorne kriminelle bander, der som udgangspunkt ikke bare bør slås ihjel. I stedet bør de stilles for ICC, den internationale krigsforbryderdomstol i Haag, og dømmes under respekt af alle de regler for fair rettergang, som de aldrig selv tilstod deres ofre.

52. Velfærdsteknologi med dimser og robotter

For nylig havde jeg lejlighed til at deltage i en faglig konference om fremtidens plejehjem, hvor drøftelserne tog udgangspunkt i fremtidens vilkår, nemlig at vi kommer til at mangle hænder til at løse plejeopgaverne.

Der bliver relativt flere ældre, som lever relativt længere uden nødvendigvis samtidig at forvente, at de så også skal arbejde tilsvarende mere. Vi skal bruge flere hænder, siger vi, men hænder sidder nu engang på mennesker, og hvis de ikke er der, fordi vi ikke har lavet dem - eller fordi vi har skaffet os af med hver femte af dem, vi havde lavet, inden de blev født - ja, så kommer det til at knibe til sidst.

Og hvad gør vi så? Tage flere hænder ud af produktions- og serviceerhvervene for at dække behovet på plejehjemmene, hjælper ikke, for det er nu engang erhvervslivet, som skal finansiere den offentlige velfærd.

Altså går nogle af overvejelserne i samme retning, som udviklingen er gået i industrien, nemlig automatisere leveringen af velfærdsydelser ved hjælp af sensorer og robotter, så plejehjemmene kan drives med de færre personaler, som er til rådighed. Det handler ikke kun om støvsugere, som kan finde rundt mellem møblerne og holde værelset rent, men også om toiletter, der kan holde én selv ren, hvis man ikke kan bruge toiletpapir – eller om badeautomater, der ikke kan undgå at henlede tanken på, hvordan vi får vasket vores bil.

Umenneskeligt, uacceptabelt, i strid med menneskets værdighed og derfor uetisk, er den umiddelbare reaktion. Under realismens og nødvendighedens lov begynder vi imidlertid forsigtigt at spørge, om vi muligvis kunne finde frem til metoder, der kan afbøde manglen på hænder uden at anfægte værdigheden – kort sagt: Kan vi udvikle en velfærdsteknologiens etik?

Det kan vi muligvis, men ikke uden igen en gang at måtte konstatere, at praktisk etik normalt handler om en afvejning mellem modstående hensyn.

En af de ting, der tales om, er brug af en GPS-dims i lommen, som kan fortælle personalet, hvor en dement beboer befinder sig, hvis han eller hun har forladt plejehjemmet og begivet sig ud på de lange veje. Det er selvsagt personalebesparende og giver også øget sikkerhed for den gamle, men det virker jo kun, hvis bevægelserne registreres, og fra registrering til overvågning er springet kort – hvis der overhovedet er noget spring. Altså rejser de etiske nakkehår sig endnu en gang hos os, og vi bliver betænkelige, fordi personsikkerheden, hensynet til privatlivets fred og nødvendigheden af at spare hænder støder sammen – og nødvendigheden sikkert trækker det længste strå.

Jeg talte med en gammel mand om problemstillingen. Nå, sagde han, jamen det ville da være godt, hvis personalet fik sådan en GPS i lommen, så kunne man jo finde dem, hvis de igen er forsvundet ...

53. Retssamfund eller bodega-domstol?

– Mennesker, der ikke har ret til at være i landet, skal man selvfølgelig udvise, hvis de gør sig skyldige i grove lovovertrædelser.

Sådan siges det ikke bare af dem, der sidder på bodegaen. Tværtimod, de færreste vil protestere imod, at en sådan udvisning skal være reglen – men for de fleste kræver det alligevel ikke mange sekunders eftertanke at indse, at udsagnet rejser en række spørgsmål, som nødvendigvis må forlanges besvaret, før der i et konkret tilfælde kan tages stilling til, om en udvisning er acceptabel i et retssamfund.

Thi hvad vil det sige, at nogen ikke har ret til at være i landet? Hvor går grænsen mellem grove og ikke grove lovovertrædelse? Og ikke mindst: Hvad skal der til for at blive betragtet som skyldig?

Intet af de tre spørgsmål er i den konkrete virkelighed ukompliceret at svare på. Jo, det er let nok at fastslå, at danske statsborgere ikke kan udvises, uanset hvor grov en kriminalitet de gør sig skyldige i, men kan man deraf slutte, at alle, der ikke har borgerret i landet, så uden videre kan? I hvert fald må vi jo overholde de aftaler, vi har indgået med andre lande, og som vi ikke kan sige op, uden at også danske borgere dermed mister retsbeskyttelse, når de er i udlandet.

Det hænger lidt sammen med det næste, for selv om man naturligvis sagtens kan formulere en grænse for, hvornår en lovovertrædelse skal anses for så grov, at den skal føre til udvisning, så er man jo nødt til også at tage højde for, hvortil en udvisning i givet fald skal finde sted. Ellers risikerer man, at to udlændinge, der har begået forbrydelser af samme grovhed, udvises, den ene til et land med fredelige og sikre forhold, den anden til et land, hvor han ikke vil overleve mange timer efter sin hjemkomst. Er den forskel etisk acceptabel? Jo, sikkert og vist på bodegaen, men i retssamfundet?

Det helt afgørende spørgsmål er imidlertid det tredje om at være skyldig. I et retssamfund skal man betragtes (og behandles) som uskyldig, indtil man bliver dømt i retten. Man er ikke skyldig, blot fordi man er mistænkt – og slet ikke, bare fordi der er nogen på bodegaen, som mener det.

Konklusionen er, at det er OK at udvise kriminelle, der ikke kan påberåbe sig nogen som helst ret til at være i landet, og som har gjort sig skyldige i så grove lovovertrædelser, at udvisningen og dens virkninger står i et rimeligt forhold hertil. Men det er nedbrydende og uværdigt for et retssamfund at gøre det, uden at skylden er fastslået efter de samme retsregler, som vi bruger over for os selv – nemlig at forelægge sagen for en rigtig domstol.

54. Det går for hurtigt

Da den engelske journalist Henry M. Stanley omkring 1870 drog til Afrika for at finde den skotske lægemissionær og opdagelsesrejsende David Livingstone, måtte han mange strabadser igennem. Nogle af anstrengelserne blev dog i høj grad mildnet ved, at Stanley brugte indfødte bærere til at slæbe på grej og proviant, og – husker jeg forkert? – fra disse bærerens ønske om, at det ikke måtte gå for hurtigt, stammer udtrykket, at sjælen skal kunne følge med. Når de havde bevæget sig et vist stykke vej, satte bærerne sig ned og afviste at gå længere, før også sjælen var nået frem, så de kunne fortsætte.

I tidligere tider blev der måske grinet ad den historie, men i dag trækker de færreste på smilebåndet. Tværtimod, mange oplever, at de såkaldt oprindelige folk besidder en overleveret visdom, som vi i det moderne hektiske samfund har sat over styr. Det er ikke længere kun de ældre, der ligesom tidligere generationer før dem klager over, at det går for hurtigt.

Men hvad er det, som går for hurtigt? Det vil forskellige mennesker nok give forskellige bud på, men én af de ting, som for mig at se springer i øjnene, er beslutningsprocesserne – især i politik træffes der alt for hurtige beslutninger.

Aldrig så snart er et behov eller et problem blevet bragt på bane, før presset for en hurtig beslutning opstår, og den politiker, som fornuftigvis siger, at det er alt for kompliceret til, at man på stående fod og uden nærmere undersøgelse og eftertanke kan tage stilling til det, bliver hurtigt dømt ude som alt for passiv, visionsløs og ufølsom over for borgernes problemer.

Fra hurtig til hovsa er der som bekendt ikke langt, men det er ikke det eneste problem. Den banale realitet er selvfølgelig også, at jo kortere tid, det tager at tage en beslutning, jo flere beslutninger kan man nå at træffe på den samme tid – og altså træffes der flere beslutninger, og vedtages flere love, end vi mennesker kan overkomme at følge op på.

Dermed opstår skandalerne, når det konstateres, at heller ikke myndighederne overholder lovgivningen, men tilsidesætter så den ene, så den anden pligt – hvilket selvfølgelig igen udløser krav om nye beslutninger, der skal træffes omgående for hurtigt at standse skandalerne.

Af og til kan man på denne baggrund godt være fristet til at spørge, om vi mennesker egentlig ikke er ved at blive splittertossede, men svaret er, at det er vi ikke, thi var vi det, ville vi næppe kunne se, hvad vi alle sammen godt ved, nemlig – at det går for hurtigt.

Hvad der kræves, er formentlig, at tilstrækkeligt mange enes om at sætte sig ned og nægte at gå videre, før sjælen er nået frem. Det gode liv ville utvivlsomt vinde ved det.

55. Køn: Biologi eller social konstruktion?

Debatten om køn som biologi eller som social konstruktion forekommer et langt stykke ad vejen blot at være en variant af spørgsmålet om vores skæbne som resultat af arv eller af miljø. Ofte munder diskussioner om disse emner da også ud i den samme misforståelse, nemlig at der er tale om et enten-eller, hvor kun den ene af faktorerne reelt kan tillægges betydning.

Naturligvis har både det biologiske køn, som man er født med, og den opdragelse, som man får, betydning for den kønsidentitet, man udvikler.

I flere artikler har Kristeligt Dagblad over sommeren imidlertid kunnet berette om tilløb til en ny kønspolitik i nogle svenske børnehaver. Her betragter man åbenbart biologien som så lidet betydningsfuld og den sociale konstruktion som så altafgørende, at man uden skade vil kunne opnå en radikal udviskning af kønsidentitet gennem omkonstruktion.

Naturligvis er der nogen, som vil føle sig fristet af en sådan tankegang, da denne politik ganske godt svarer til et udbredt, men aldeles urealistisk træk i kulturen, nemlig den individualistiske afvisning af, at noget overhovedet er givet: Intet må være givet, alt skal være valg. Personligt – og foreløbigt.

Kristeligt Dagblad har imidlertid også kunnet fortælle noget, som viser, at flertallet af nutidens forældre næppe er indstillet på en radikal udviskning af kønsforskellen mellem deres piger og deres drenge. Avisen har nemlig kunnet opliste de 10 mest populære navne, der i 2010 blev givet til henholdsvis drenge og piger.

For pigerne var det Isabella, Ida, Anna, Emma, Mathilde, Caroline, Maja, Freja, Sofie og Laura.

Og for drengene William, Noah, Lucas, Victor, Mikkel, Magnus, Frederik, Mathias, Oliver og Emil.

Man ser det straks: Alle pigenavnene ender på en vokal - i syv af de 10 tilfælde endda på et typisk hunkøns-a. Anderledes hos drengene, hvor alle navnene ender på en konsonant.

Man kan sagtens vælge at betragte denne konstatering af navnenes endelser som en sommerspøg i hundredagene, men man kan også se den som et af flere udtryk for forældrenes sunde reaktion på den megen hersen i samfundet for at få dem til at give deres børn en mere eller mindre kønsløs opdragelse. Mange forældre ønsker sig børn af begge køn, fordi de udmærket ved, at kønsforskellen øger familiegleden.

Naturligvis kan der let påvises både nutidige kulturer og tidligere perioder, hvor den sociale konstruktion har betydet en uetisk kvindeundertrykkelse.

Det er næppe en sådan undertrykkelse, nutidens forældre sigter på, når de giver deres børn typiske pigenavne og typiske drengenavne. Forældrene er næppe heller indstillet på, at alting skal være, som det var engang. Men de har en realistisk forståelse af, at der er sider af kønsidentiteten, man ikke kan omstrukturere uden at gøre skade. På børnene – og på samfundet.

56. Gå aldrig på kompromis?

– Gå aldrig på kompromis! blev det engang i mine unge dage sagt ved et lejrbaal, og i takt med, at jeg livet igennem blev nødt til at indgå rigtig mange kompromiser, dukkede den anførte leveregel gang på gang op – og anfægtede mig.

Thi var det alligevel ikke forkert at være så kompromissøgende?

Havde jeg netop ikke ofte en fornemmelse af at stå foran noget uetisk, når jeg var på vej til et kompromis?

Havde det ikke været bedre, om jeg havde været mere kompromisløs i mine krav til, hvad jeg ville gå med til?

Og når jeg igen en gang var bøjet af og havde accepteret et kompromis, spurgte jeg ikke så sjældent, om jeg havde mistolket situationen og snydt mig selv – apropos Ordsprogenes Bog 20,14: "Usselt, usselt, siger køberen, men skryder af handelen på hjemvejen ..."

I fredags blev folketingsvalget så udskrevet. Valgkampen har dog længe været i gang, og man må tro, at en del folketingspolitikere også har siddet ved samme lejrbaal og fået indprentet, at de aldrig skulle gå på kompromis.

Men det er lige præcis dét, de skal - og er i øvrigt også lige præcis, hvad de kommer til, når vi er nået gennem valgtummelens uvirkelighed, og de er nødt til at smøge ærmerne op til kompromis, hvis de vil tjene deres land og dets befolkning.

Skal politikerne så bare gå med til et hvilket som helst kompromis? Naturligvis ikke. Men både de – og alle vi andre – bliver nødt til at erkende, at hvis vi ikke skal ende i en fatal fastlåsthed, så må der kompromisses med reglen om aldrig at gå på kompromis.

Nu vil nogen jo let – og med nogen ret – kunne hævde, at megen samfundsøkonomisk elendighed netop skyldes politiske kompromiser. Men de samme mennesker ville med lige så stor ret kunne argumentere for, at alvorlige samfundsproblemer står uløste tilbage, netop fordi deres løsning er blevet forhindret af partipolitisk kompromisløshed.

Begrebsmæssigt fremstår ordet kompromis således som en flertydig størrelse. Der findes gavnlige, og der findes skadelige kompromiser – men kan der på den baggrund siges noget mere generelt om, hvilke kompromiser man skal undgå, og hvilke man som udgangspunkt bør være villig til?

Ja, her følger i hvert fald et forsøg:

Man skal aldrig kompromittere sig ved at gå på kompromis med sandheden. Og man skal holde sig fra at søge kompromis med virkeligheden.

Men man bør være åben over for at gå på kompromis med egeninteressen.

Lejrbålets formaning om aldrig at gå på kompromis er derfor god nok, når det handler om, hvad der er sandt om virkeligheden. Men reglen er utilstrækkelig, ja, den er kontraproduktiv, når det drejer sig om at fastholde et fredeligt samfund, der er velfungerende for alle.

57. Der er ingen tvivl om

Vi hører det hele tiden. Det siges af eksperter og kommentatorer. Og det hævdes af politikere og organisationsfolk: "Der er ingen tvivl om, at ...", og så følger der et udsagn om et eller andet, der altså ikke skulle være tvivl om.

Realiteten er naturligvis (derom er der ingen tvivl), at der hersker stor tvivl om ganske forfærdeligt mange ting i det moderne samfund, hvor vilkårene ændrer sig så hurtigt, at dét, der i uge 39 kan påstås ikke at være tvivl om, nemt kan vise sig at være blevet mere end tvivlsomt i uge 40.

Hvis der er nogen, der til fulde er fortrolige med denne virkelighed, så er det selvfølgelig netop de mennesker, eksperter, politikere og organisationsfolk, som følger tingene over tid og kender til dem bag kulisserne. Mere end alle os almindelig dødelige, der præsenteres for noget aktuelt om onsdagen og har glemt det igen om fredagen, kender de jo til, at virkeligheden i mange henseender består af løse ender og åbne spørgsmål.

Hvorfor siger de så ikke det, men gentager klichéen, at der ingen tvivl er om, at osv. osv.?

Ja, det kan man godt komme i tvivl om, men et muligt svar på spørgsmålet kunne være, at udtalelser i medierne er en genre, der ligesom andre genrer har et batteri af tilvante klichéer.

Tiden er knap i medierne, og der er sjældent tid til, at mellemregninger og forbehold kan komme med. Idealet er øjensynligt *one-liners*, der så kan kvalificeres med den indledende kliché: "Der er ingen tvivl om ..."

Det fortælles om Niels Bohr, at han engang besvarede spørgsmålet om, hvad der var det modsatte af sandhed, med ordet *klarhed*. Tanken hos professoren med det skarpe blik for alt, hvad der i stort og småt er komplementært, var, at hvis noget fremstår som helt klart, så skyldes det i regelen, at vigtige

nuancer er røget af i svinget - og dét i en sådan grad, at det klare udsagn derved let kan være blevet reduceret til nu kun at være en halv sandhed.

Tænk, hvis ministeren i stedet ville besvare et spørgsmål om et eller andet med at sige, at det véd han faktisk ikke, og at han tvivler på, at der overhovedet findes nogen, som kan besvare spørgsmålet entydigt.

Tænk, om eksperten i stedet ville sige, hvad sandt er, nemlig at der omkring det pågældende spørgsmål hersker stor tvivl og megen uenighed blandt fagfolk.

Tænk, hvis tvivlen kunne få lov at spille sin rolle og dermed yde sit bidrag til en større og mere nuanceret erkendelse.

Så længe leve den forkætrede tvivl. Der er ingen som helst tvivl om, at mere af den ville gavne det gode samfundsliv ...

58. Det var så lidt

De siger det alle sammen; medhjælperen i supermarkedet, som går med og viser mig, hvor en vare har gemt sig; taxachaufføren, som slæber min kuffert hen til bagagevognen i lufthavnen – selv min kones hjemmehjælper, som gør en fortrinlig indsats, siger det tit, når man takker dem, fordi de trofast kommer og gør det godt: "Det var så lidt," siger de.

Men det passer ikke, for det var slet ikke så lidt, tværtimod, tit var det faktisk ret meget.

Når man er kommet i håndsrækningsalderen og har brug for en hjælpende hånd til at få kufferten ombord i toget, ind i kupeen og op i nettet, så er det en velsignelse at møde et menneske, som har øje for behovet og måske endda selv tager initiativet, uden at man behøver at bede om det.

Når vedkommende så alligevel besvarer ens tak med en påstand om, at det var så lidt, så kan det naturligvis være en kliché. Men det kan også være udtryk for uvidenhed om, hvor meget det i realiteten betyder – en uvidenhed, som af og til desværre deles af dem, der slet ikke har øje for andres behov og heller aldrig kunne finde på at gøre noget, der ikke var i deres egen interesse.

Når det ikke drejer sig om den frivillige hjælp, men fx om de kommunale hjemmehjælper, der er ansat i forreste linje, så har jeg mere end en enkelt gang mødt den reaktion på min fremhævelse af deres værdifulde indsats, at "jamen, de er jo da betalt for det."

Det er naturligvis sandt, især hvis man ikke hæfter sig for meget ved lønniveauet, men alligevel er det i betydelig grad en sandhed med modifikationer.

Man kan nemlig pr. definition ikke betale for det ubetalelige, dvs. for alt dét, som ikke kan beskrives i en overenskomst eller foreskrives i en instruks: At have hjertet med, kort fortalt.

Der har af og til kunnet anes en tendens til, at ansattes indsats burde begrænse sig til det faglige i allersnævreste forstand. Sandt er det da også, at man ikke retmæssigt kan forlange mere end det overenskomstmæssige af en overenskomstansat; hjertet er ikke noget, man ansættelsesretligt er forpligtet til at have med på arbejde.

Men etik handler som bekendt om, hvad man bør, og mange mennesker er lykkeligvis åbne for, at man ikke så sjældent bør noget, som andre ikke har ret til, at man gør.

Det er den hjertets åbenhed, som får aldeles ukendte mennesker til at hjælpe den svagtseende ældre over den befærdede gade.

Det er den hjertets åbenhed, som kan give hjemmehjælpernes besøg en særlig, nærmest festlig karakter.

Og det er måske også den åbenhed, som ligger bag den nævnte misforståelse, nemlig at det var så lidt ...

59. Kildebeskyttelsen bør respekteres

Rigtig meget i vores lovgivning hviler på nogle etiske afvejninger, hvor der er søgt en balance mellem noget på den ene side og noget på den anden.

Nogle får fx nogle særlige rettigheder, som andre ikke får, fordi sidstnævnte ikke befinder sig i samme situation som førstnævnte.

Andre får måske nogle rettigheder, som ikke alle får, fordi de har nogle pligter, som andre ikke har.

Retsplejelovens § 172 handler om en sådan etisk problemstilling. Den fritager journalister for en vidnepligt, som ellers påhviler alle andre borgere.

Fritagelsen for at vidne er ikke absolut. Angår sagen for eksempel en lovovertrædelse, som er af alvorlig karakter, og som efter loven kan medføre straf af fængsel i 4 år eller derover, kan retten dog pålægge en journalist vidnepligt, såfremt vidneførelsen må antages at have afgørende betydning for sagens opklaring, og hensynet til opklaringen klart overstiger massemediernes behov for at kunne beskytte deres kilder.

Men er fritagelsen for at vidne ikke absolut, så er den dog meget vidtgående; der skal kort sagt meget til, før en journalist får pålæg om at vidne om, hvem der er kilden til en artikel.

Det synes imidlertid at være en udbredt misforståelse, at hvis man er kilde til en artikel, så beskytter retsplejelovens regler automatisk ens identitet og pålægger journalisten ikke at offentliggøre den. Sådan forholder det sig ikke. Loven fritager journalisten for at vidne, men den forbyder ham ikke at gøre det eller på anden måde lukke ud, hvor han har sine informationer fra.

Og dermed bevæger vi os fra jura til etik. Forenklet sagt handler jura om, hvad man kan og skal og må, mens etik drejer sig om, hvad man bør.

Flere etiske hensyn taler for, at en journalist bør beskytte sin kildes identitet, selv om det ikke måtte være forbudt at afsløre den.

For det første bør en indgået aftale ikke brydes. Har en journalist aftalt kildebeskyttelse, bør han respektere aftalen, medmindre en domstol pålægger ham at tilsidesætte den, eller det er nødvendigt for at afværge en alvorlig forbrydelse. Det gode liv mellem mennesker, som etik handler om, udsættes for alvorlig skade, hvis man i et samfund ikke længere kan have tillid til, at andre vil holde, hvad de lover.

For det andet må det påregnes, at informationer, som befolkningen har et legitimt krav på at få indsigt i, ikke kommer frem, fordi ingen tør være whistleblower, hvis ens identitet ikke er sikret hemmeligholdelse. Journalister, som ikke respekterer kildebeskyttelsen, fremmer dermed et magtmisbrug i samfundet, som medierne netop har en etisk forpligtelse til at bekæmpe.

Juraen og etikken går således hånd i hånd. Den juridiske vidnefritagelse er ikke tænkt som et privilegium for journalister, men som en forudsætning for, at de kan leve op til deres etiske pligter.

60. CPR-nummerets etik

Med regelmæssige, men kortere og kortere mellemrum blusser debatten om CPR-nummeret op. Sjældent bliver det imidlertid nævnt, at systemet hviler på en afvejning af modstående etiske hensyn.

Samfundets informationssystemer bør nemlig indrettes, så de på den ene side sikrer en effektiv og korrekt administration og på den anden side beskytter borgerne mod, at følsomme oplysninger om dem unødigt gøres tilgængelige.

Alle har ikke krav på at få alt at vide om andre; vi mennesker har en informationsmæssig urølighedszone, som skal respekteres, hvis det gode liv skal værnes.

Vi ønsker ikke at blive overvåget, men vi vil samtidig gerne have, at socialbedragere og andre svindlere bliver det.

Vi bryder os ikke om at blive fanget af et overvågningskamera på Strøget, men vi finder det opmuntrende, når politiet kan fange en forbryder, fordi han kom med på billedet.

CPR-nummeret giver os tilsvarende en række afgørende gevinster.

Valide forskningsresultater af stor betydning for samfundet kan sjældent opnås uden brug af entydig personidentifikation – og tænk, her er CPR-nummeret 100 % entydigt og dermed mere sikkert end en géntest.

Trods naturlig modvilje mod at betale skat ser vi da også fordelene ved CPR-nummeret, som er med til at sikre, at vi heller ikke kommer til at betale andres skat.

Men samtidig får vi hele tiden at vide, at vi skal tie stille med vores CPR-nummer.

Det er bare ikke så let.

Når hospitalslaboranten triller sin lille vogn ind på sygestuen for at tage blodprøver, sikrer hun sig mod fejl ved at spørge patienten om CPR-nummer, og svaret bliver dermed kendt af alle andre på stuen.

Når man skriver en ansøgning om et job og vedlægger sit eksamensbevis, afsløres CPR-nummeret også.

Når man lejer en bil og skal vise sit kørekort, står CPR-nummeret på forsiden.

Vil man have fradrag for en skilling til Folkekirken Nødhjælp eller Frelsens Hær, skal ens CPR-nummer også oplyses.

Og telefonselskab, bank, forsikringsselskab, faglige organisationer og mange andre vil alle have vores CPR-nummer, og vi giver dem det gerne, fordi de ellers ikke kan betjene os.

Dermed er vores CPR-nummer så vidt og bredt kendt af andre, at såkaldt identitetstyveri ikke hindres af, at vi selv krampagtigt holder personnummeret tæt ind til kroppen.

Vi skræmmes selvfølgelig af advarsler om, hvor galt det kan gå, hvis nogen får fat i vores CPR-nummer, men det var nok bedre at informere os ærligt om, hvor let det er for andre at finde det – helt uden vores medvirken.

Vejen til det gode liv er vejen ud af illusionerne.

Løsningen er, at det aldrig accepteres, at CPR-nummeret bare bliver brugt som adgangskode.

Løsningen er at flytte låsen derhen, hvor indbrud sker, i stedet for at sætte den på en halvåben dør, det alligevel er så let at lirke op.

61. Fakta i striden om ACTA?

Man skal vist lede længe efter et ord, der ligesom ACTA har skilt debatvandlerne - og dét på et tilsvarende uklart grundlag.

Normalt skilles den slags vand jo som følge af forskelle i holdningsmæssige præferencer og personlige interesser i forhold til dét, som sagen drejer sig om. I forbindelse med ACTA virker det imidlertid, som om der endog er stor uenighed om, hvad denne aftale overhovedet går ud på.

Når man ser væk fra dem, der virkelig ikke har til hensigt at respektere andres ophavsret, men med arme og ben stjæler musik og film på internet, så kan alle formentlig sagtens acceptere en international opstramning, der beskytter både kunstnere, innovative forskere og opfindere med patenter.

Men det er jo ikke det samme som at acceptere en risiko for, at billig, men lovlig kopimedisin bliver hindret i at nå frem til alvorligt syge i fattigere lande i Afrika. Den risiko bør selvsagt elimineres.

Og skal man virkelig sige ja til at basere et indgreb mod ulovlig nethandel på en systematisk overvågning af os alle sammen? Politiet skal vel heller ikke til at aflytte alle telefonsamtaler for at kunne spotte den, hvor to kriminelle aftaler deres næste bræk?

Sådan bølger debatten frem og tilbage med argumenter af forskellig værdi, og de læsere, som ACTA-debatten måtte have gjort forvirrede, er vidtgående henvist til at trøste sig med, at det er de ikke alene om at være blevet.

Den minister, som har givet et foreløbigt grønt lys for ACTA's vej mod endelig ratifikation, synes selv at måtte erkende, at der er ting i aftalen, der trænger til et nærmere eftersyn.

Etisk set er ACTA imidlertid blot endnu en sag i bunken af tilsvarende sager, som alle anskueliggør, at jo mere vi kan, jo mere bliver der også at tage stilling til, om vi bør.

Internettet har givet enorme muligheder for både handel, videndeling og demokratisk udvikling.

Men internettet har også åbnet sluserne for fup og svindel, for børneporno og for hidtil uset spredning af løgnagtig propaganda.

Hvordan opnår vi goderne uden at måtte tage onderne med?

Udviklingen har allerede givet svaret: Det opnår vi ikke, men vi kan gøre, hvad muligt er, for at begrænse onderne - for eksempel ved at sætte internettets fantastiske muligheder for kontrol og overvågning ind mod internettets enorme muligheder for kriminalitet og andet ondt.

Selvfølgelig er der her en balance at finde, og den etiske banalvisdom, som gemmer sig i gamle talemåder såsom, at man ikke skal skyde spurve med kanoner, og at det fuldkomne ofte er det godes fjende nummer ét, kan måske vise vej til at finde denne balance, så de forbedringer, ACTA sigter på, kan opnås, uden at de negative virkninger, som kritikerne med rette advarer imod, indtræffer.

62. Kan du tælle til 90?

Overskriften betvivler ikke læserens evne til at tælle til 90 eller for den sags skyld til både mindre og større tal. Den citerer blot et spørgsmål, som ofte stilles både før og efter et valg og i forbindelse med en foreslået lovgivning.

En regering må ikke have et folketingsflertal imod sig og skal som udgangspunkt derfor have mindst 90 mandater bag sig – og kan du tælle til dem, kan du blive statsminister (for nu at forenkles det hele lidt).

Det samme gælder for politiske forslag, hvad enten de stilles af regeringen eller oppositionen. Kan man tælle til 90, kan man få det vedtaget, og kan man ikke nå de 90, må forslaget fortsat overvintre i partiprogrammet.

Sådan er juraen i store træk og i almindelighed, og den er god nok.

Men er den også tilstrækkelig til at beskrive, om et demokrati også er godt nok? Er demokrati kun en juridisk ordning? Er der ikke også noget, man kunne kalde demokratiets etik?

Professor Hal Koch var i hvert fald ikke i tvivl om, at demokrati også drejer sig om mere end at kunne tælle til 90, ja, i den lille bog "Hvad er Demokrati?" fra 1945 skriver han blandt andet, at "demokratiet aldrig kan sikres – netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes. Det drejer sig om et sindelag, der ikke erhverves én gang for alle, men som skal bibringes hvert nyt slægtled." – En etik, altså.

Denne demokratiets etik ligger forud for demokratiets regler. Et sundt demokrati forudsætter en god og demokratisk forfatning, men en god forfatning sikrer ikke i sig selv et godt demokrati. Det er ikke alt, som kan styres af lovregler. Der kræves også en bæredygtig politisk kultur. Altså igen: en etik.

Det er sædvanligt, at der på Christiansborg indgås forlig om en lovgivning, som skal gennemføres. Her skal der selvsagt kunne tælles til 90, hvis der skal blive en lov ud af enigheden eller kompromiset.

Men bagefter? Ja, så binder forliget ikke juridisk, men netop etisk, fordi det vil anfægte det gode liv i form af en god politisk kultur, hvis nogen benytter sig af at kunne gentælle til 90 på en anden måde og dermed løber fra forliget. Man handler jo sjældent med en brugtvognsforhandler, som tidligere har snydt én ...

Endelig bør det nævnes, at tallet 90 drejer sig om at træffe beslutning om dét, som kan besluttes af et flertal. Hvad der måtte være uetisk, bliver ikke etisk, fordi der er flertal for det. Flertal er ikke noget sandhedskriterium. Man kan aftale, hvad man vil lægge til grund for en beslutning, men man kan ikke aftale, hvad der er sandt. Sandheden er til erkendelse, ikke til forhandling.

63. Forældrenes, statens eller barnets ret?

Konflikter mellem forældres ret og statens ret er ikke et fænomen af nyere dato, og selvom familien kom før staten, er det heller ikke svært at nævne eksempler på, at staten gradvis er trængt mere og mere ind i forholdet mellem børn og deres forældre.

Som udgangspunkt skal staten først gribe ind, hvis børn er udsat for vanrøgt af den ene eller den anden karakter; børn bliver om fornødent fjernet fra hjemmet og sat i pleje, og har et barn efter en lægefaglig vurdering brug for en blodtransfusion, så bliver den givet, også selv om forældre, der tilhører Jehovas Vidner, modsætter sig det.

Staten hævder her sin ret mod forældrenes, og bortset (måske?) fra det pågældende forældrepar finder langt de fleste af os, at hensynet til barnets liv og helbred etisk set må veje tungere end respekten for forældrenes livsanskuelse og deres ret til at opdrage barnet i den.

De fleste forstår imidlertid, at der med denne blodtransfusion er tale om en ekstrem og ekstraordinær situation, som ikke kan være generelt normsættende. Udgangspunktet må stadig være forældrenes ret til at tage sig af deres børn, herunder retten til at sikre børnenes religiøse og moralske opdragelse i overensstemmelse med forældrenes egen overbevisning.

Nu tales der imidlertid ikke kun om statens ret og forældrenes ret, men også om barnets ret – og en god del af dét, der siges, er almindeligvis også på sin plads.

I myndighedsmæssig forstand er man barn, til man fylder 18 år, men naturligvis må der i betydelig grad tages hensyn til et barns eller en ungs synspunkter og ønsker på et langt tidligere tidspunkt.

I forbindelse med skilsmisse og familieopløsning tillægges barnets opfattelse da også stigende vægt i takt med, at det bliver ældre og ældre, og det opleves i den forbindelse som helt relevant at betone barnets ret.

I forbindelse med den øgede tale om barnets ret er der imidlertid et par ting at være opmærksom på.

For det første, at barnets ret er noget, der gradvis modnes og får relevans i takt med, at barnet selv modnes og udvikler kompetence til stillingtagen. At overlade eller endda pålægge et umodent barn at træffe beslutninger, der forudsætter en endnu ikke opnået modenhed, er udtryk for ansvarsforflygtigelse fra de voksnes side.

For det andet, at der er grund til en skærpet opmærksomhed omkring de bagved liggende motiver, når nogen gør sig til talsmand for en øget læggen vægt på barnets ret på bekostning af forældrenes. Handler det i realiteten om barnets ønsker, eller er det snarere udtryk for statens eller andre voksnes forsøg på at presse sig ind i forældrenes rolle og overtage den afgørende indflydelse på barnets opdragelse i henseende til sindelag og tro?

64. Forpligter voldsmonopolet?

Ja, naturligvis, det gør i øvrigt de fleste monopoler i denne verden, men måske især netop voldsmonopolet.

Begrebet dækker, at statsmagten har monopol på voldsanvendelse, dels internt, hvor monopolet forvaltes af politiet, dels eksternt, hvor monopolet er betroet forsvaret.

En politibetjent må bruge vold i sin tjeneste, en kirkegårdsbetjent må ikke.

Naturligvis skal der tilføjes nuancer til denne forkromede fremstilling.

For det første er politiets voldsanvendelse kun acceptabel, hvis den udøves på monopolets betingelser, det vil sige inden for de grænser, som lovgivningen afstikker, og under ansvar over for domstolene.

For det andet er monopolet ikke til hinder for, at den enkelte borger kan bruge vold under legitimt selvforsvar. Og så videre og så videre – flere grænser, endnu flere nuancer.

Men til det grundlæggende hører stadig det helt enkle, at voldsmonopolet afskærer andre end de bemyndigede fra lovligt at bruge vold. Etisk set er voldsmonopolet således også selvtægtens modsætning.

Voldsmonopolets målsætning er befolkningens tryghed. Og tryghed er et så basalt behov for mennesker, at de færreste i et demokrati og en retsstat betænker sig på at betragte tryghed som en menneskeret. Det er en hovedopgave for staten at sikre familiernes og personernes tryghed.

Vold er tvang, men voldsmonopolet er i et demokrati ikke beregnet på at gennemtvinge holdninger, men på at beskytte sådanne. I modsætning til lande, hvor voldsmagten angriber fredelige demonstrationer for at kvæle deres anliggende, går politiet her til lands ind mellem forskellige demonstrationstog

med modsat rettede budskaber for at beskytte begge parter ytringsfrihed – samt for at beskytte den sagesløse omverden mod voldelige udbrud, hvis en demonstrations fredelighed slipper op.

Det bliver selvfølgelig alt sammen debatteret i et demokrati, og både i det ekstreme højre og det ekstreme venstre findes der kræfter, som fantaserer om ret til voldsanvendelse mod et samfund, som de betragter som grundlæggende uretfærdigt, og hvis voldsmonopol de derfor bestrider.

På det seneste trænger en anden problemstilling sig imidlertid på, og utrygheden vokser blandt ganske almindelige borgere, hvem enhver ekstremisme ligger fjernt. Thi statens voldsmonopol er vel ikke bare en eneret for de bemyndigede? Der er vel også en pligt til at levere den nødvendige vold for at sikre den civile tryghed, som er meningen med monopolet?

"Politiet vendte bare ryggen til," er ikke en replik, vi ønsker at komme til at høre i en retsstat, og talen om bydele, der er *no go zone* for politi og brandvæsen, er ødelæggende for tilliden til myndighederne.

En forkert tilbageholdenhed fra politiets side giver ikke alene kriminelle kredse mulighed for at anvende vold; den giver også grobund for, at ellers lovlydige borgere falder for fristelsen til at bruge selv-tægt.

Voldsmonopolet er ikke kun en ret for staten; det er også en pligt. Bruges monopolet ikke, går det i opløsning – og samfundet med dét.

65. Etik på sociale medier

De fleste, der har prøvet at være på Twitter, Facebook eller andre såkaldt sociale medier, deler – tror jeg – den erfaring, at man let kan komme i tvivl om, hvorvidt udbyttet er den tid værd, som man bruger på det.

Specielt vil måske vi ældre, som lever i "stumpen" af tilværelsen, og som i forvejen synes, at der snart kun er fem dage i ugen, sætte spørgsmålstegn ved, om indholdet af den meningsudveksling, man på den måde kan opnå med andre, tåler sammenligning med, hvad man kunne have fået ud af at bruge tiden til noget andet.

Og hører man så endda, at der ofte slet ikke er tale om meningsudveksling, som man kunne lære noget af, men bare om publicering af fuldstændigt ligegyldige budskaber i stil med, at "jeg har bagt en kage i dag", så vil mange på forhånd afvise invitationen til at være med: "Det er jo alligevel bare en kravlegård, hvor ganske unge mennesker pjatter rundt ..."

Jeg anerkender fuldstændigt problemstillingen, men har ikke – endnu ikke? – besluttet, at det ikke er noget for mig.

Men først lige en rettelse. De sociale medier er ikke et sted, hvor man kun møder de helt unge. Både på Facebook og især på Twitter er der rigtig mange voksne og modne mennesker, som man udmærket kan få noget ud af at "snakke" med. Og selv om også voksne naturligvis kan finde på at fortælle om den kage, de har bagt i dag, så er der endnu flere, som har noget substantielt på hjerte.

Måske er man enig med dem – måske slet ikke; tværtimod, man møder modstand. Men også dét kan være værdifuldt, fordi det tvinger én til at formulere sig bedre. På Twitter er der endda den begræns-

ning, at man kun har 140 bogstaver til rådighed til en meningstilkendegivelse, inklusive tegn og mellemrum; det bliver en hel sport at få dét sagt, man vil sige, inden for denne stramme ramme.

Men bortset fra, hvad man selv kan få ud af at deltage, så er der også nogle etiske hensyn, som måske især lidt ældre mennesker kan bidrage til at få varetaget.

Når man gennem hele sin skoletid har sunget morgensang om den åbne pande og den opslåede ridderhjelme, så har man fået indprentet nogle etiske holdninger til dét at vedstå sine meninger, og man kan være med til at få illegitim anonymitet inddæmmet – til tider blot ved at opfordre rette vedkommende til at skrive under navn i stedet for under pseudonym.

Det andet er, at man kan bidrage til en acceptabel og respektfuld tone, der ikke forhindrer skarpt formulerede synspunkter, men afstår fra citatfusk og personlige angreb.

Så prøv det! Om ikke andet kan et barnebarn sikkert hjælpe med at komme i gang ...

66. Debatten om medierne og forskerne

Efter at have ulmet længe er diskussionen om ekspertrollen i den offentlige debat taget til. EU-parlamentsmedlem Morten Messerschmidt har taget spørgsmålet op, og professor Mads Bryde Andersen har skrevet om det i Den korte Avis. De er – så vidt jeg forstår – ikke på linje med hensyn til, hvad der bør gøres ved problemet, men at der eksisterer et problem, synes de at være enige om.

Der er da næppe heller tvivl om, at der i forhold til tidligere er gået inflation i mediernes brug af eksperter. Som almindelig borger forbløffes man gang på gang over, hvor mange specialiserede forskere og institutter vi råder over i vores land, der jo ikke kan tælles blandt de største, men som trods angiveligt stærkt begrænsede bevillinger alligevel er i stand til at opretholde en bred vifte af forskningsaktiviteter.

Det er jo ingen ulykke, tværtimod. Det betyder, at folk med viden og indsigt står klar til at informere os, når et eller andet sker på et område, som vi ikke i forvejen vidste så meget om.

Hvor ligger den etiske hund da begravet?

For mig at se, er flere end én hund gravet ned, idet både den journalistiske og den forskningsmæssige tilgang til tider kan lide af presseetiske henholdsvis forskningsetiske mangler.

Medierne svigter, hvis de lader en enkelt ekspert tegne hele billedet, selv om de udmærket véd eller burde vide, at der er betydelig uenighed i det videnskabelige miljø omkring det pågældende spørgsmål. Og skulle de endda vælge, hvilken forsker der skal komme til orde, ud fra et ønske om at få bekræftet den vinkling, de i forvejen har besluttet sig for, ja, så er der jo ikke alene tale om et alvorligt svigt af journalistiske idealer, men også om et misbrug af den pågældende forsker.

Og forskere svigter, hvis de ikke holder skellet mellem den viden, der hviler på anerkendt forskning, helt klart i forhold til den personlige eller politiske opfattelse, de selv har dannet sig over for det pågældende spørgsmål.

Selvom jeg gerne står på mål for disse principielle synspunkter, så er det ikke mit anliggende at bidrage til nogen heksejagt på hverken journalister eller forskere, men blot at pege på, at debatten handler om noget alvorligt.

Thi hvis vi ikke kan stole på, at de, der deltager som enten journalister eller forskere, stort set overholder deres fags etiske retningslinjer, så kører den offentlige debat af sporet og ender i manipulation.

Til gengæld stilles der så også det etiske krav til alle os andre, at vi som udgangspunkt er lydhøre over for, hvad der bliver sagt, og at vi først afskriver en journalist eller en forsker, hvis vi konkret må konstatere, at vedkommende har svigtet sit fag i en grad, der går ud over den margen, der altid skal være til at begå fejl.

67. Sådan er dét jo

En uskyldig sætning som denne klummes titel har vakt voldsom opsigt og udsat Margrethe Vestager for stærk kritik.

Men er sætningen nu virkelig så uskyldig? Det er jo faktisk, hvad kritikerne bestrider.

Begrundelsen for kritikken synes at være, at en politiker, endda en partiformand og minister, ikke kan tillade sig at bruge denne ellers ret almindelige talemåde, som ville være uskyldig i mange andres mund.

En politiker bør da ikke i nogen sammenhæng slå sig til tåls med, at sådan er dét jo, vel?

En politiker skal vel tværtimod altid være klar med forslag til, hvordan verden kan forbedres – og allerede for længst helst være i gang med at forandre den.

Sådan er dét jo, ikke?

Hensigten med disse linjer er hverken at forsvare eller angribe Margrethe Vestager for hendes bemærkning. Hensigten er at prøve at se ordene i sammenhæng med, hvad debatten om etik ofte drejer sig om.

Udtrykket "sådan er dét jo" kan nemlig udmærket anskues som et modstykke til – for ikke at sige en indsigelse imod – den ofte hævdede påstand om, at etik drejer sig om forhandling.

Svaret på, hvad der er etisk eller uetisk, moralsk eller umoralsk, er noget, vi finder frem til gennem forhandling, lyder det.

Den ene har den ene interesse, den anden den anden, og så må vi forhandle for at finde frem til en løsning – eller i hvert fald et kompromis ...

Over for dét kan man nu roligt hævde, at etik ikke beror på forhandling, men på erkendelse.

Etik handler om det gode liv, og svaret på, om eksempelvis hashrygning fremmer eller hæmmer det gode liv, findes ikke ved forhandling, men gennem erkendelse.

Bevares, når erkendelsen i et demokratisk land skal omsættes til jura, til lovgivning, så må vi naturligvis forhandle os til enighed med hinanden, men det dementerer ikke, at det som udgangspunkt er forskelle i erkendelse, som nødvendiggør forhandlingen.

Udgangspunktet for al etik er en stadig erkendelse af virkeligheden – en erkendelse af, at virkeligheden er mere end blot en filosofisk hypotese. Der er noget, der er, som det er.

Trods al vor menneskelige begrænsning og deraf følgende problemer med at erkende den, er virkeligheden stadig en realitet.

Måske er kritikken af Margrethe Vestagers ord slet ikke blot et udtryk for den almindelige partipolitiske fnidderdebat?

Måske afspejler kritikken noget mere grundlæggende, nemlig en mere eller mindre bevidst afstandtagen fra, at der findes en virkelighed om det gode liv, som vi nødvendigvis må tage højde for, hvis livet både i sin fulde bredde og på det lange sigt skal ende med at være godt?

Indrømmet, det er ikke altid let; ofte er det snarere ganske svært at fravryste virkeligheden klare svar på vore etiske spørgsmål. Men opgiver vi at spørge, finder vi ingen svar.

Sådan er dét jo ...

68. Det skal han jo sige

Nej, vel skal han ej! Og at skyde ham dét i skoene er ofte blot en måde at lukke sine ører på, så man ikke risikerer at måtte acceptere det sagte.

Etisk Set handler i denne uge om samfundsdebatten og dens betydning for det gode liv, som er målet for al etik.

Og "det skal han jo sige" er en af de klichéer, vi ofte støder på og måske selv bruger, når for eksempel en politiker eller en formand for en organisation kommenterer et emne eller giver udtryk for en etisk holdning.

Med klichéen reducerer man imidlertid mere eller mindre den pågældende til en talerobot: Putter man en femkrone i en sprække på ryggen af ham, så aflirer han netop dét, han skal sige – og det behøver man så ikke hæfte sig ved eller tage stilling til, for det er jo bare en indkodet remse – noget, han skal sige.

I virkeligheden er dét ødelæggende for samfundsdebatten, hvis fornemste opgave er at gøre os alle klogere. Debatten er som et fælles værksted, hvor vi kan bearbejde og dele viden, indsigter, etiske holdninger og så videre, men det fungerer kun, hvis alle ytringer modtages med åbent sind, nysgerighed og – naturligvis – også en konkret kritisk holdning til det sagte.

Afviser vi derimod på forhånd nogen, fordi de tilhører et andet parti, et andet fag eller en anden religion, og tillægges deres ord derfor blot den karakter, at det jo bare er noget, de skal sige, så går noget for os selv værdifuldt let tabt; der kunne jo være noget i det, vi kunne have haft godt af at indse?

Men måske er den nævnte kliché ikke nødvendigvis udtryk for en afvisning af andre. Måske kan der også være tale om, at vi tilgiver andre, at de lukker noget ud, som vi betragter som det rene slud-

der – vi tilgiver dem, for det skal de jo sige. Vi betragter dem som bundne af en loyalitet, de ikke kan sætte sig ud over.

Og ja, hvis det endda drejer sig om at varetage hensynet til vores egen lille Hassan med de skæve ben, så vil vi formentlig slet ikke tilgive dem, men tværtimod bebrejde dem, hvis de ikke siger dét, de jo skal sige – selv om vi godt véd med os selv, at det ikke er sandt.

Den nævnte kliché synes således at kunne forstås på flere måder, men fælles for dem er, at de handler om, at et eller andet ikke er sandt. Vi ved godt, at det ikke passer, men det siges alligevel, fordi det skal det.

Etisk set er det naturligvis fatalt, da etiske holdninger må stille det krav til sig selv, at de bygger på en ærlig søgen efter sandheden. Hvad skulle etik ellers bygge på?

69. Krakelerer det i Danmark?

Det spørgsmål er der utvivlsomt en del danske, der stiller sig selv, når de følger så den ene, så den anden sag i medierne, som giver indtryk af, at man ikke længere kan regne med, hvad man hidtil har kunnet.

Først var det TV, som på forskellig måde tydeligvis manipulerede med seerne. Begivenheder var ikke spontane, men arrangerede og instruerede, og gætterier om indholdet af en nytårstale var et fingeret rollespil, hvor deltagerne kendte svarene på det, de gættede på. Det, som burde være troværdigt, kunne man åbenbart ikke længere tro på.

Så var det et menighedsråd, som efterhånden følte sig så usikker på holdningen hos ansøgere til præstestillinger, at de fandt det relevant at sikre sig, at stillingen kun søges af uddannede teologer, der deler menighedens kristentro. Evangeliets troværdighed er noget, det er påkrævet, at også præsten tror på, hvis det skal give mening, at menigheden kalder ham til embedet.

Men hvad enten det nu drejer sig om nyhedsformidlingen i fjernsynet eller om evangeliets forkyndelse i kirken – eller om en af de mange andre sager, som har det til fælles, at de opleves som krakelerende og skræmmende – så er de ikke altid så lette for enhver at sætte ord på, som ikke straks bliver skudt ned.

Veluddannede mennesker fra medieverdenen er klar med indviklede udredninger om nødvendig henholdsvis uacceptabel anvendelse af fiktion og konstruktion – med det resultat, at mange føler sig hængt af og mister tilliden.

Og i den kirkelige sammenhæng leveres der mere eller mindre akademiske, teologiske og/eller juridiske forklaringer, som sikkert er gangbar mønt i de indforståede kredse, hvori de er udtænkt og formulerede, men som preller af på almindelige kirkekristne.

Naturligvis er Pdes og Pdas altid på spil – forkortelserne for "på den ene side" og "på den anden side". Min hensigt med disse betragtninger er derfor heller ikke at tage til orde for at anbefale naiv enøjethed.

Så Pdes og Pdas må anerkendes – men det er ikke det samme som, at alting så kun kan ende i tåge eller på et niveau, hvor flertallet af os ikke kan følge med, fordi vi mangler fagudtryk og talemåder.

Det er jo ikke uberettiget, at seerne forlanger ærlig snak og seriøs nyhedsformidling i TV, og det er da kun udtryk for en naturlig og fuldt acceptabel reaktion på en udvikling, der har skabt tvivl, når et menighedsråd på en enkel måde, helt uden falbelader og diplomatisk indpakning giver udtryk for, hvad folket i kirkebænkene tænker.

Menighedsrådet har i debatten været sammenlignet med det uskyldige barn i "Kejserens nye klæder". Ingen dårlig sammenligning, thi konstateringen af kejserens upåklædthed fik jo alle til pludselig at kunne se, hvad de hidtil nok havde set, men alligevel ikke rigtigt havde haft øje for ...

70. Byrdestop og hjertestop

Hvem skal nu betale, hvem har råd til mer'? Sådan lyder det i Flemming Geills gamle skålsang – og sådan spørges der hver dag i medierne, mens regering og folketing, civilsamfund og familier prøver at få styr på en økonomi, som startede med at løbe løbsk og endte med at gå i stå.

Erkendelsen af, at der er en regning at betale og en byrde, der skal løftes, er efterhånden sivet ind hos de fleste, men enighed om, hvem der har råd til at betale mere, og hvor byrden skal placeres, skimtes end ikke i horisonten.

På skift erklæres der så byrdestop på det ene eller det andet område: "Vi skal i hvert fald ikke bære mere, for vi kan ikke bære mere, og prøver man alligevel at øge byrden på os, så løses problemerne ikke; de flyttes blot – og det samlede resultat for alle bliver værre og tungere, end det allerede er."

Dette nærmest faste mønster for afvisning og krav om byrdestop på et område kan konkret varieres på 100 måder – og bliver det dagligt.

Men ofte følges kravet om byrdestop med en påstand om hjertestop hos dem, der tillader sig at foreslå omfordeling af byrderne: "Deres hjerte må for længst være holdt om med at banke for andet end deres egne interesser; for at aflastes selv vil de øge byrden for de svageste, de mindste, de socialt set mest udsatte."

Det er fristende at give op over for al denne paradigmatisk argumentation, hygge sig i smug og håbe på, at det er nogle andre, som ender med at blive ramt, når fanden tager de sidste. Men etisk set er det ikke acceptabelt; etisk set forudsætter demokratiet, at vi prøver at sætte os ind i tingene og ikke kun lader os lede af de politiske grundfarver, som i debatten efterhånden synes at være reduceret til rødt og blå.

Det ny Testamente har i Galaterbrevet en tilsyneladende paradoksal formulering, som ikke desto mindre er et godt værktøj for en etisk overvejelse af mulige løsninger på problemerne: Bær hinandens byrder, men enhver skal bære sin egen byrde.

Det lyder som en modsætning, men det er en nødvendig overlappning. Vi magter ikke at bære hinandens byrder, hvis enhver ikke også bærer sine egne. Vi magter heller ikke at bære vore egne, hvis vi ikke har fællesskabets hjælp som støtte og sikkerhedsnet.

Normalt gives der ikke enøjede svar på flersidede problemstillinger. Men hvis vi alle prøver at undslå os og hverken vil bære vore egne eller de andres byrder, så kan ingen få samfundet til at hænge sammen. Så får det det hjertestop, mens alle ikke kan finde ud af andet end at råbe på byrdestop – for mig...!

71. Når alting bliver til sportsjournalistik

"TV-Avisen med Sporten" står der i programoversigten, men det sker ikke sjældent, at sporten breder sig ud over resten af udsendelsen, fordi behandlingen også af andre emner fremtræder som sportsjournalistik.

Konflikter om store og komplicerede spørgsmål kommer til at fremstå, som var der tale om boksekamp eller væddeløb. Hvad den enkelte sag egentlig drejer sig om, glider i baggrunden til fordel for spørgsmålet om, hvem der vinder, og hvem der står tilbage som taber.

Og der skal helst personnavne på parterne. Eksempelvis handler det i givet fald ikke om en interessekonflikt mellem USA og Rusland, men om en slåskamp mellem Obama og Putin. Det handler ikke om en strid mellem kommunerne og lærernes fagforening, men om hanekamp mellem Ziegler og Bondo. Og det drejer sig kun overfladisk om nationaløkonomiske interessemodsætninger, men nærmere om den kunstneriske udførelse, når Merkel og Hollande (eller Løkke og Thorning) lægger arm.

Problemet er imidlertid ikke blot, at tingene i overdreven grad personificeres og indsnævres til at handle om kamphaner og deres formåen. Problemet er snarere, at "sportskampgørelsen" forfører os andre til at blive til fans, enten af den ene eller den anden. Når hjemmeholdet så spiller, måske endda på hjemmebanen, så er vi klar som heppekor. Vi ved nok, hvem vi holder med, og det afgør vores vurderinger af selve spillet.

I debatten om skolelærernes arbejdstidsregler er det tit blevet hævdet, at sagen i den sidste ende ville blive afgjort af folkestemningen, som parterne derfor hver for sig har gjort, hvad de kunne, for at piske op i enten den ene eller den anden retning. Herefter kan sportsjournalistikken så gå i gang med at *seede* dem og berette om, hvem der pt. fører; hvem der eventuelt har tabt føringen – men måske er i gang med at genvinde den osv. osv.

Da der for nyligt var pavevalg i Vatikanet, var der også tendenser til at fremstille det som en olympiade, hvor forskellige lande og deres førende atleter kæmpede om at komme øverst på skamlen. Og dét til trods for, at perspektivet i realiteten snarere er det omvendte: At være pave er så krævende og belastende en opgave, at man nærmest må sige, at vinderen har tabt, og at alle taberne er sluppet og kan rejse hjem med et dybt lettelsens suk.

Men også her var sportsjournalisterne på forhånd i gang på lægterne for at forudsige udfaldet – som i øvrigt bekræftede den gamle visdom, at den, der træder ind i et konklave som pave, kommer ud som kardinal.

Men gør det nu så meget? Er det noget nævneværdigt etisk problem, at sportsjournalistikken breder sig ud over sine naturlige rammer? Svaret er, at det beror ganske på, hvor godt enhver af os holder sig i stand til at gennemskue forholdet ...

72. Almen lægepraksis bygger på gensidighed

Som bekendt lever vi i et luksusland med hensyn til at kunne gå til læge. Der opkræves ingen brugerbetaling ved et lægebesøg, og vi har vidtgående frit valg mellem en række praktiserende læger. Bliver man utilfreds med den, man har valgt, kan man i dag meget friere end tidligere skifte til en anden.

Også de praktiserende læger har stor frihed og kan for eksempel bestemme, om de gerne vil være såkaldt sololæger med egen praksis og egne patienter, eller de foretrækker at indgå i den ene eller den anden form for praksisfællesskab med andre læger. Hvor muligheden for forskellige praksisformer er udnyttet, giver det igen patienterne mulighed for at vælge, om de foretrækker at have deres "egen" læge, eller det er dem lige meget, om en konsultation finder sted i lægehuset hos doktor Petersen eller doktor Hansen.

Og apropos doktor Hansen, som Ole Sprogø lagde krop til i Matador, ja, så findes han måske endnu i enkelte eksemplarer, men generelt har almen lægepraksis udviklet sig med rivende fart og er fulgt med tiden – det gælder både viften af undersøgelsesmetoder og kommunikationen med andre. Hvad det sidste angår, er det allerede længe siden, jeg sad om morgenen mellem 8 og 9 og fortvivlet prøvede at komme igennem til vores læge, hvis telefon blev ved at dytte optaget. I dag (eller hvornår på døgnet, det nu er, jeg har brug for det) sender jeg ham bare en mail, og normalt er han meget hurtig til at sende et fyldestgørende svar tilbage.

Selvfølgelig fungerer alting ikke rosenrødt alle steder. Jeg har været så heldig i mit liv kun at have haft 1. klasses praktiserende læger. Bevares, ingen har været fuldkomne – men det er jeg jo heller ikke selv, tværtimod, jeg må dagligt trøste mig med, at det fuldkomne er det godes fjende.

Bagved og som en forudsætning for, at almen praksis her i landet er en succes, ligger, at lægerne ikke er ansat af regionerne, men virker selvstændigt i et gensidigt forpligtende samspil. Det har betinget

den positive udvikling, som praksissektoren har gennemgået, så den har kunnet moderniseres, uden at det typiske personsforhold mellem læge og patient, præget af gensidig tillid og fortrolighed, er gået i stykker.

Men der er altid nogen, der kan få øje på en stork i kornmarken og derfor opsiger hidtidige aftaler og sender hele administrationen ind for at jage storken væk, selv om det betyder, at meget mere korn trampes ned, end storken kunne gøre selv.

Der skal to til en god kop kaffe, siger man, og den kaffe kan hverken regionerne eller de praktiserende læger servere alene. Bevarelsen af vort fine danske system kræver, at man sætter sig sammen og finder en etisk holdbar løsning, der respekterer ligeværdigheden i forholdet.

73. Hold igen på lovgivningslysten

Det er en gammel travet at minde om politikernes velkendte intention om at reducere antallet af love, bekendtgørelser og cirkulærer. Og man bringer ingen nyhed til torvs ved endnu en gang at fortælle, at antallet af bestemmelser modsat den erklærede hensigt er vokset siden sidst.

Indrømmet – naturligvis kan et moderne og velordnet samfund ikke undvære lovgivning, og jo mere kompliceret samfundet bliver, jo mere indviklet bliver selvfølgelig også den nødvendige regulering.

Men er det nu hele sandheden?

Er det udviklingen, som er så kompliceret, at den kun kan reguleres gennem en detaljeret lovgivning, som yderligere kun kan gennemføres, fordi vi har et kæmpe netværk af computere til at beregne og styre tingene med?

Eller er det i virkeligheden omvendt, nemlig at det er eksistensen af denne enorme IT-kapacitet, som gør det muligt at gøre lovgivningen så kompliceret? Skulle der i stedet administreres manuelt, kunne love og bestemmelser så overhovedet gennemføres i praksis?

Men – kan man overhovedet vælge mellem disse to forklaringer? Er der ikke snarest tale om et ægget og hønen-syndrom, hvor det blotte tilbud om IT-anvendelse får politikerne til at gennemføre en regulering, der netop forudsætter IT-anvendelse – uden at det helt kan afgøres, hvad der kom først?

Problemet synes i hvert fald at være velkendt i social- og sundhedsvæsenet, hvor mere og mere af arbejdstiden angiveligt flyttes fra klient- og patientkontakt over til registrering og rapportering ved skærmen.

Imidlertid tror jeg, at problemet stikker dybere, fordi det også har noget at gøre med en udbredt lovgivningslyst hos mange.

Og ja, der kan også sagtens være sammenhænge, hvor der er brug for ny lovgivning med både forbud og påbud, som kan regulere uacceptabel adfærd.

Men er der ikke også tale om en lyst til at lade lovgivningen gå tættere og tættere på den enkelte persons adfærd? Og gøre det under påberåbelse af samfundsmæssige hensyn, der ved nærmere eftersyn måske snarere er af ideologisk karakter?

De gamle grækere, som vi tit trækker frem, når etiske spørgsmål skal drøftes, tænkte ofte sådanne spørgsmål sammen med deres tanker om retorik.

Når man skulle tænke ret og tale godt, drejede det sig nemlig ikke blot om skyld eller uskyld i forhold til, hvad der var lovligt eller ulovligt. Det handlede også om ros eller dadel i forhold til de etiske værdinormer, som samfundet bekender sig til.

Følger man den tankegang, kan den etiske samfundsdebat om, hvad der er godt, og hvad der er skidt, måske vise sig at være meget mere effektiv end endnu mere adfærdsregulerende lovgivning.

Og hvem ved? Måske kan en sådan tilgang, der bygger på ros og dadel, endda helt uden lovgivning adfærdsregulere lovgivningslystne politikere, så de holder lidt mere igen med nye detaljerede love?

74. Den vanskelige diskrimination

"In vulgo non est discrimen," skrev Cicero — helt uden sans for det politisk korrekte — og tilsluttede sig dermed den opfattelse, at "den store hob ejer ikke evnen til at skelne".

For Cicero var der ingen tvivl om, at denne discrimen, denne evne til at sondre og skelne, var noget, et oplyst menneske burde tilstræbe at være i besiddelse af. Hvis man ikke kunne skelne og holde tingene ude fra hinanden, hvordan skulle man så kunne forholde sig til etiske dilemmaer?

Men hvad er der sket med ordene? Det latinske discrimen er på moderne dansk blevet til diskrimination, et minus-ord med stort set modsat værdiladning. Der bør ikke diskrimineres, er vi nu alle enige om; tværtimod, diskrimination er uetisk og i strid med de etiske værdinormer, et demokratisk samfund bygger på.

Tror vi — men det er forkert.

Sagen er, at vi på løbende bånd gør forskel og netop også er nødt til at skelne både mellem lovlig og ulovlig forskelsbehandling og mellem legitim og illegitim ditto.

Vi er så at sige nødt til helt bevidst at diskriminere diskriminationen, hvis ikke alting skal ende i tåge. Der er forskelle, og der skal gøres forskel, hvis det skal gå rigtigt til.

Det kræver til gengæld, at forskelsbehandlingen er både saglig og etisk legitim.

Naturligvis opstår der hele tiden tvivlsspørgsmål, der kræver etisk udredning. Og der opstår hele tiden diskussion.

Er det etisk forklarligt, hvis en damefrisør tager mere for at klippe en kvinde, end en herrefrisør tager for at klippe en mand? For nu at tage et helt banalt, men nyligt debatteret eksempel.

Kan det begrundes etisk, at forsikringselskaber skelner mellem forsikringstagernes alder, køn, erhverv og helbred, når de fastsætter prisen på de forsikringer, vi andre er nødt til at tegne?

Eller for at nævne et helt aktuelt og meget alvorligere tilfælde: Var det udtryk for en ubevidst, men reel diskrimination, at nævninge i USA frikendte en selvbestaltet vagtmand, der havde skudt en ubevæbnet 17 årig afroamerikansk dreng? Var der i realiteten tale om det fænomen, som kaldes "statistisk diskrimination", hvor forskelsbehandling i et enkelttilfælde grunder sig på generelle statistiske data — fx. mht. gennemsnitlig udbredelse af kriminalitet i forskellige samfundsgrupper?

Dét fænomen kender vi måske også i Danmark?

Når det kommer til etiske overvejelser, er spørgsmålet om diskrimination tit meget mere kompliceret, end vi har vænnet os til, efter at begrebet er endt som et minus-ord.

Etik handler som regel om at afveje legitime hensyn mod hinanden, men hvordan skal vi kunne gøre dét, hvis vi ikke kan sondre og skelne mellem alle de hensyn, der er i spil?

Måske skulle vi meget hellere vende tilbage til Cicero og anerkende diskrimination som noget, vi — på de rigtige betingelser, forstår sig — må erkende nødvendigheden af og derfor tilstræbe, hvor det er relevant.

75. Den svære integrassimilation

Indrømmet, ordet i overskriften findes ikke i Nudansk Ordbog, men er ét, jeg selv har fundet på – ligesom ordet *halalhippie* heller ikke fandtes, før Naser Khader fandt på det og brugte det som betegnelse for "pladderhumanistiske politikere og debattører", der ikke kunne finde ud af, at der også skulle stilles krav til de indvandrere, som fandt et nyt hjem i Danmark.

Ordet integrassimilation er sammensat af *integration* og *assimilation*, der er de to sociologiske begreber, som en stor del af indvandrer- og religionsdebatten i realiteten handler om.

Integration drejer sig om at falde til og kunne begå sig, uden at det giver anledning til store problemer for én selv og andre – også selv om man aktivt vedkender sig sine historiske rødder. Integration handler om at lære at tale sproget, få en uddannelse, der kan bruges på det danske arbejdsmarked, vide tilstrækkeligt om det nye lands kultur og historie – og så videre.

Assimilation forudsætter integration, men drejer sig yderligere om at blive ligesom os, der var her i forvejen, tilegne sig vores kultur og tankegange, vore adfærdsmønstre, komme på afstand af egne rødder – kort sagt skifte både ham og sjæl.

Og integrassimilation? Det ord vil jeg gerne have lov at bruge som betegnelse for en vanskelig proces, der for flertallet i en indvandret befolkningsgruppe normalt varer nok så mange generationer – og måske aldrig afsluttes helt. En vanskelig proces, ikke mindst for de første generationer, som ser deres børn og børnebørn glide videre fra den basale integration og længere og længere hen mod en assimilation, men også en krævende proces for os andre, vi såkaldt etniske danskere, som etisk set bør give den nødvendige tid til en proces, der hverken kan eller bør herses igennem – samtidig med at vi har lov til at holde fast ved, at det altså ikke er os, der skal assimileres med de indvandrede.

Forstået sociologisk og i denne sammenhæng drejer begrebet halal sig ikke om en overholdelse af et religiøst bud, men om en bevarelse af sammenhængskraften i en gruppe. Derfor er halal med til at gøre processen med integrassimilation sej og langtrukken. Og derfor handler "frikadellekrigen" heller ikke kun om frikadeller – og dét ikke kun, fordi halalslagt grisekød som bekendt slet ikke findes i supermarkedets køledisk ...

For den etiske overvejelse er det som altid vigtigt at starte med at prøve at gøre sig klart, hvad der er kernen i en konflikt. Og som jeg ser det, er holdningerne til halalslagning først og fremmest bestemt af et mindretals modstand mod at blive assimileret, af flertallets modsat rettede ønske om en fremskyndelse af processen – samt af flertallets naturlige modvilje mod at opgive egen madkultur.

Men – man får ingen kalv (eller gris) til at vokse ved at trække den i ørerne; naturlige processer tager deres tid.

76. Der vil altid være krig

Denne mistrøstige konstatering er et citat fra en af *Primo Levi's* bøger om livet i koncentrationslejrene op til og under Anden Verdenskrig.

Der vil altid være krig; sværdet vil ikke blive smedet til plovjern – i hvert fald ikke før til allersidst; og slet ikke før endnu flere millioner er faldet for det.

Og Danmark er med i krigen. Tiden, hvor puslingelandet hyggede sig i smug, mens verden brændte om dets vugge, er for længst forbi, og aldrig så snart var den sidste kampvogn hentet hjem fra Afghanistan, før politikere og eksperter begyndte at overveje, hvor vores aktivistiske udenrigspolitik næste gang skulle føre os hen.

Var det forkert? Eller er der en sandhed i det gamle udsagn, at vil du sikre freden, skal du forberede krigen og om nødvendigt deltage i den?

Som det igennem de seneste uger har været fremhævet, også her i Kristeligt Dagblad, er et af flere krav, som må stilles, hvis en krigsdeltagelse skal kunne betragtes som legitim, at krigen sigter på at opnå freden. Hvis du ikke har udsigt til, at du kan vinde freden ved at vinde krigen, skal du holde dig fra den.

Så enkelt kan et af de etiske krav til såkaldt retfærdig krig formuleres. Så enkel er øjeblikkets virkelighed bare ikke. Thi hvem kan på forhånd og med sikkerhed afgøre, hvad en militær intervention vil føre til – selv hvis man vinder krigen i det første slag? Hvad er plan B (og C og D), spørger vi med rette, men ingen kan svare os.

For mange år siden arbejdede jeg sammen med en bekendt, som nu for længst er død. Han havde en søn, som var officer i hæren, og som havde fået ordre til at rykke ud for at intervenere militært på Balkan.

– Hvad skal han dér? spurgte min bekendt; min søn er blevet uddannet og ansat til at forsvare Danmark. Hvorfor skal han sætte livet på spil for andet end netop dét? Og hvorfor skal jeg risikere at miste min dreng, fordi de stridende parter på Balkan ikke kan finde ud af at lade være med at slå hinanden ihjel?

Mange andre har stillet og stiller i dag tilsvarende spørgsmål – og ikke kun på egne vegne.

Men der er også andre relevante spørgsmål at stille.

Kan vi nemlig med etikken i behold bare lukke øjnene og vende ryggen til, som det er sket så ofte før?

Har vi ikke en etisk pligt til at komme nødstedte til undsætning?

Og kræver det ikke, at vi får reorganiseret verdenssamfundet, så der skabes en international myndighed, der i langt højere grad end det bovlamme UN kan sikre fred og samdrægtighed?

USA er ikke verdens politibetjent, siger Barak Obama. Men hvem er så?

77. Findes etikkens gyldne snit?

Regnestykker med hele tal og brøker har sjældent voldt mig vanskeligheder, men når det kom til at forstå matematiske formler eller til at bevise, at kvadratroden af 2 er et irrationelt tal, så har jeg i reglen måttet give op.

Alligevel har jeg været optaget af "det gyldne snit", siden jeg første gang fik forklaret, hvordan det handler om at opdele et linjestykke i to stykker, således at forholdet mellem det største og det mindste stykke er lig med forholdet mellem hele linjestykket og det største.

Det gyldne snit er i århundreder blevet anvendt i kunst og arkitektur. Dets proportioner genfindes overalt i naturen, i planter og dyr og i menneskekroppens dimensioner. Måske var det derfor, franciskaneren Luca Pacioli (1445–1517) gav det betegnelsen "den guddommelige proportion".

Er der et eller andet grundlæggende eller fuldkomment ved denne proportion, siden den på den måde går igen og igen? Og har den noget at gøre med den etik, som med sin stadige søgen efter det grundlæggende i det gode liv er på udkig efter, hvad man godt kunne fristes til at kalde guddommelige proportioner?

Givet er det i hvert fald, at etik også handler om proportioner. En etisk argumentation afvises, hvis "den er helt ude af proportioner" – og den, der fremsætter den, beskyldes hurtigt for "at have mistet enhver sans for proportion."

Sådanne stereotype debatudsagn er imidlertid tæt på at afspejle en udtalt forudsætning om, at der i sammenhængen ville kunne lægges et snit, vi ville kalde gyldent, og findes en proportion, vi måske endda ville gå med til at betegne som guddommelig.

Nu handler etik imidlertid ikke om linjestykker, der står i bestemte forhold til hinanden, men om legitime og dog samtidig modstridende etiske hensyn, der skal vejes mod hinanden på en måde, hvor proportionerne er i orden. En stillingtagen til et af den moderne verdens etiske dilemmaer, der kun indregner øjeblikkets fordele, men ser bort fra fremtidens langtidsvirkninger, vil derfor vise sig at være ude af proportioner.

Sansen for proportioner er imidlertid ikke kun noget, der er brug for ved stillingtagen til enkeltsager. I den moderne, mere eller mindre mediestyrede verden er der i stigende grad grund til også at efterlyse proportionalitet i henseende til, hvad det overhovedet er for sager, vi forholder os til.

Hygger vi os i smug med at debattere småting og især hinanden, mens hele verden brænder rundt om os? Kommer småskandaler til at dække for den store skandale i verden, den afgrundsdybe uretfærdighed, krig og tortur, diskrimination og forfølgelse? Er vores etik og debatten om den på den måde ved at komme ud af proportioner? Og kunne vi finde tilbage til et etikkens gyldne snit, hvor forholdet mellem det små og det store afspejler forholdet mellem det store og det hele?

78. Intet ansvarsfrit ansvar

Både læserbrevsspalterne og de sociale medier bugner nærmest epidemisk af krav om, at så det ene, så det andet skal undersøges til bunds, så nogen kan blive draget til ansvar for det.

Men ofte løber det hele bare ud i sandet; ingen regelret undersøgelse sættes nogensinde i gang; sagen overskygges hurtigt af nye sager, vi taber interessen, og det skete ender i glemmebogen.

Og ansvaret? Ja, det fortoner sig.

Tit er der måske heller ikke noget at komme efter, da krav om undersøgelse og dragen til ansvar blot har udviklet sig til et debatmiddel – lidt i stil med den slags offentliggjorte politianmeldelser, som anmelderne udmærket ved, at politiet vil afvise som uberettigede eller grundløse. De handler i realiteten kun om at få nogen sat i gabestokken og fastholdt dér. Der går jo heller ingen røg af en brand, siger vi ...

Men selv om samfundsdebatten regelmæssigt forurenes af den slags initiativer, så kan ingen heller lukke øjnene for, at der også foregår ting, som der er en aldeles legitim interesse i at få undersøgt og placeret et ansvar for.

Er der tale om noget ulovligt og strafbart, så savner vores retssamfund jo heller ikke juridiske værktøjer til at tage sig af den slags.

Men hvad med adfærd eller handlinger, som ikke er ulovlige, men dog uacceptable i etisk forstand? Hvordan stilles de skyldige så til ansvar? De kan ikke idømmes straf, for de har ikke gjort noget ulovligt, men straffet bliver de nu alligevel tit. Det sker gennem samfundets fordømmelse og afstandtagen, som kan ramme langt hårdere end en simpel bøde og endog true med at være karriereforgæbende.

Som bekendt udnyttes dette til tider intensivt i den politiske kappestrid, hvor det er helt almindeligt at bebrejde andre, hvad man selv ville have gjort, hvis man havde været dem – hvormed det naturligvis ikke er hævdet, at uetisk adfærd bliver acceptabel, fordi man i en given situation kunne finde på selv at gøre noget sådant.

På det seneste har vi igen oplevet, hvad der i medie- og folkemunde betegnes som rævekager.

Selvom der efter mine observationer er flere ræve, end der er kager, så forekommer ægte rævekager naturligvis – fx når en folkevalgt groft svigter egne vælgeres tillid for at opnå en personlig fordel af den ene eller anden art. Det er ikke ulovligt; vedkommende ræv bliver ikke afhentet af politiet – men straffen indtræffer alligevel ofte.

Enten sker det med det samme, fordi andre ræve nu finder det etisk legitimeret og ser det som deres ansvar at reagere med en anden kage.

Eller også sker det ved næste valg, hvor vælgerne ofte vil stille en ræv til ansvar for dét, han eller hun begik sidste gang.

Menneskers handlinger er altid forbundet med ansvar. Det ansvarsfrie ansvar findes ikke.

79. DR's problemfyldte programetik

"Én ting er jura - noget andet er reguleringen af de mange dilemmaer af etisk karakter, som opstår i det daglige virke. Det, der karakteriserer etiske dilemmaer, er netop, at der ikke kan gives udtømmende regler eller præcise anvisninger på, hvordan de skal løses."

Sådan hedder det i indledningen til DR's dokument "Programetik", som har karakter af et såkaldt *living document* – dvs. en tekst, der løbende er åben for korrektioner og tilføjelser. Som dokumentet foreligger ved indgangen til 2014, har det et omfang på 46 sider.

Efter den citerede indledning ville man måske i dokumentet vente at finde en redegørelse for de typiske dilemmaer og etiske grundværdier, som DR's medarbejdere og chefer bør lade sig lede og inspirere af, når de i deres daglige arbejde skal tage konkret stilling til så det ene, så det andet – men sådan er systematikken i dokumentet ikke.

Vidtgående er der tværtimod tale om tilløb til detaljerede, men til gengæld ikke rigide forskrifter for, hvordan der skal ageres i forskellige situationer.

I forbindelse med omtalen af de aftaler, som typisk forudsættes indgået med en interviewperson forud for en optagelse, hedder det som et eksempel blandt mange andre, at "når præmisserne er forstået og accepteret, foreligger der en juridisk bindende aftale. Hvis aftalen er indgået mundtligt, kan den fremsendes til den medvirkende til orientering, fx. som e-mail, der bekræfter de væsentligste dele af aftalen."

Der står "kan", ikke "skal", og det drejer sig kun om "de væsentligste dele" af aftalen – hvilket naturligvis alt sammen åbner for ikke så lidt fortolkning.

Men må det ikke nødvendigvis være sådan? Hvis DR havde erstattet "kan" med "skal" og foreskrevet, at ikke kun de væsentligste dele af aftalen, men denne i sin helhed skulle sendes pr. mail (inklusive alle selvindlysende og derfor stiltiende elementer), så ville vi med sikkerhed ende i et unødvendigt bureaukrati, der let kunne komme til at minde om de alenlange, mere eller mindre ansvarsfraskrivende indlægssedler i medicinpakkerne, som de færreste af os formentlig alligevel læser.

Der er altså ingen grund til at kritisere DR's programetiske forskrifter på dette punkt. Tværtimod er der al mulig grund til generelt at være tilfreds med, at DR har sat dette etikprojekt i søen og løbende arbejder med at tilpasse det til nye problemstillinger og nye erkendelser.

Alligevel må man stadig have lov at ønske, at DR når frem til mere eksplicit at beskrive de etiske hensyn og modhensyn, så dokumentet ikke ender med at indskrænke sig til blot og bart at være et regelsæt, men også kan komme til at virke som en etisk ledestjerne for medarbejdere og ledelse – samt for den samfundsmæssige dialog mellem DR og befolkningen, som kan genskabe tilliden, hvor denne måtte have fået skrammer.

80. Disciplinkrisen i Folkeskolen, etisk set

Disciplin er som begreb afledt af det latinske ord for elev og forklares af fremmedordbogen bl.a. med ordene "frivillig given sig ind under regler, hvis betydning man indser".

Nu hører vi så mindst en gang om ugen, at der er disciplinkrise i Folkeskolen. Det bliver ganske vist straks bestridt, og debatten bliver ofte afsporet af klichéargumenter i stil med, at "straf er ikke vejen frem", "vi skal ikke tilbage til lektor Blomme" og andre anbringender i stil med den om "kødgryderne" osv. osv.

Rigtigt er det sikkert også, at der rundt i landet findes ikke så få folkeskoler og klasser, hvor ingen som helst nævneværdige disciplinproblemer optræder. Men desværre dementerer det på den anden side ikke, at en mere udbredt disciplinkrise andre steder giver anledning til alvorlige bekymringer.

Læser man undervisningsministeriets officielle bekendtgørelse om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, får man indtryk af, hvad det er for typer af uacceptabel elevadfærd, Folkeskolens lærere mange steder står overfor. Men samtidig når man også let til den konklusion, at når vi er enige om, at ris og ferle og spanskrør ikke længere hører til i kataloget over potentielle sanktioner, så er dette katalog for så vidt så righoldigt, at det er vanskeligt at forestille sig, hvad man yderligere skulle ønske sig af muligheder.

Naturligvis kan problemet så være, at tilgængelige sanktionsmuligheder *de facto* ikke anvendes, men skulle det være tilfældet, kan det jo på den anden side sagtens være udtryk for, at disciplin, når det kommer til stykket, slet ikke primært kan bero på sanktioner, men – som fremmedordbogen udtrykte det – må handle om en frivillig given sig ind under regler, hvis betydning man indser.

Selve denne formulering antyder, at disciplin har at gøre med etik, der jo vidtgående drejer sig om, hvad man indser om det gode liv og derfor frivilligt giver sig ind under. Skjuler der sig altså et erkendelsesproblem bag disciplinkrisen i Folkeskolen? Kan vi grave dybere ned og måske finde svar på, hvorfor skolerne i dag har problemer i et omfang, man ikke tidligere kendte?

Et forsøg på et svar i så henseende kunne gå på at erkende, at børneskolen, når det kommer til stykket, blot har de samme disciplinproblemer, som kendes fra voksensamfundet. Værdirelativismen har jo haft betydelig succes med at overbevise også os voksne om, at sandhed ikke er ental, men at der findes mange sandheder, vi frit kan vælge imellem ud fra umiddelbar egeninteresse og uden at skylde andre end os selv regnskab for vore valg.

Dette forsøg på svar vil sikkert også blive afvist af mange, for det er en hård tørn at skulle indse, hvis der er noget helt grundlæggende, man har fået galt fat på.

Men måske skulle vi alligevel prøve på at indse og acceptere det ...

81. Den snigende dødshjælp

Ordet dødshjælp er flertydigt. Det bruges både om hjælp med at dø og om hjælp til at dø. Og i forbindelse med tillægsordet *passiv* bruges det misvisende om noget, der er aldeles aktivt, nemlig en smertehjælp, som ikke sigter på at tage livet af patienten, men på at tage smerten fra denne.

Læger, der afbryder behandlingen, enten fordi den er udsigtsløs og måske endda belastende, eller fordi patienten fx gennem et livstestamente har fravalgt den, sigter heller ikke på at aflive patienten.

På denne flertydige baggrund svarer et flertal – ud af deres gode hjerte og af respekt for andres valg – bekræftende på spørgsmålet "Er du for eller imod aktiv dødshjælp?" – mens lægeforeningen, skiftende sundhedsministre og Etisk Råd, der har haft lejlighed til indgående at analysere de mange aspekter af spørgsmålet, alle er "imod".

Når et etisk dilemma skal udredes, handler det ofte – og også i denne sammenhæng – om at overveje tingene i et tidsmæssigt perspektiv, så det gode liv ikke blot bliver forstået som den gode stund, her og nu, men anskuet på det lange sigt og i en bredere sammenhæng.

Ofte søges tilslutning til at lovliggøre, hvad juraen præcist betegner som "drab på begæring", opnået ved at opstille betingelser, der skal begrænse rækkevidden af lovliggørelsen.

Drab på begæring, fremhæves det beroligende, skal kun være lovligt, hvis det handler om mennesker, der selv udtrykker ønsket om at blive aflivet, og som er habile, så de er i stand til at træffe en sådan beslutning; der skal være tale om, at de lider ubærligt og for så vidt allerede er på vej til at dø – og dét skal i øvrigt vurderes af en eller flere læger, der skal godkende aflivningen.

Sådan var grundtrækkene i den hollandske ordning, da den blev indført, men respekten for begrænsningerne er efterfølgende skredet – helt i overensstemmelse med den etiske glidebanelogik. En hol-

landsk undersøgelse dokumenterede således over tusind tilfælde af dødshjælp, hvor patienten ikke var i stand til at anmode herom, men hvor drabet alligevel blev udført.

For nogle år siden skrev den australske professor Peter Singer en bog med titlen "Should the baby live?" Her gjorde han sig til talsmand for et par ugers fortrydelsesret for forældre, der får et handicapet barn – en tankegang, der minder om den lovgivning, som på det seneste er blevet indført i Belgien om aflivning af alvorligt syge børn. Naturligvis er der som sædvanligt beroligende begrænsninger og krav om barnets eget samtykke, men de færreste kan tro på, at glidebanelogikken ikke også vil gøre det af med dem.

Hvis drab på mennesker ikke er noget, man altid viger tilbage for, så har man åbnet ladeporten for, hvad en snigende dødshjælp vil udvikle sig til, når den får tid at vise sit sande væsen.

82. Tro, troværdig – tro værst?

Det politiske troværdighedsproblem er så gammelt som politikken selv.

Både Aristoteles og Cicero – og med dem mange andre, som gennem tiderne, under overskriften *retorik*, har beskæftiget sig med kunsten at overbevise andre for at opnå deres tilslutning og en bestemt udvikling i samfundet – har i høj grad været opmærksomme på spørgsmålet om troværdighed. En politisk tale, sagde de, skal ikke bare indeholde logos (forstandsmæssig argumentation) og pathos (appel til menneskets følelser). Den skal også rumme ethos, dvs. den skal bære vidnesbyrd om talerens troværdighed og henvende sig til tilhørernes samvittighed og vilje i ordets bedste forstand.

Troværdighed er altså en etisk kategori.

I dag vil nok de færreste finde, at samtidens politiske kommunikation lever op til disse mål: den forstandsmæssige argumentation indskrænker sig ofte til gentagne, men udokumenterede påstande, født af blokinteressen, og appellen til menneskets følelser koncentrerer sig om de allermest umiddelbare instinkter i os. At der ikke bliver meget tilbage, der kan bringe vidnesbyrd om talerens troværdighed, undrer ingen – ingen venter, at den er til stede.

Politikere i alle partier og på alle niveauer har naturligvis en stor del af ansvaret for det, og de er normalt heller ikke i tvivl om, at det er politikerne selv, der har skylden – i hvert fald de andre ...

Det er da heller ikke muligt at se bort fra, at politikerne bidrager til skabelsen af en troværdighedskløft, ikke bare ved dét, de siger, men også ved dét, de gør – eller måske især: ved dét, de ikke gør.

Troværdigheden i det politiske liv vokser ikke, når politikere klart går ind for mål, som de lige så klart savner midler til at realisere – og måske endda ikke ville realisere, hvis de mod forventning skulle komme i besiddelse af midlerne.

Og troværdigheden lider skade, hvis den hele sandhed aldrig kan konkurrere med den halve. Bevares, politikere lyver sjældent i dette ords strengere forstand, men der er jo andre måder at undgå sandheden på.

Men tror vi nu, at hele denne misere er koncentreret hos politikerne, så tror vi fejl. Troværdighed handler ikke kun om dét, der siges, men også om dét, der høres og tros på. Og skal den nødvendige dialog i samfundet lykkes, kræver det, at der også lyttes på en troværdighed måde – det vil blandt andet sige, at man ikke som en automatisk rygradsreaktion straks tror det værste og dermed blokerer sig selv for at erkende noget, man ikke tidligere havde indset.

Det værste er ikke altid det sande. Men selve dét åbent og bevidst at søge sandheden hører til de etiske bestræbelser, som er en af troværdighedens grundlæggende forudsætninger.

83. Etik for whistleblowers og muldvarpe

Begrebet afsløring synes at være en slagvare i mange mediers butik, og til opmuntring for den dertil hørende profession tildeles årligt flere ærespriser til dem, der har gravet dybest og afsløret mest.

Ved siden af den journalistik, der bringer egentlige og dokumenterede afsløringer til torvs, trives også spredningen af mistanker, som gennem gentagelse og andre mediers brug af citater bliver således cementeret, at mistanke for mange ender med at fremstå som den skinbarlige dokumentation.

Imidlertid oplever offentligheden i stigende grad også, at figurer som whistleblowers og muldvarpe – hver på sin måde, men ofte med samme virkning – optræder på scenen.

Mens muldvarpen normalt skyndsomt skjuler sig dybere i sine mørke gange efter at have skubbet sit afslørende skud op på en græsplæne, så er whistlebloweren mere tilbøjelig til at træde frem, vedstå sin handling og som en anden Snowden kræve anerkendelse og beskyttelse.

Og mens whistlebloweren kan være ledet af et ærligt ønske fx om, at uretfærdige forhold i samfundet eller endda kriminalitet på en arbejdsplads skal blive bragt til ophør, så er muldvarpen nok oftere drevet af lyst til at skade andre, hævne sig eller – som i tilfældet med vaskeægte spioner – berige sig selv ved at sælge sin viden for en god betaling.

Man vil måske sige, at med den her givne beskrivelse af henholdsvis muldvarpe og whistleblowers så er der etisk set ikke så meget at tilføje.

Men måske alligevel.

For det første er vi mennesker som bekendt udstyret med "hjerterne af muld, hvor godt og ondt så sært er blandet sammen" – som det hed i en af min barndomskirkes yndede salmer. Måske risikerer

whistlebloweren i virkeligheden at få øje på en muldvarp, hvis han selvransagende og med ærlighed ser sig selv i spejlet?

En god etisk tommelfingerregel i den forbindelse er, om der har været penge med i spillet, betaling for et tip – eller udsigt til et lukrativt forfatterhonorar.

Men det er vel også en overvejelse værd, hvad en mulig afsløring konkret drejer sig om. Det er jo ikke alt, vi som mennesker skal vide om hinanden, ja, med rette er vi særdeles optagne af privatlivets fred og personens ukrænkelighed.

Enhver, der overvejer at støde i fløjten, bør derfor også spørge sig selv, om den samfundsmæssige nødvendighed og gevinst ved at afsløre noget om en anden er så stor, at det etisk set kan retfærdiggøre den sandsynlige ødelæggelse af en menneskeskæbne, en familie, en karriere?

Jo mere man tænker over de etiske aspekter af begrebet afsløring, jo mere kompliceret bliver det let, og man begynder måske at indse, at afsløring ikke altid er et gode.

Alligevel må det nok oftere anses som bedre, at en whistleblower afslører en muldvarp, end at en muldvarp afslører en whistleblower ...

84. Undskyldningernes etik

Det er oppe i tiden at kræve, at der bliver sagt undskyld. Det gælder såvel for aktuelle forsyndelser som for handlinger, der ligger årtier, ja, århundreder tilbage i tiden. Politikere, der aktuelt har udløst en normskandale ved et overforbrug, afkræves en undskyldning, og moderne stater opfordres til at sige undskyld til oprindelige folk, som gennem koloniseringen blev undertrykt og mistede deres land.

Men er alle disse krav om undskyldninger legitime, og giver det for eksempel mening forlange, at nutidige efterkommere skal sige undskyld for fjerne forfædres gerninger? Og hvad betyder ordet undskyld overhovedet?

Grammatisk taget er undskyld bydemåde af udsagnsordet undskylde. Når man siger undskyld til nogen, anmoder man dem således om noget, nemlig at undskylde én selv, det vil sige at fritage én for den skyld, man måtte have pådraget sig, undlade sanktioner, ikke tage det fortrydeligt eller unådigt op, ja, forlade, tilgive og bære over med det.

At undskylde nogen er at se væk fra deres skyld.

Men man kan som bekendt også undskylde *sig*, det vil sige at fralægge sig ansvaret og henvise til, at det skete skyldes noget andet end skyld hos én selv. Skylden benægtes for så vidt ikke, men den anbringes et andet sted eller hos nogle andre.

Undskyldninger handler altså grundlæggende om placering og afkræftelse af skyld.

Men når det eksempelvis hævdes, at nutidens europæiske stater bør sige undskyld til efterkommerne af negerslaverne, eller når den katolske og de protestantiske kirker opfordres til at bede om undskyldning for henholdsvis kætterbål og hekseafbrændinger i fortiden, så bliver det relevant at skelne mellem objektiv og subjektiv skyld.

Objektivt er der ingen tvivl om, at de nævnte overgreb indebar skyld. Det var skyldige handlinger, som i sig selv var uundskyldelige. Men hvor er de mennesker, hvem denne skyld subjektivt påhviler?

Svaret kender vi alle: De er for længst døde og har endegyldigt taget deres subjektive skyld med sig i graven.

Er der så – etisk set – nogen mening i al den snak om at sige undskyld for forfædrenes synder?

Ja, i høj grad, men undskyldningen skal forstås rigtigt. Den drejer sig ikke om, at vi i nutiden skal overtage fortidens subjektive skyld. Undskyldningen er derimod udtryk for et opgør med den objektive skyld, hvis fortsatte eksistens vi erkender og tager afstand fra. Ja, vi indser netop, at det var skyldige handlinger også dengang, og vi forpligter os i nutid og fremtid til ikke at handle på samme måde.

Dermed kommer hele sagen alligevel til at dreje sig om os selv og den etik, vi bekender os til, thi det har ingen mening at fordømme eller at sige undskyld for handlinger i fortiden, hvis vi ikke samtidig anser os som forpligtede til at undlade noget tilsvarende i fremtiden.

85. Generaliseringens etik

Den danske retslærde og minister *Anders Sandøe Ørsted* skrev i 1820'erne, at når man udvider en tanke, som hviler på en enkelt eller forholdsvis få iagttagelser, til at gælde mange eller alle lignende tilfælde, så har man "generaliseret den regel, som indeholdes i samme".

Ørsteds ord var en nøgtern beskrivelse af en af de måder, som vi mennesker tænker og argumenterer på, og begrebet generalisering var for ham ikke nødvendigvis udtryk for en afstandtagen, men for en konstatering.

I dag bruger vi ofte ordet anderledes; det får en anklagende undertone, og det er næppe udtryk for nogen hyldest, når det påpeges, at mediernes voldsomme fokusering på generalisering af enkeltstager fremmer en faretruende populisme.

Etisk set synes generalisering således at være en tvetydig størrelse, som der er grund til at se nærmere på, da etik som bekendt er tæt forbundet med erkendelse og sandhedssøgen. Er generalisering noget positivt eller negativt i den forbindelse?

I nogle sammenhænge ser generalisering ud til at være en nødvendighed. I virkelighedens verden kan man ikke overkomme at undersøge alt, og skal man vente med at drage en konklusion, til de sidste tre ud af i alt 6.000 tilfælde også er blevet analyseret, så ender man let med at blive handlingslammet.

Hvis omvendt syv ud af de første 100 undersøgte af i alt 6.000 viser sig at være smittet med ébola, så er det ikke udtryk for illegitim generalisering, at man ikke afventer yderligere resultater, men umiddelbart konstaterer, at den smitsomme sygdom er brudt ud, og at bekæmpelsen skal startes med det samme.

Men selv om både legitime og illegitime generaliseringer også kan findes i den videnskabelige verden, så er det først og fremmest i alment menneskelige sammenhænge, vi møder fænomenet – og, må vi indrømme, hvis vi er ærlige, vi kender det såmænd fra os selv. At generalisere er en menneskelig tilbøjelighed, som man etisk må anse sig som forpligtet til at holde aktivt i skak, fordi den så let smutter ind i vores tankesæt og reaktionsmønstre, hvor den kan anrette stor skade på os selv og andre.

At fordomsfulde generaliseringer er etniske minoriteters lod overalt i verden, er ingen nyhed; det samme gælder den fattige Carina og den dovne Robert – og alle de andre stigmatiserede.

Men man skal ikke være naiv. Ud over den velkendte fordømmende generalisering, der rammer en gruppe, hvis et af dens medlemmer har gjort sig skyldig i noget ("sådan er de alle sammen!"), så findes der også en frikendende generalisering ("sådan er ingen i den slægt!").

Hver og én har vi selv et ansvar for de generaliseringer, vi accepterer, men vi deler det med medierne, som alt for ofte er tilbøjelige til at fortælle os enkelthistorier på en måde, der let får os til at tro, at det er hele virkeligheden, vi er blevet præsenteret for.

86. R2P - hvad er det? Kan det spises?

Nej, R2P kan ikke spises og er såmænd bare en af internetalderens typiske forkortelser, hvor 2-tallet står for det engelske ord "to". R2P betyder "Responsibility to Protect" og handler om staters og tillige det internationale samfunds ansvar for at beskytte mennesker mod folkedrab, forbrydelser mod menneskeheden, krigsforbrydelser, etnisk udrensning og deslige.

I generationer har mennesker siden Augustins dage overvejet, hvad der skal til, for at krigshandlinger kan betragtes som retfærdige, dvs. etisk acceptable, men efter krigene på Balkan og folkemordet i Rwanda erkendte De forenede Nationer i 2005, at der var behov for at supplere de folkeretlige regler med en klarlægning af ansvaret for at beskytte, R2P.

1. Ansvaret for at beskytte sine borgere påhviler primært den enkelte stat.
2. Kan en suveræn stat ikke alene magte at leve op til sit ansvar, har det internationale samfund ansvaret for at hjælpe denne stat med at leve op til sine forpligtelser.
3. Og lever den enkelte stat slet ikke op til ansvaret for at beskytte sine borgere, har det internationale samfund en pligt til at handle.

Det ligger indlysende i kortene, at især den tredje mulighed kan indebære, at det internationale samfund kommer til at krænke en stats suverænitet. R2P skal derfor forstås i forlængelse af og i sammenhæng med De forenede Nationers generelle folkeretlige regler.

I dette sidste ligger på én gang en styrke og en svaghed. Styrken hviler blandt andet på, at "det internationale samfund" dermed har en adresse, nemlig FN, og at ansvaret således ikke blæser i vinden, men påhviler på forhånd givne organer, der yderligere er ansvarlige for at søge at forebygge, at der opstår situationer, som nødvendiggør beskyttelse.

Svagheden omkring R2P er imidlertid heller ikke til at overse og knytter sig til, at FN ikke er stærkere end sine svageste led. Et af dem er, at fem lande er tillagt, hvad vi sædvanligvis kalder vetoret – en ret, som erfaringsmæssigt også kan bruges diskriminerende og til at varetage egne geopolitiske interesser.

Dermed er der naturligvis en konstaterbar risiko for, at R2P ender som en etisk målsætning, der kun respekteres i praksis, hvis dens opfyldelse også tjener andre formål. Måske ender R2P kun som et argument, der kan bruges i propagandaøjemed, når en stærk stat ruller sine pansrede køretøjer og lastvogne ind over grænsen til en svagere nabostat og måske endda annekterer en del af den med påstand om at "beskytte" befolkningen – ingen nævnt, ingen glemt ...

Etisk set er R2P i sig selv et godt princip, men som på mange andre af etikens områder beror dets omsætning til moralsk handlen på staternes evne og vilje til at se ud over egne interesser. Og stater er sjældent bedre end de mennesker, der bor i dem.

87. Krigsetik og legitimitet

Så længe et regimes legitimitet er bygget op omkring et ydre eller indre fjendebillede, så længe har regimet behov for at bevare dette fjendebillede for at kunne fastholde legitimiteten.

Såvel verdenshistorien som religions- og kulturhistorien er leveringsdygtige i eksempler på denne lovmæssighed. Man behøver kun at åbne dagens avis eller følge med i de sociale medier for at konstatere, at det ikke er nødvendigt at gå tilbage i tiden for at finde eksempler, men at sådanne byder sig til i den helt aktuelle samtid.

Danmark er igen i krig, hvordan man nu end betegner det. Det er folkeretligt legalt, og et betragteligt flertal i folk og folketing anser det også som legitimt – for hvad skulle man ellers gøre, når man ikke bare kan lade være at gøre noget?

Alligevel er mange etisk foruroligede. De ved godt, at legitimitet kan være en tvetydig størrelse. Det er ikke altid, at en handling er etisk forsvarlig, blot fordi den fremstår som legitimeret af nødvendighed.

De synes også, de oplever, at stormagter går i gang med krigeriske handlinger og påberåber sig legitimitet, selv om disse handlinger er åbenlyst i strid med international ret. Hvem sagde Krim?

Foruroligelsen kan også hænge sammen med en berettiget tvivl om sandheden af de informationer, der bruges til at legitimere krig. Hvem husker ikke Saddam Husseins masseødelæggelsesvåben?

Så hvad er det lige, vi er på vej ud i, spørger den foruroligede med rette – og finder måske kun dét svar, at vi er på vej ud i noget, der kommer til at vare så længe, at det er vanskeligt at gøre sig realistiske tanker om, hvad det kan ende med.

Nogle har endda talt om, at en ny trediveårskrig er under udvikling – velvidende, at religionskrige kan begynde og ende med at handle om meget andet end religion i streng forstand. Alliancer skifter, fjender bliver til venner – og troværdigheden kommer til at dele skæbne med sandheden som krigens første ofre.

Selv om massiv militær fremrykning fra Islamisk Stats side formentlig kan standses med passende midler, må det alligevel forudses, at der vil blive en hård kerne tilbage, som vil anse årelang udførelse af terrorhandlinger rundt om i verden som legitime.

Den frygtelige kendsgerning er jo, at der faktisk findes mennesker, som ud fra deres forudsætninger betragter krigeriske handlinger mod os som aldeles legitime.

Dermed opstår en ond cirkel, hvor forestillingen om legitimitet risikerer at gå i gensidigt selvsving, og hvor krige aldrig stopper, men kun gør alle til tabere.

Men at være selvkritisk over for egne bevæggrunde og fordomme er ikke det samme som at acceptere modpartens synspunkter, bevæggrunde og fordomme. Derfor kan man også sagtens finde den danske deltagelse i krigen mod IS legitim – uden dermed at slippe af med sin etiske foruroligelse.

88. Dialog – en etisk forpligtelse?

Dialog, dialog og dialog – bvaadr, siger nogen – tit i et lettere irriteret tonefald.

Er ordet da blevet slidt ned af for hyppig brug?

Har ordet for ofte blot været anvendt som en dårlig undskyldning i en situation, hvor man i realiteten ikke vidste, hvad man skulle gøre?

Eller afspejler begrebet et dybt menneskeligt behov og en deraf flydende etisk forpligtelse?

Disse mere generelle spørgsmål om dialog var i høj grad blandt dem, jeg tænkte over, da jeg i sidste uge deltog i en dialogkonference i Istanbul sammen med muslimer og kristne fra både Danmark og Mellemøsten.

Deltagelsen svækkede ikke min opfattelse af den etiske forpligtelse til dialog mellem mennesker med forskellig tro og traditioner, men konferencen var i høj grad med til at understrege, hvor krævende en seriøs dialog på tværs af grænser og grupperinger kan være.

Interreligiøs dialog har ikke til opgave at omvende den anden – det hører hjemme i kapitlet om mission. Opgaven er derimod at blive klogere på den anden – og dermed på sig selv; på de fordomme, man ikke troede sig i besiddelse af; på de misforståelser, man uafvidende har gjort sig skyldig i – og så videre.

Men målet er naturligvis også, at den anden skal låne øre og for sit vedkommende komme til at indse begrænsningerne i det *narrativ*, den store fortælling, som vedkommende er vokset op med eller senere har overgivet sig til.

Derfor giver dialogen noget til begge parter, når de deler deres nysgerrighed med hinanden,

Dialog er på den måde en art fælles udforskning, og det kan naturligvis være både interessant og spændende. Men hvorfor bør dialog ses som en etisk forpligtelse?

Fordi internationale konflikter, sociale spændinger, voldelighed mellem mennesker – og meget andet, der ødelægger det gode liv – i udpræget grad er resultatet af, at en dialog på forhånd blev opgivet eller forladt, før den havde virket. En af parterne forlod den måske ved at udvandre?

Men selv om dialog er nødvendig, tør jeg ikke love nogen, at den altid vil vise sig tilstrækkelig til at undgå konflikt. Vi mennesker er jo nogle forhærdede tidselgemytter, som det hedder. Dertil er vi ofte styret af følelser, utøjlede interesser eller ideologi.

Derfor er dialogarbejde hårdt arbejde, hvad konferencen i Istanbul da også var med til at dokumentere. Og dialogen lettes selvsagt ikke af, at den nu også præges af mere og mere voldsomme spændinger i Mellemøsten, som vi som bekendt også har engageret os i.

Men hvad der er svært, er ikke nødvendigvis udsigtsløst. Tværtimod er det erfaringen både hos os selv i Danmark og i Mellemøsten, at dialog af de små skridts vej kan sætte gode frugter – selv om man unægteligt samtidig oplever, at en ekstremistisk afvisning af dialog kan få meget til at udvikle sig fra slemt til værre.

89. Mellem ytringsfrihed og taleforbud

I Danmark har vi ondt i ytringsfriheden. Ofte kan vi ikke rigtigt finde ud af den. Det er ikke et problem af nyere dato, men oplevelsen af problemets omfang og egenart har været intensiveret siden tegningskrisen. Den fik som bekendt en del mennesker til at drage den fejlslutning, at ytringsfriheden er absolut og uden grænser. Det er den ikke – hverken juridisk eller etisk.

Derfor er der også hele tiden debat, både juridisk og etisk, om ytringsfrihedens grænser, ikke mindst om de etiske, og pendulet i denne debat svinger tilsyneladende hurtigere og hurtigere mellem ytringsfrihed og taleforbud.

Når en af Folkekirkeens biskopper ytrer sig om en evident social problemstilling, så finder andre hurtigt debatkrabasken frem og foreholder den formastelige, at han eller hun har tilsidesat et gældende taleforbud. Sådan noget må biskopper slet ikke ytre sig offentligt om, hævdes det – sågar af mennesker, der ellers normalt er tilbøjelige til at anse ytringsfriheden som både hellig og absolut.

Jeg har ikke set nogen hævde, at dette taleforbud for biskopper skulle fremgå af nogen juridisk regel – selv om der såmænd nok skal være nogen, der har brugt det upræcise og dermed letkøbte debatudtryk, at "det er på kant med den gældende ordning".

Problemet omkring ytringsfrihed og taleforbud optræder imidlertid i mange andre sammenhænge end i Folkekirken.

I debatten bliver ministre holdt politisk ansvarlige for stort set alt, men ofte fremstilles det samtidig som urent trav, hvis de udtaler sig om dét, de er ansvarlige for. Det underforståede taleforbud synes at have noget at gøre med et armslængdeprincip, hvor længden i praksis udmåles på samme måde

som den, man måler elastik på - det vil sige interessebestemt. Kritikken af ministeren går på formalia og på proces, men den er i realiteten bestemt af uenighed om indholdet.

Samtidig kører alle disse sager i medierne – godt hjulpet på vej af konspirationstænkende eksperter, der i mangel af viden om en konkret sag gentager hypoteser så mange gange, at man som lytter, seer eller læser må ende med at tro, at det i realiteten forholder sig, som det hypotetisk forudsættes.

Etisk set anfægter hele denne virkelighed med rette mange mennesker, fordi den alt i alt fremstår som et morads af uvederhæftighed. Man kan ikke stole på noget som helst, føler mange. De har altid noget i ærmet, tænker man. Behøvede det virkelig være sådan? Og er det etisk acceptabelt?

Det er det naturligvis ikke. Men nøglen til en etisk genopretning ligger i pligten til sandhed – både når det handler om, hvad der siges, og når det drejer sig om, hvad enhver af os antager som sandt af det, vi hører.

Ytringsfrihed er ikke en ret til at bedrage – og taleforbud skal ikke påberåbes for at undgå sandheden.

90. Skal politiske partier afskaffes?

Nej, politiske partier hverken kan eller skal afskaffes, men tanken optog ikke desto mindre den franske filosof og forfatter *Simone Weil*. Hun var født i en fransk jødisk familie i 1905. Ramt af tuberkulose døde hun i 1943 i England, hvortil hun under Anden Verdenskrig var flygtet fra Frankrig.

I den sidste tid før sin død arbejdede hun med manuskriptet til bogen "L'Enracinement", der blev udgivet efter hendes død, og som findes i dansk oversættelse med titlen "Rodfæstelsen".

I England udarbejdede hun i 1940 det lille skrift "Note om almindelig afskaffelse af politiske partier" – et skrift med rammende betragtninger i relation til politisk etik.

Den provokerende titel indbyder naturligvis til, at en god demokrat får morgenkaffen galt i halsen. Simone Weils anliggende er imidlertid ikke at afskaffe demokratiet, men at påpege og advare mod iboende, men uetiske tendenser i politiske partier, som i den sidste ende kan ødelægge demokratiet.

Teksten er skrevet på en tid, hvor kommunisme og nazisme regerede, og hvor totalitarisme som partiernes arvesynd var manifest. Eller som Simone Weil citerer bolsjevikken Mikhail Tomskij for: "Ét parti ved magten – og alle de andre i fængsel".

Men også i vor tid – og ikke mindst i et valgår – kan det være relevant at være opmærksom på skødesynder, der gælder alle partier.

Demokrati, forstået som flertalsstyre, er ikke målet i sig selv, påpeger Simone Weil, men midlet til dét, som er målet, nemlig det gode liv for alle. At der er flertal for noget, gør det ikke nødvendigvis legitimt. Kun dét, som er retfærdigt, er legitimt.

For at vurdere de politiske partier ud fra kriterierne om sandhed, retfærdighed og det almene gode, kan man i følge Weil begynde med at påpege tre væsentlige træk:

- 1) Et politisk parti er en maskine til at fabrikere kollektive lidenskaber.
- 2) Et politisk parti er en organisation konstrueret med henblik på at udøve kollektivt pres på tankegangen hos sine medlemmer.
- 3) Ethvert politisk partis sidste og eneste formål er dets egen ubegrænsede vækst.

Det kollektive pres på offentligheden udøves gennem propaganda. Alle partier driver propaganda; hvis et parti ikke gør, forsvinder det som resultat af de andres propaganda.

Det gælder om at være medlem, også aktivt medlem, uden at lade sig reducere til partisoldat. Afgørende er derfor villigheden til at holde sig åben over for fakta, som kan anfægte partiets position.

Simone Weil nagler udtryk i stil med "som konservativ" eller "som socialist finder jeg ...". Hvis man skal mene noget, fordi man er medlem af et parti, i stedet for at være medlem af et parti, fordi man mener noget, så går det galt.

Måske kan man konkludere, at Simone Weils anliggende er at bidrage til at befri demokratiet fra parti-hyret. Og det er vel ikke så dårligt i et valgår?

91. Demokratiets etiske forudsætninger

Man går næppe galt i byen, hvis man hævder, at de fleste af os betragter demokrati som noget, vi har ret til. Rigtigt er det da også, at internationale konventioner rummer en serie artikler om vore rettigheder som mennesker.

Nogle rettigheder er formuleret positivt (man har ret til at ...), andre negativt (man har ret til ikke at blive ...), men – hvis de ellers efterleves – kan bestemmelserne tilsammen godt kan ses som en beskrivelse af livet i et demokrati eller som en manual om grundlæggende etisk erkendelse.

Her respekteres retten til livet. Her forbydes tortur, slaveri og tvangsarbejde. Her har man ret til frihed og sikkerhed. Her har man krav på en retfærdig rettergang og på kun at kunne straffes for klart strafbare lovovertrædelser. Her har man ret til privat- og familieliv. Man har ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed. Man har ytringsfrihed, forsamlings- og foreningsfrihed. Man har ret til at indgå ægteskab. Der er forbud mod diskriminering – og endnu mere af samme skuffe.

De mange paragraffer, som her stort set kun er refereret til med deres overskrift, er uddybet mere i den fulde tekst, men om det hele gælder det – som konventionernes titler da også peger på – at det drejer sig om rettigheder. Rettigheder for den enkelte.

Hvis tingene skal hænge sammen, må rettigheder nødvendigvis modsvares af pligter, og de pligter har regeringerne i de enkelte lande. De skal garantere enhver person i deres område de rettigheder og friheder, som konventionerne fastslår. Menneskerettigheder er borgerrettigheder, som det påhviler regeringer, domstole, myndigheder og så videre at sikre respekteret.

Denne lakoniske fremhævelse af myndighedernes forpligtelser bør imidlertid ikke få én til at overse, at også den enkelte har etiske forpligtelser omkring menneskerettighederne.

For det første er det vel en etisk pligt at bruge sin stemmeret til at være med til at understøtte et samfundssystem, der lever op til at garantere menneskerettighederne for alle?

For det andet kan det vel – selv om det er statens og ikke den enkelte borgers ansvar at garantere rettighederne – udmærket ses som en moralsk pligt, at man selv opfører sig på en måde, der ikke anfægter eller angriber andres rettigheder?

Men for det tredje handler det om en af demokratiets etiske forudsætninger, som gode gamle Grundtvig gang på gang påpegede og virkede for at tilvejebringe – nemlig et oplyst folk, dvs. et folk, som sørger for at blive og holde sig oplyst, et folk, der ikke er sløvt og uengageret og kun optaget af samfundets forhold, hvis det handler om varetagelse af den snævre egeninteresse.

Demokratiets forpligtelser kan den enkelte ikke med etisk selvrespekt i behold helt overlade til det offentlige eller til andre. Menneskerettigheder er også noget, vi i praksis tilsikrer hinanden.

92. Begrebsordbogen – et etisk værktøj

Her midt i den mørke vinter har vi i Danmark fået et længe savnet værktøj til brug bl.a. for etisk om-tanke: *Den Danske Begrebsordbog* – en moppedreng på 1.400 sider til en forærringspris af kun 300 kroner (prisen gælder i marts, fra april er prisen 450 kroner).

Bogen indeholder 192.000 ord og udtryk på dansk og henvender sig i følge forlaget til alle med behov for at udtrykke sig. I 22 kapitler og 888 afsnit præsenteres ordforrådet inden for alle emner fra uni-vers til religion, sygdom og sundhed, abstrakte begreber som rum, form og tid, farve og lyd, viden-skab og teknik, sport, politik og økonomi.

Tilsvarende værker har længe været tilgængelige på engelsk, tysk, fransk og så videre – det er jo rart at vide, men har det noget at gøre med etik?

Uendeligt meget – thi i den udstrækning, hvori etik handler om at begrunde vores moralske valg og stillingtagen, vil sådan begrundelse skulle udtrykkes i en sproglig formulering, der bygger på sand er-kendelse og bevidstgørelse om alle relevante aspekter af et spørgsmål. Og det er netop, hvad en be-grebsordbog kan hjælpe til.

Måske kan det bedst forklares ved at sækse fra forordet til den aldrende begrebsordbog fra 1852, der i høj grad har været model for mange nye, nemlig *Peter Mark Roget's Thesaurus of English Words and Phrases*:

"Det er af den allerstørste betydning, skrev han, at vi er ubønhørlige i kravet til os selv om nøjagtig-hed, når vi udtrykker os, og enhver bør stræbe efter både at blive i stand til og at komme i vane med at udtrykke sine tanker klart og præcist.

Alt for få formår i virkeligheden at gennemskue, i hvilken grad og på hvor afgørende måde sproget øver indflydelse på afgørelsen af menneskelige anliggender, og kun få er opmærksomme på, hvor ofte ting bestemmes af årsager, som er meget mere subtile end dem, den overfladiske betragter umiddelbart får øje på.

Halve sandheder bliver gangbar mønt og opnår skin af den dybeste visdom, når de iklædes retoriske klicheers tynde klædebon eller bliver fyret af med den overbevisende virkning, som en paradoksal formulering kan give.

Ved brug af en begrebsforvirrende jargon, bestående af upræcise udtryk, bliver menneskets forestillinger efterhånden ledt på vildspor i retning af en uvirkelighedens verden, hvor alt fortaber sig i tåger, og hvor en egentlig forståelse af tingene bliver umulig og erstattet af illusionen om, at man er ved at forøge sin viden og ved at nærme sig sandheden om, hvordan tingene forholder sig.

En sproglig vending, der bruges forkert, eller som ikke forstås rigtigt af den, der bruger den, kan give anledning til heftige og endeløse debatter.

Et ord, der bruges forkert, kan ændre den offentlige mening.

En formulermæssig tilsnigelse kan blive bestemmende for udfaldet af en politisk diskussion."

93. Etikken og de gamle grækere

"Nu vil jeg gerne slippe for at høre mere om Platon og andre gamle grækere," blev et tidligere medlem af Etisk Råd refereret for at have sagt til en medarbejder i rådets sekretariat.

Jeg kan ikke indestå for, at vedkommende er korrekt citeret, for udtalelsen var faldet, før jeg selv blev medlem.

Men jeg kender godt den holdning, at en moderne verden med antibiotika, rumfart og ultralydsscanning ikke har megen etisk inspiration at hente i en fjern oldtid, hvor al den slags var fuldkommen ukendt.

Ja, man behøver såmænd ikke gå længere tilbage end til min egen barndom i 30'erne og 40'erne, hvor vi i folkeskolen med garanti ikke hørte om hverken DNA eller GPS. Måske sad der nogle forskere et eller andet sted og syslede med at finde frem til nye muligheder – bl.a. for at kunne få afsluttet Anden Verdenskrig – men det var ikke noget, folk i almindelighed kendte til. Og slet ikke noget, mange på den tid gjorde sig etiske overvejelser om.

At vi således hele tiden udfordres af nye vilkår og muligheder og derfor har behov for en stadig etisk stillingtagen, er måske baggrunden for den bestemmelse i loven om Etisk Råd, hvorefter ingen kan være medlem af rådet i mere end seks år. Jeg plejer at kalder denne bestemmelse for *barmhjertighedsparagraffen*, fordi arbejdet i rådet er så krævende, at seks år af mange nok opleves som mere end rigeligt ...

Nye tider, nye muligheder, nye dilemmaer – derfor nye medlemmer. Alt det gamle kan vi alligevel ikke bruge til noget, for det stammer jo fra en tid, hvor ingen kunne bare ane, hvad der i vor tid er almindelig viden.

Ud med de gamle grækere, altså.

Men nej, vil jeg tillade mig at indvende, grækerne kan vi ikke undvære, for de har tilvejebragt et stort knippe med analysenøgler af blivende værdi, også når nye problemstillinger og dilemmaer dukker op og skal udredes.

Derfor er der også grund både til glæde og til national stolthed ved konstateringen af, at Platons samlede værker nu er blevet nyoversat til dansk og udgivet af Gyldendal. Det er ikke alt i de seks bind, som er skrevet af Platon selv eller tilskrives ham, og udgivelsen rummer også andre tekster, som her for første gang foreligger på dansk – blandt andet nogle af de såkaldte *epigrammer*.

Lad mig slutte med et af dem:

*"En som var blind, han bar på sin ryg en mand, som var lammet.
Udlånte selv sine ben, lånte den anden mands syn".*

Rummer dette lille enkle digt på to linjer ikke inspiration til en etisk overvejelse af nogle af det moderne velfærdssamfunds problemstillinger? Leder det netop ikke til at orientere sig mod at opdage og udnytte muligheder i stedet for at blive hængende i forhindringer?

94. Mobningens etik

"Han er aparte – han skal kanøfles!" Sådan citerer vi – måske lovlig frit efter hukommelsen – fra H. C. Andersens *Den grimme Ælling*. Det eventyr endte som bekendt godt – i modsætning til megen nutidig mobning, der som bekendt ofte ender skidt og kan give et offer skader for livet.

Mobning er altså noget, et moralsk menneske bør holde sig fra – og er der så etisk set så meget andet at sige om dét?

Jo, der er måske lige dét at tilføje, at mobning er ret udbredt, fordi heller ikke moralsk orienterede mennesker altid holder sig fra det – bevares, i mere eller mindre alvorlig grad.

Selve ordet har vi fra engelsk, hvor "en mob" er en flok, en hob, noget pøbel, som i direkte eller overført forstand samler sig omkring et offer, der udsættes for en stadig strøm af hån, spot og latterliggørelse, chikane, giftigheder og karaktermord, ydmygelser, miskreditering og isolation.

Offeret bagtales og holdes ude af fællesskabet – dog ikke mere, end at vedkommende altid er tilstrækkeligt med til at være for hånden som offer for nye gemenheder.

Den drivende kraft i denne mobning er netop mob'en, flokken, gruppen, som man er med i, selv om man godt ved, at det er umoralsk. Måske er man i realiteten med, fordi man ikke har mod til at stå af i forhold til gruppen og derved udsætte sig for selv at ende som et nyt offer.

Mobning er jo normalt ikke noget, der finder sted fra en enkelt person mod en anden, men netop fra en gruppe mod en enkelt. Pøbelmentalitet griber og inspirerer de mobbende til nye drillerier – det er som bolde, de kaster til hinanden hen over offeret i midten, som hverken kan gribe boldene eller er i stand til at slippe væk og gemme sig.

Selv om udtryksformerne kan være forskellige, er der mange lighedspunkter mellem mobning på arbejdspladsen og mobning i skolen, men især blandt børn er formålet ofte at få offeret til at se ud som selv ansvarlig for mobningen.

Mob'en, gruppen, er på en måde som en cirkel rundt om offeret, en ond cirkel, som det ikke alene er vanskeligt for offeret at komme fri af, men også krævende for deltagerne at bryde ud af.

Både i skoleverdenen og omkring arbejdspladserne kan lovgivning og vejledning udrette noget, når det handler om at komme mobning til livs. Hovednøglen til at få mob'en låst op og få sat en stopper for mobningen ligger imidlertid i lommerne på dem, der deltager i den.

Men det kræver, at man vover pelsen – bedst hvis man er et par stykker, som samtidig siger fra og ikke vil være med længere.

Men sådan er det med etik: Det kan koste noget at leve op til det, man har indset.

95. En etik for Change

CHANGE stod der på mange skilte under Barack Obamas første valgkamp for at blive præsident i USA. På andre skilte var budskabet "Yes, we can" – et slogan, som et fløjparti i Spanien har overtaget ved at tillægge sig selv partinavnet PODEMOS (spansk for "vi kan", underforstået "forandre tingene").

Ved nærmere eftersyn har vi her at gøre med et af de mest grundlæggende politiske budskaber op til et valg: Der er brug for grundlæggende forandring – og vi kan tilvejebringe den. Der er brug for Change, og Yes, we can.

Det kan virke som en på forhånd given skabelon, som det blot gælder om at udfylde med eksempler fra områder, hvor der er brug for forandring – og det er der stort set altid i en ufuldkommen verden, der dagligt er leveringsdygtig i både mindre og større skandaler og beskrivelser af ting, der fungerer for dårligt. Denne påpegning af behovet for forandring suppleres så med forsikringen om, at vi kan – dvs. vores parti kan.

Brugen af skabelonen kan varieres på mange måder. For eksempel kan den vendes på hovedet, så forandring fremstilles som noget truende samtidig med, at man selv fremstår som dem, der evner og kan – nemlig forhindre en sådan negativ forandring.

Mens en forandring derfor ikke altid står som et gode, så er *Yes, we can* et fast element i budskabet. Dette element er til gengæld slet ikke så let at have med at gøre.

For det første er det nemlig kun sikkert, at *we can* under den bestemte forudsætning, at valgresultatet gør det muligt – enten fordi vi selv får mandater nok, eller fordi vi kan få andre partier ombord. Det kan man så mene, at vælgerne bør kunne sige sig selv – men skal vi nævne det som et forbehold, så vil det jo nok svække fanfaren i budskabet ...

For det andet er det naturligvis risikabelt at være særlig konkret med hensyn til, på hvilken måde man konkret kan, hvad man hævder at kunne, fordi kimen til et løftebrud efter valget dermed let vil være lagt. Erfaringen tilsiger som bekendt, at det er lettere at love grønne skove end at skaffe guld til dem.

Hvor bliver nu etikken af? Drukner det hele i partiernes gensidige beskyldninger mod hinanden for at gøre, hvad de selv gør?

Ja, det gør det nok. Helte og skurke er ligesom mandaterne fordelt mellem partierne efter stemmetal, og ingen har så meget at lade andre høre.

Til gengæld har vi som almindelige vælgere et enkelt og ukompliceret analyseværktøj, som vi kan bruge op til valget. Det gælder om at identificere elementerne *Change* og *Yes, we can* i de mange forskellige sammenhænge; overveje den konkrete troværdighedsgrad – og tage et ansvarligt bestik af det samlede billede, når man beslutter, hvor krydset bør sættes.

96. Detektor-etik

I løbet af den valgkamp, som vi alle har stået igennem og i skiftende grad været engageret i, har DR's program *Detektor* spillet en ikke ubetydelig rolle. I en på én gang seriøs og underholdende form har det taget partiers og kandidaters påstande under behandling, og tilliden til programmet har været så stor, at det er blevet en fælles talemåde, at "det må Detektor tage sig af og rede ud".

Ligesom ordet detektiv kommer programmets navn fra det latinske udsagnsord *detégere*, der egentligt betyder at løfte taget af et hus eller fjerne dækket over noget, som derved blottes og afsløres, bringes for dagens lys, røbes og åbenbares.

I vore dage ville vi måske i stedet vælge at sige, at det finurligt indpakkede bliver pakket ud af det strålende gavepapir – og viser sig at være knap så strålende. Der bliver sat spørgsmålstegn ved, hvad der stemmer og passer, og halve sandheder risikerer at blive afsløret som rygende løgne.

Programmet er nu hverken en løgnedetektor eller en røgdetektor, og ofte viser det sig, at dét, der afsløres, beror på misforståelser eller fortælelser i farten. Eller at der er tale om æbler, der er blevet talt med som pærer, så begge parter har ret; de har bare snakket om noget forskelligt.

Men alt er naturligvis ikke bare bortforklarligt. Detektor afslører også, hvad det er vanskeligt at se som andet end forsøg på at formulere sig så snedigt, at man kan være rimeligt sikker på, at folk hører noget andet og værre end det, der strengt taget er sagt.

Detektor har derfor også taget fat på at påvise brug af velkendte retoriske håndgreb såsom "stråmanden", der tillægger andre kandidater udtalelser, de aldrig har fremsat, eller "kirsebærplukningen" hvor nogle få tilfælde plukkes ud og fremstilles som repræsentative for hele virkeligheden.

Med verden befolket af ufuldkomne mennesker er det selvsagt uundgåeligt, at også Detektor selv kommer til at begå fejl, men *Thomas Buch-Andersen* skal som vært have anerkendelse for at rette fejl og i øvrigt lægge sine udsendelser på DR's hjemmeside, så det er muligt for enhver at vende tilbage og underkaste dem sit eget tværgående detektor-eftersyn.

Naturligvis rummer et program som Detektor også faldgruber og rejser etiske spørgsmål. Der er ingen tvivl om, at tilrettelæggerne hver dag må have stået med afvejningsproblemer. En valgkamp er jo en periode med en intensiv produktion af politiske påstande, og hvilke er det nu lige, der udvælges til at blive efterprøvet? Og hvor dybdeborende kan analyserne gøres, uden at de ender som tilløb til Ph.D.-afhandlinger, der vil få seerne til at skifte kanal – eller falde i søvn?

Men det grundlæggende etiske krav vil som i mange andre sammenhænge være den upartiske søgen efter sandheden, selvom det oftest er vanskeligt at få fuld klarhed over den.

97. Er der en blufærdighedskrænkelserns etik?

De fleste, der møder ordet *blufærdighedskrænkelser*, tænker nok umiddelbart på illegitime eller endda strafbare handlinger af seksuel karakter, og selv om der med mellemrum løfter sig røster til fordel for en lovliggørelse af sex med børn, er de færreste i tvivl: Sådant blufærdighedskrænkelser er grundlæggende uetisk og af så alvorlig karakter, at straffeloven ikke er på vildspor med sit forbud.

Blufærdighed er imidlertid et fænomen i menneskelivet, der rækker langt ud over det seksuelle. Og krænkelser er noget, som ethvert menneske mere end nogle få gange i løbet af sit liv har god udsigt til at komme til at opleve og føle – eller til at gøre sig skyldig i.

Mens nogle mennesker ikke har problemer med at hævde sig i forhold til andre, så møder man hos mange en betydelig tilbageholdenhed; de kan virke generte og undseelige, og de bliver forlegne og pinligt berørte, hvis de fremhæves og roses på selv et indlysende solidt grundlag.

Der ligger utvivlsomt mere end blot klædelig beskedenhed i denne blufærdighed. Hvem kan se væk fra, at den kan skyldes hæmninger, der er opstået om resultat af, ja, netop af krænkelser – måske helt tilbage i barndommen eller ungdommen, hvor man har følt sig hånet, ydmyget, afvist og trådt for nær?

Måske havde man åbenbart noget, som betød rigtigt meget for én, blot for at opleve, at man var kommet til at kaste sine perler for svin, der havde trampet dem ned med deres ben og med foragt vendt sig mod én?

På en måde bliver vi jo til som mennesker i kraft af vore reaktioner på det, vi kommer ud for. Selv om der som erfaret af Viktor Frankl i koncentrationslejren altid foreligger et valg, også over for krænkelser, så er det svært at se væk fra, at der for et krænket menneske efterhånden kan danne sig ad-

færdsmønstre, som det bliver sværere og sværere og måske til sidst mere eller mindre umuligt at arbejde sig fri af.

Dermed kommer etikken ind i billedet, for hvis der er noget sandt i denne fremstilling, så betyder det jo også, at vi får et moralsk medansvar for, hvordan andre udvikler sig.

Den, der krænker et andet menneske fx. gennem nedgørende og ærerørig ydmygelse, hån og spot og måske endda årelang mobning, får ikke alene sin del af ansvaret for, at der kan udvikle sig en vis sårbarhed og forskræmthed, der ikke nødvendigvis har noget at gøre med egentlig blufærdighed. Endnu værre vil det ofte kunne gå, hvis et kendt mønster manifesterer sig – nemlig at den krænkede selv udvikler sig til krænker, så man atter en gang må konstatere, at krænkelser er smitsom.

Når det kommer til stykket, kan det etisk set – som så ofte før – sammenfattes i få ord: Vi har ansvar for hinanden.

98. Fra kontrol til tillid – og retur

På skift viderebringer medierne kritik af, at grupper af offentligt ansatte bruger en uforholdsmæssig stor andel af deres tid på at registrere udførelsen af deres opgaver.

Angiveligt sker det med sigte på at dokumentere, at de passer deres arbejde og lever op til fagets bedste praksis, men det tidsforbrug, der anvendes på registreringen, fremstilles i medierne som så urimeligt og uforholdsmæssigt stort, at der forudseligt hurtigt kommer krav om, at dette vanvid skal ophøre, og at man i stedet skal vise personalet tillid. Der er jo tale om veluddannede medarbejdere med stor faglig stolthed, engagement og selvkontrol, som man derfor roligt, ja, med fordel kan overlade disponeringen af dagens timer til bedste for patienterne, eleverne, klienterne – borgerne ...

På basis af denne ofte berettigede kritik går et større efteruddannelsesprojekt så i gang for at ruste både medarbejdere og ledelser, så også de kan se lyset og omstille sig til nye tider, hvor naturlig tillid skal afløse overdreven kontrol.

Tiden går – og tilliden med den. Den går fløjten i takt med, at der fremkommer nye sager, hvor den er blevet svigtet, og hvor også ledelsen angives at have svigtet, fordi den ikke har sørget for løbende registrering af alle relevante data og derfor ikke har sikret sig det nødvendige kontrolgrundlag, så indsatsen kan blive kigget efter i sømmene.

Bunken vendes, pendulet svinger den anden vej – og nye projekter søsættes med sigte på at lade naturlig kontrol afløse overdreven tillid.

Dette typiske frem-og-tilbage-forløb mellem kontrol og tillid kendes fra stort set alle områder af samfundet. Et forholdsvis nyligt eksempel er den manglende kontrol med en skydetræning, som fejlagtigt

var antaget også at være så meget i politibetjentenes egen interesse, at man roligt kunne vise dem den tillid selv at stå for gennemførelsen.

Men også hjemmehjælpen, sundhedsvæsenet, folkeskolen, fødevaresektoren og mange, mange andre er leveringsdygtige i eksempler, hvor vi mennesker synes at have problemer med forholdet mellem kontrol og tillid.

De gamle grækere har i deres kasse med etiske tankeværktøjer et forholdsvis enkelt princip – som i øvrigt også genfindes hos romerne, i teologien, i buddhismen osv. Vi kender det som "Den gyldne Middelvej", hvor tillid og kontrol ikke anskues som ekstreme alternativer, der kan afløse og udelukke hinanden, men som nødvendige aspekter af virkeligheden, der løbende skal justeres og bringes i ny indbyrdes harmoni.

Men den harmoni må skabes og findes både i en fælles kultur, herunder på arbejdspladsen, og i det enkelte samvittighedsfulde menneske, hvor egenkontrol og indbyrdes tillid på ret og rimelig vis går op i en højere enhed. Vi kan ikke bygge kun på tillid, og kontrol alene gør det heller ikke. Etisk set kan de ikke undvære hinanden – og vi ikke dem.

99. Flygtning – eller bare flytning?

Det er vanskeligt at forestille sig, at man selv skulle være den eneste, som i øjeblikket er udsat for tvivl og indre splittelse.

I en lille måneds tid er det i den grad væltet ind – og ikke kun med meldinger og forlydender, men med levende mennesker i kød og blod, børn og voksne, unge og gamle, kvinder og mænd.

Mindes man sin bibelhistorie, er det let at komme i tanker om, at *I selv var fremmede i Egypten*, og erindrer man sin Danmarkshistorie, husker man også beretningerne om vore danske jøder, som blev sejlet over Øresund og uden betingelser modtaget i Sverige.

Ikke underligt, at mange har det dårligt – ikke alene med de mange nutidige flygtninges skæbne, men også med flygtningefjendske reaktioner, som af og til manifesterer sig.

Men vi kan jo heller ikke tage imod hele verden, siger vi til hinanden – og det er så sandt, som det er sagt. Et par tusinder mere kunne vi dog godt modtage, tilføjer vi – og også det er så sandt, som det er sagt. Men hvor langt bliver det ved med at være sandt? Det spørgsmål er der sjældent svar på.

Og sådan svinger vi mellem åbenhed og lukkethed. For nogle fører det kun til højroestet kritik af, at der bliver gjort for lidt – eller bliver gjort for meget – for flygtninge og migranter. Andre er blot opgivende og måske tillige en smule skamfulde, fordi de ikke aner deres levende råd, men dog synes, at vi burde kunne gøre det bedre.

Men bedre bliver det ikke af, at selv om det i teorien ikke er så svært at skelne mellem en flygtning og en flytning, så er sorteringen ikke så enkel at gennemføre i praksis.

Vi siger ganske vist, at vi godt vil modtage mennesker i nød, men at vi ikke vil åbne porten for folk, der blot ønsker et bedre liv i et bedre land.

Det sidste passer bare ikke, thi da vi åbenbart ikke selv kan finde ud af at få så mange børn, som er nødvendige for at opretholde velfærdssamfundet, så er vi reelt interesserede i indvandring af veludannede og arbejdsduelige mennesker, der kan og vil være med i vores samfund på samme vilkår som vi selv.

Dertil kommer, at mennesker af sidstnævnte kategori faktisk udmærket kan udgøre en betydelig del af de mange, der registreringsmæssigt kommer til os som krigsflygtninge. Og hvordan skelner vi så, når vi heller ikke vil have siddende på os, at vi kun vil hjælpe mennesker, som det er en fordel for os selv at få ind i landet?

Hvad der etisk set er brug for nu, er ærlige og tilstrækkelige svar på virkelighedens reelle udfordringer. Men hvor er det svært ...!

100. I skrivende stund

I skrivende stund kan vi tilbyde Dem – et eller andet, jeg husker ikke længere, hvad det var, jeg fik tilbudt, men jeg mindes oftere og oftere den forretningsmæssige kliché, som indledte brevet fra det pågældende firma.

Udtrykket virker gammeldags i formen, men i realiteten forekommer det mere og mere relevant, thi som en mødedeltager med sans for ironi engang sagde til mig, så udvikler tingene sig i dag så hurtigt, at man knap nok kan nå at fuldende en sætning, før man risikerer, at den er nået at blive forkert, før den er udtalt.

Forudsætningerne ændrer sig i dag lynhurtigt, så – sagde den samme spøgefuld – dét, der er sundt i P1 Morgen, kan sagtens nå at være blevet giftigt inden middagsradioavisen.

Yderligere er alle, der kaldes eksperter, sjældent enige om alt, og dygtige journalister ved tilsyneladende altid, hvem de skal ringe til for at få en udtalelse, der modsiger, hvad den forrige har sagt.

Det skal journalisterne ikke have utak for, thi ofte er det netop ønskeligt, at tingene bliver suppleret og nuanceret, så enøjethed forebygges eller forhindres i at udbrede sig.

Det betyder som antydnet blot, at man er nødt til at tilføje sit "i skrivende stund", når man deltager i samfundsdialogen.

Mange politikere ville sikkert også ønske, at de havde husket at sige "i skrivende stund" eller noget lignende, når de stiller konkrete forbedringer i udsigt, som måske ikke har skygge af chance for at blive gennemført i en senere stund, hvor noget andet nu nødvendigvis må skrives.

Alt dette tilskynder imidlertid ikke kun til en vis forsigtighed og snusfornuft i løftebrudsdebatten. Det rejser også principielle spørgsmål om etikkens rækkevidde og holdbarhed. Er det for eksempel derfor,

Folketinget har lovfæstet den regel, at man kun kan være medlem af Etisk Råd i seks år? Er det udtryk for, at også samfundsetikken hele tiden ændrer sig, og at man derfor ikke kan have den deraf følgende udvikling bremset af medlemmer, der er blevet gamle i gårde og måske kunne være tilbøjelige til blot at holde fast i, hvad de altid har sagt?

Hvis svarene på disse spørgsmål skulle være ja – forstået på den måde, at de grundlæggende etiske normer ikke er noget, man erkender som forpligtende, men noget, man hele tiden på ny forhandler sig frit til rette om – så ville man risikere at tømme etikken for indhold.

Derimod er der ikke noget som helst forgjort i, at anvendelsen af den grundlæggende etik på stadig nye situationer kræver nye forklaringer og præcise begrundelser.

Så når Etisk Råd i overensstemmelse med sit formål og sin opgave tager nye sager op, afdækker nyopståede dilemmaer og belyser dem i gennemarbejdede rapporter, så skal medlemmerne blot huske at indlede med ordene "i skrivende stund ..."